

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ Η
ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ»

Διπλωματική εργασία

Θέμα:

«Βιολογικές Θεωρίες στην ερμηνεία του εγκλήματος:
Η αναθέρμανση του ενδιαφέροντος»

Τριμελής Επιτροπή:

Επιβλέπουσα: Λαμπροπούλου Έφη
Φαρσεδάκης Ι. Ιάκωβος
Νικολόπουλος Π. Γιώργος

Κυριαζή Μαγδαληνή

Αθήνα
Οκτώβριος 2005

Περιεχόμενα:

Ενότητα 1: Εισαγωγή	σελ. 1
Ενότητα 2: Το επιστημολογικό πλαίσιο	
2.1. Η Θετικιστική Εγκληματολογία και η αιτιοκρατική προσέγγιση του εγκληματικού φαινομένου	σελ. 3
2.2. Η αναθέρμανση του ενδιαφέροντος για τις βιολογικές και ψυχοπαθολογικές προσεγγίσεις στην ερμηνεία της εγκληματικότητας και ο ρόλος του Νεοθετικισμού	σελ. 6
Ενότητα 3: Βιολογικές ερμηνείες για την εγκληματική συμπεριφορά	
3.1. Κλασικές βιολογικές θεωρίες	
3.1.1. Κληρονομικότητα	σελ. 12
3.1.2. Χρωμοσώματα	σελ. 15
3.1.3. Σωματότυπος	σελ. 17
3.2. Σύγχρονες βιολογικές ερμηνείες	
3.2.1. Τεστοστερόνη	σελ. 19
3.2.2. Επινεφρίνη (αδρεναλίνη)	σελ. 21
3.2.3. Σεροτονίνη	σελ. 22
3.2.4. Ανεπαρκής ή μη ισορροπημένη διατροφή	σελ. 23
3.2.5. Υπογλυκαιμία	σελ. 24
3.2.6. Αλλεργίες	σελ. 25
3.2.7. Το κάπνισμα κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης	σελ. 25
3.3. Ο ρόλος της Ψυχοπαθολογίας και της Νευροπαθολογίας	
3.3.1. Ψυχώσεις (εξωγενείς, ενδογενείς, олиγοφρενίες)	σελ. 26
3.3.2. Ψυχοπάθεια	σελ. 31
3.3.3. Μικρού Βαθμού εγκεφαλική δυσλειτουργία	σελ. 35
3.3.4. Επιληψία	σελ. 37
3.4. Συμπεράσματα και κριτικές επισημάνσεις στη βιολογική και ψυχοπαθολογική προσέγγιση	σελ. 38

Ενότητα 4: Η συμβολή των Κοινωνικό-Ψυχολογικών θεωριών

- 4.1. Θεωρία Μάθησης.....σελ. 40
- 4.2. Ψυχολογικές θεωρίες.....σελ. 44
- 4.3. Παιδικά ψυχολογικά τραύματασελ. 49
- 4.4. Επισημάνσεις στις Κοινωνικό-Ψυχολογικές θεωρίες.....σελ. 51

Ενότητα 5: Ψυχολογικά τεστ-μετρήσεις

- 5.1. Τεστ διαπροσωπικής ωριμότητας και προσαρμογήςσελ. 55
- 5.2. Πολυδιάστατο ερωτηματολόγιο προσωπικότητας της Μινεσότα
(MMPI).....σελ. 56
- 5.3. Τεστ Rorschach.....σελ. 58
- 5.4. Ηλεκτροεγκεφαλογράφημα (EEG).....σελ. 59
- 5.5. Κριτικές επισημάνσεις.....σελ. 60

Ενότητα 6: Συμπεράσματα.....σελ. 62

Βιβλιογραφικές αναφορές.....σελ. 65

Ενότητα 1: Εισαγωγή

Το έγκλημα είναι ένα από τα κοινωνικά προβλήματα που απασχολούσε και εξακολουθεί να απασχολεί τους ειδικούς επιστήμονες και όχι μόνο. Τόσο οι παράγοντες που οδηγούν στο έγκλημα, οι συνέπειες που αυτό έχει αλλά και οι τρόποι αντιμετώπισής του είναι θέματα που προκαλούν το ενδιαφέρον. Πολλές θεωρίες έχουν διατυπωθεί κατά καιρούς σχετικά με τη γένεση του εγκληματικού φαινομένου και το ενδιαφέρον στρέφεται σε διαφορετικές κατευθύνσεις ανάλογα με τις ιστορικές, πολιτισμικές και κοινωνικές συνθήκες που επικρατούν.

Η εγκληματολογία ασχολήθηκε αρχικά με τις αιτίες του εγκλήματος ώστε μέσα από αυτές να οδηγηθεί στην εύρεση τρόπων μέσω των οποίων θα μπορούσε να το προσεγγίσει και να το αντιμετωπίσει. Το επιστημονικό ενδιαφέρον στράφηκε στον εγκληματία και οι θεωρίες που αναπτύχθηκαν αφορούσαν κυρίως την πρόγνωση της εγκληματικής συμπεριφοράς.

Οι ερευνητές άρχισαν να μελετούν ορισμένες εγκεφαλικές και ψυχοπαθολογικές ανωμαλίες για να ανακαλύψουν τη σχέση που έχουν αυτές με την εγκληματική συμπεριφορά. Αναπτύχθηκαν οι βιολογικές θεωρίες για την ερμηνεία του εγκληματικού φαινομένου. Οι θεωρίες αυτές ερμηνεύουν την εγκληματική συμπεριφορά με βάση κάποια βιολογικά γνωρίσματα των εγκληματιών που κατά τη γνώμη τους είναι διαφορετικά από των μη εγκληματιών. Οι πρόσφατες επιστημονικές ανακαλύψεις στον τομέα της βιολογίας επαναφέρουν το θέμα στο προσκήνιο (ενότητα 3).

Ταυτόχρονα αναπτύχθηκαν οι ψυχαναλυτικές θεωρίες οι οποίες επηρέασαν την εγκληματολογική έρευνα και αναζήτησαν τους παράγοντες που οδηγούν στο έγκλημα στην εξέταση του σχηματισμού της αντικοινωνικής προσωπικότητας καθώς και της τελικής φάσης του περάσματος στην πράξη¹. Οι θεωρίες αυτές έδωσαν έμφαση στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των εγκληματιών, διατυπώνοντας απόψεις σύμφωνα με τις οποίες οι εγκληματίες ήταν άτομα μειωμένης διανοητικής ικανότητας ή ψυχοπαθητικές προσωπικότητες (ενότητα 4).

Αναπτύχθηκαν ωστόσο κατά καιρούς θεωρίες που αναζητούσαν τα αίτια της εγκληματικότητας στον κοινωνικό παράγοντα (ενότητα 4). Θεώρησαν τον εγκληματία σαν ένα προϊόν του περιβάλλοντος, υποστηρίζοντας ότι η επίδραση που δεχόταν από αυτό συντελούσε στην εκδήλωση της αντικοινωνικής συμπεριφοράς του.

¹ Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου (1984), σελ. 100.

Οι κοινωνιολογικές εξηγήσεις του εγκλήματος προσπαθούν να ερμηνεύσουν το εγκληματικό φαινόμενο με θετική μέθοδο, δίνοντας βάρος στο κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό περιβάλλον. Η θετική μέθοδος στηρίζεται στην παρατήρηση και ανάλυση των πραγματικών φαινομένων και καταλήγει σε γενικά συμπεράσματα. Μέσα από τη μελέτη της πραγματικότητας μπορεί ο άνθρωπος να καταλήξει σε γενικεύσεις-συμπεράσματα.

Στόχος της συγκεκριμένης εργασίας είναι η αιτιολόγηση της αναθέρμανσης του ενδιαφέροντος τα τελευταία χρόνια για τις βιολογικές ερμηνείες του εγκλήματος. Αν αυτή οφείλεται σε νέες σημαντικές διαπιστώσεις των επιστημόνων ή σε άλλους λόγους. Για την καλύτερη προσέγγιση του θέματος θα αναλυθούν οι βιολογικές θεωρίες που προσπάθησαν να ερμηνεύσουν το εγκληματικό φαινόμενο. Στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος βρίσκονται οι βιολογικές προσεγγίσεις γιατί σε αυτές αναζητείται η απάντηση του βασικού ερωτήματος (ενότητα 2).

Οι έρευνες που θα παρουσιαστούν αφορούν παράγοντες σχετικές με την κληρονομικότητα, τον ανθρώπινο οργανισμό και με ορισμένες δυσλειτουργίες συνδεδεμένες, σύμφωνα με ορισμένους επιστήμονες, με την επιθετικότητα και την εκδήλωση εγκληματικών συμπεριφορών. Θα παρουσιαστούν μελέτες που αφορούν την ψυχοπαθολογία και την νευροπαθολογία και πώς ορισμένοι ερευνητές έστρεψαν το ενδιαφέρον τους σε τέτοιου είδους προσεγγίσεις ώστε να ερμηνεύσουν την ανθρώπινη συμπεριφορά σε σχέση με το έγκλημα (ενότητα 3).

Η προσέγγιση και παρουσίαση του θέματος θα πραγματοποιηθεί μέσα από αναφορές σε επιστημονικές έρευνες σχετικές με την επιθετικότητα και την εκδήλωση εγκληματικών συμπεριφορών αλλά και μέσα από επιλεγμένη έρευνα στην υπάρχουσα Ελληνική και ξένη βιβλιογραφία.

Ενότητα 2: Το Επιστημολογικό πλαίσιο

2.1. Η Θετικιστική Εγκληματολογία και η αιτιοκρατική προσέγγιση του εγκληματικού φαινομένου

Από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, με την εμφάνιση της θετικής μεθόδου, αλλάζει ο τρόπος μελέτης του ανθρώπου και των κοινωνιών. Η θετική μέθοδος στηρίζεται στην παρατήρηση και ανάλυση των επί μέρους πραγματικών φαινομένων που καταλήγει σε γενικά πορίσματα (επαγωγή)².

Οι σχετικές μελέτες αρχίζουν να εστιάζουν στο ίδιο το άτομο και παραβλέπουν την κοινωνική ευθύνη. Οι θεωρίες που αναπτύσσονται περιστρέφονται γύρω από τον ατομικό παράγοντα ενώ παραβλέπουν άλλα δεδομένα. Με την εφαρμογή της θετικής μεθόδου αναπτύχθηκαν επιστήμες σχετικές με τον άνθρωπο που δεν υπήρχαν ως τότε ή άλλαξαν μορφή οι ήδη υπάρχουσες³. Σε σχέση με το εγκληματικό φαινόμενο ο Θετικισμός, που εφαρμόζει την επιστημονική μέθοδο, στηρίζεται στην άποψη πως η ανθρώπινη συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα νομοτελειακών σχέσεων αιτίου-αποτελέσματος. Επομένως, αποστολή της εγκληματολογίας είναι η εύρεση και η ανάλυση των αιτιών της εγκληματικής συμπεριφοράς μέσα από την επιστημονική μελέτη των φυσικών, κοινωνικών, πολιτισμικών, και άλλων χαρακτηριστικών των εγκληματιών⁴.

Ο Θετικισμός υποστηρίζει ότι οι βιολογικοί παράγοντες είναι εκείνοι που καθορίζουν την ανθρώπινη συμπεριφορά και επικεντρώνει την μελέτη του στο άτομο προκειμένου να εντοπιστούν και να διερευνηθούν οι αιτίες στις οποίες οφείλεται η εκδήλωση της εγκληματικής συμπεριφοράς. Σύμφωνα με τον Θετικισμό οι φυσικοί νόμοι ισχύουν τόσο στα φυσικά φαινόμενα όσο και στις ανθρώπινες κοινωνίες. Οι αιτίες των κοινωνικών προβλημάτων δηλαδή μπορούν να ανακαλυφθούν και να διορθωθούν. Οι Θετικιστές εστιάζουν στον εγκληματία, θεωρούν ότι η εγκληματική συμπεριφορά είναι καθορισμένη και είναι αποτέλεσμα ατομικών ανωμαλιών.

Κύριος εκφραστής του θετικισμού υπήρξε ο Ιταλός γιατρός φυλακών Cesare Lombroso (1876) ο οποίος εφήρμοσε τη θετική μέθοδο μελέτης του εγκληματία ανθρώπου. Ο Lombroso επηρεασμένος από την θεωρία του Charles Darwin (1859) και από την επιστήμη της Ανθρωπολογίας αντιμετώπισε τον εγκληματία ως ένα

² Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου (1984), σελ. 83.

³ Χάϊδου (1996), σελ. 15.

⁴ Χάϊδου (1996), σελ. 17.

ιδιαίτερο ανθρωπολογικό είδος που δεν είχε ομαλή βιολογική εξέλιξη και για το λόγο αυτό έμεινε πίσω⁵. Υπέθεσε λοιπόν ο Lombroso ότι ο γεννημένος εγκληματίας είναι κάποιος στον οποίο η εξέλιξη που υφίσταται κάθε άνθρωπος κατά την εμβρυακή ζωή του, κάπου σταμάτησε και έμειναν μέσα του χαρακτηριστικά προγενέστερων ειδών. Επομένως, είναι ένας άνθρωπος με χαρακτηριστικά κατώτερου βιολογικού είδους (αταβιστική εξήγηση)⁶.

Προκειμένου να αποδείξει τη θεωρία του αυτή ο Lombroso πραγματοποίησε εμπειρικές έρευνες σε χιλιάδες περιπτώσεις κρατουμένων στις ιταλικές φυλακές. Κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο γεννημένος εγκληματίας έχει ορισμένα σωματικά χαρακτηριστικά τα οποία δείχνουν τη βιολογική του κατωτερότητα. Ανάμεσα στα χαρακτηριστικά ή στίγματα που ξεχώρισε σε 383 κρατούμενους συγκρίνοντάς τους με μη εγκληματίες ήταν: διάφορες αποκλίσεις στο μέγεθος και το σχήμα της κεφαλής, ασυμμετρία κρανίου ή προσώπου, ιδιομορφίες στα μάτια, τη μύτη, τα χείλη, τα δόντια, τριχοφυΐα στο θώρακα, υπερβολικές ρυτίδες κτλ.⁷.

Επιπλέον, διαθέτει μερικά ιδιαίτερα ψυχικά χαρακτηριστικά όπως έλλειψη προβλεπτικότητας, υπερβολικό εγωισμό, ψυχική αστάθεια, οκνηρία, ηθική αναισθησία, αναλγησία στον ψυχικό και σωματικό πόνο⁸. Γι' αυτόν το λόγο, δε μπορεί να προσαρμοστεί στην κοινωνία και παραβιάζει τους κανόνες και τους νόμους.

Η κληρονομικότητα αποτελεί την κεντρική ιδέα της θεωρίας του Lombroso για την εγκληματικότητα. Πίστευε ότι η εγκληματική ροπή εκδηλώνεται με την οργανική κατασκευή του ανθρώπου και κυρίως με την κακή διάπλαση του εγκεφάλου και τις κληρονομικές κρανιακές ανωμαλίες. Υποστήριξε ότι η εγκληματική προδιάθεση εκδηλώνεται επιπλέον με ορισμένες ψυχικές ανωμαλίες και θεώρησε ότι ο «εγκληματίας εκ γενετής» ταυτίζεται με τον ηθικά παράφρονα. Είναι γεγονός ωστόσο ότι ο Lombroso χάραξε ένα νέο δρόμο για την εγκληματολογία. Θεμελίωσε την ανάγκη της μελέτης του εγκληματία και όχι μόνο του εγκλήματος⁹. Επιπλέον, ήταν ο πρώτος που χρησιμοποίησε τη λεγόμενη διαφορική μέθοδο ανάλυσης, χρησιμοποιώντας ομάδα ελέγχου από «μη εγκληματίες»¹⁰.

⁵ Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου (1984), σελ.88.

⁶ Χάϊδου (1996), σελ. 26.

⁷ Σπινέλλη (1996-1997), σελ. 13.

⁸ Γιωτοπούλου- Μαραγκοπούλου (1979), σελ.38.

⁹ Lombroso (2002), σελ. 16-17.

¹⁰ Ζαραφονίτου (1995), σελ. 70.

Ο Enrico Ferri (1892), μαθητής και συνεργάτης του Lombroso είναι ο πρώτος που υποστήριξε ότι δεν είναι μόνο βιολογικοί οι παράγοντες της εγκληματικότητας, αλλά ότι σε κάθε έγκλημα συμβάλλουν πολλοί παράγοντες. Ο Ferri κατέταξε τους εγκληματογόνους παράγοντες σε φυσικούς, ανθρωπολογικούς και κοινωνικούς και θεωρούσε πως τα κύρια ψυχικά γνωρίσματα των εγκληματιών είναι η ηθική αναισθησία και η έλλειψη προβλεπτικότητας και αυτοσυγκράτησης. Ο Ferri είναι ο πρώτος που προσέγγισε κοινωνιολογικά την εγκληματικότητα και υπήρξε ταυτόχρονα θεμελιωτής της πολυπαραγοντικής προσέγγισης¹¹.

Ένας ακόμη εκπρόσωπος του θετικισμού, συνεργάτης και μαθητής του Lombroso, ήταν ο Raffaele Garofalo (1885). Ο Garofalo υπήρξε θεμελιωτής του όρου εγκληματολογία και υποστήριξε ότι άλλο είναι η ψυχική νόσος και παθολογία και άλλο απλή ψυχική ανωμαλία. Θεωρούσε ωστόσο ότι οι εγκληματίες, ψυχολογικά, είναι τύποι που υστερούν σε αισθήματα συμπάθειας και εντιμότητας, γι' αυτό το λόγο μπορούν να προσβάλουν τα αισθήματα αυτά με τις πράξεις τους¹². Ανέπτυξε επίσης την έννοια του «φυσικού» εγκλήματος σε αντίθεση με το «νομικό» έγκλημα το οποίο δεν απασχολεί την επιστήμη της εγκληματολογίας.

Η συμβολή της θετικιστικής εγκληματολογίας είναι μεγάλη καθώς για πρώτη φορά μετατοπίστηκε το επιστημονικό ενδιαφέρον από το έγκλημα στον εγκληματία, αμφισβητώντας την υπεροχή της κλασικής σχολής. Επιπλέον η μεθοδολογία που άρχισε να εφαρμόζεται, δηλαδή η παρατήρηση και μελέτη της πραγματικότητας με τα εργαλεία των θετικών επιστημών, βοήθησε πολύ τους ερευνητές στα συμπεράσματά τους. Οι επιστημονικές συζητήσεις οι οποίες προέκυψαν με αφορμή τις θεωρίες των θετικιστών (γενετικά χαρακτηριστικά, σωματότυπος, οργανικές δυσλειτουργίες κτλ.), έδωσαν ώθηση στις εγκληματολογικές έρευνες και βοήθησαν στην ανάπτυξη θεωριών¹³. Χωρίς αμφιβολία ο θετικισμός έθεσε τις βάσεις των βιολογικών θεωριών στην ερμηνεία του εγκλήματος.

Οι ποινικές επιστήμες επηρεάστηκαν ιδιαίτερα από τη θετικιστική εγκληματολογία.¹⁴ Η κλασική Σχολή του Ποινικού Δικαίου αντιμετώπιζε το έγκλημα με βάση αφηρημένες φιλοσοφικές αρχές και έννοιες. Η ποινή ήταν ανάλογη με την βαρύτητα της πράξης, ανταπόδοση στο δράστη του κακού που διέπραξε. Με τον τρόπο αυτό θα αποκατασταθεί η δικαιοσύνη. Η εγκληματολογία όμως, συγκεκριμένα

¹¹ Ζαραφονίτου (1995), σελ. 69.

¹² Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου (1984), σελ. 96.

¹³ Αλεξιάδης (1989), σελ. 99.

¹⁴ Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου (1984), σελ. 97-98.

η Ιταλική Θετική Σχολή Εγκληματολογίας, τόνισε ότι ο άνθρωπος δρα κάτω από διάφορους παράγοντες και δεν ενεργεί ελεύθερα. Επομένως οι ποινές δεν θα έπρεπε να βασίζονται στην ανταπόδοση του κακού αλλά στην προστασία της κοινωνίας. Μετέθεσε λοιπόν το βάρος από το ποινικό αδίκημα στον εγκληματία άνθρωπο.

Έτσι, η θετικιστική αντίληψη για το έγκλημα και τον εγκληματία έχει αντίτυπο και στη μεταχείριση του δράστη, καθώς η ποινή που επιβάλλεται αποσκοπεί τόσο στη βελτίωση του ίδιου όσο και στην προστασία του κοινωνικού συνόλου. Το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στον εγκληματία. Η εξατομίκευση αυτή της μεταχείρισης ανάλογα με την προσωπικότητα του δράστη και την επικινδυνότητά του για την κοινωνία μετέθεσε το βάρος από το ποινικό αδίκημα στον εγκληματία άνθρωπο¹⁵.

Το βασικό ωστόσο επίτευγμα της θετικιστικής εγκληματολογίας είναι ότι το έγκλημα άρχισε να ερευνάται ως μια κοινωνική και ανθρώπινη πραγματικότητα και όχι ως απλή νομική έννοια. Επιπλέον, κληρονομιά της θετικής σχολής είναι και οι συγκρίσεις ανάμεσα σε μια πειραματική ομάδα (εγκληματίες) και σε μια ομάδα ελέγχου (μη εγκληματίες) με σκοπό να εντοπιστούν οι παράγοντες που οδηγούν στο έγκλημα¹⁶.

2.2. Η αναθέρμανση του ενδιαφέροντος για τις βιολογικές και ψυχοπαθολογικές προσεγγίσεις στην ερμηνεία της εγκληματικότητας και ο ρόλος του Νεοθετικισμού

Η εγκληματολογική σκέψη έχει αναλωθεί στην αναζήτηση των παραγόντων που οδηγούν στο έγκλημα. Για μεγάλο χρονικό διάστημα οι έρευνες ασχολούνταν με την έννοια της επικινδυνότητας. Η έννοια της επικινδυνότητας αναφέρεται στην αυξημένη πιθανότητα εγκληματικής εκτροπής ορισμένων ομάδων ή ατόμων. Στην εγκληματολογία η έννοια εισάγεται από την Ιταλική Θετικιστική σχολή και «εναρμονίζεται με την βασική επιδίωξη της κλινικής εγκληματολογίας: την επισήμανση βασικών χαρακτηριστικών της επικίνδυνης προσωπικότητας προκειμένου να μπορέσει αυτή με τη λήψη κατάλληλων μέτρων να θεραπευτεί»¹⁷. Η επικινδυνότητα είναι συνυφασμένη με τη δυνατότητα πρόγνωσης της ανθρώπινης

¹⁵ Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου (1984), σελ. 106.

¹⁶ Σπινέλλη (1996-1997), σελ. 14.

¹⁷ Τσαλίκoglou (1987), σελ. 90.

συμπεριφοράς. Η επικινδυνότητα δεν αναφέρεται σε ένα συγκεκριμένο γεγονός, αλλά στην πιθανότητα μιας βλάβης ικανής να προκληθεί στο μέλλον.

Για την πρόβλεψη της επικινδυνότητας χρησιμοποιούνται δύο διαφορετικές μεθοδολογίες¹⁸: α) η κλινική μέθοδος, η οποία βασίζεται σε συνεντεύξεις, το ατομικό ιστορικό και τα ψυχολογικά τεστ και β) η στατιστική μέθοδος η οποία διαμορφώνει κλίμακες πρόβλεψης όπου εκτιμώνται παράγοντες συνυφασμένοι με την εγκληματική συμπεριφορά.

Ο χαρακτηρισμός μιας πράξης ως επικίνδυνης έχει τη δύναμη να στιγματίζει το άτομο και να του επιβάλει μια ταυτότητα, τέτοια που να προσδιορίζει τη στάση του περίγυρου απέναντί του, αλλά κυρίως του ίδιου στον εαυτό του¹⁹. Η έννοια της επικινδυνότητας μέσα σε αυτό το πλαίσιο θα μπορούσε να εκφράσει το βαθμό πιθανότητας που αντιμετωπίζει ένα άτομο, όχι να εγκληματήσει αλλά να παροτρυνθεί στο έγκλημα μέσα από τον στιγματισμό. Όπως παρατηρεί η Φ. Τσαλίκoglου²⁰, η συνεχής ενασχόληση με την έννοια της επικινδυνότητας εστιάζει το φαινόμενο της βίας σε ατομικό επίπεδο και αποσπά την προσοχή από άλλες εστίες κινδύνων.

Τα τελευταία χρόνια από πολλούς επιστήμονες τονίζεται ο συγκερασμός όλων των απόψεων, ότι δηλαδή η εγκληματική συμπεριφορά είναι απόρροια των ιδιαίτερων βιολογικών καταβολών των ατόμων, της προσωπικότητας τους αλλά και της επίδρασης του περιβάλλοντος. Παρόλα αυτά, οι έρευνες που εστιάζουν σε ατομικούς παράγοντες υπερέχουν.

Σε όλα αυτά σημαντικό ρόλο παίζουν οι τεχνολογικές εξελίξεις και οι επιστημονικές ανακαλύψεις. Η επίδραση των νέων τεχνολογιών είναι λογικό να επηρεάζει την επιστήμη της εγκληματολογίας. Η ανίχνευση του DNA από τη μοριακή βιολογία επηρέασε μια μερίδα εγκληματολόγων. Γίνονται προσπάθειες με τη χρήση της τεχνολογίας να ανακαλυφθεί το υπεύθυνο γονίδιο για την εγκληματική συμπεριφορά. Αναζητούνται οι παράγοντες που ευθύνονται για την διαφορετική αντίδραση δύο ανθρώπων απέναντι στο ίδιο ερέθισμα.

Η αναθέρμανση του ενδιαφέροντος για τις βιολογικές θεωρίες στην ερμηνεία του εγκλήματος συνίσταται ίσως στην αποδυνάμωση των υπάρχοντων μέσων για την καταπολέμηση του εγκληματικού φαινομένου, στις νέες μορφές εγκλημάτων και στην αμφισβήτηση γενικά αποδεκτών κοινωνικών κανόνων. Πραγματοποιείται λοιπόν μια

¹⁸ Τσαλίκoglου (1987), σελ. 93.

¹⁹ Τσαλίκoglου (1989), σελ. 33.

²⁰ Τσαλίκoglου (1989), σελ. 36-37.

στροφή του ενδιαφέροντος στους παράγοντες εγκληματογένεσης και περισσότερο στο ρόλο που παίζει το ίδιο το άτομο.

Η έννοια της επικινδυνότητας επανέρχεται και σχετίζεται με την πρόβλεψη της εγκληματικής συμπεριφοράς. Για παράδειγμα στην Ελλάδα ο νομοθέτης, λόγω της επικαιρότητας αυτής της έννοιας, ανταποκρίθηκε και καθιέρωσε τον ορισμό του «ιδιαίτερα επικίνδυνου δράστη» στο άρθρο 13ζ του ποινικού κώδικα με το νόμο 2479/1997. Αναζητούνται εναγωνίως τρόποι ώστε να πραγματοποιηθεί η πρόγνωση της ανθρώπινης συμπεριφοράς προκειμένου να αντιμετωπιστεί και να καταπολεμηθεί το εγκληματικό φαινόμενο.

Ο φόβος του κοινού ενισχυόμενος από τις κοινωνικές αναπαραστάσεις του εγκλήματος από τα ΜΜΕ οδηγεί στην υιοθέτηση τιμωρητικών στάσεων, γεγονός που συντελεί σε αυστηρότερες ποινές και στη διεύρυνση του κατασταλτικού μηχανισμού. Η αναποτελεσματικότητα ωστόσο των αυστηρότερων ποινικών κυρώσεων δημιούργησε αμφιβολίες σχετικά με τον ρόλο που παίζουν οι ποινές στην εξάλειψη του εγκλήματος.

Ο φόβος που συνδέεται με το πρόσωπο του εγκληματία συχνά οδηγεί σε μια σύγχυση ανάμεσα στην προδιάθεση του εγκληματία να περάσει στην πράξη και στην προδιάθεση του κοινού να αναγνωρίσει σε έναν δράστη, έναν «ιδιόμορφο εγκληματία». Ο φόβος αυτός όπως είναι φυσικό επηρεάζει τόσο τη στάση του κοινού απέναντι στο έγκλημα, αλλά και τους επιστήμονες.

Οι εγκληματολογικές έρευνες βιολογικού προσανατολισμού επανέρχονται σήμερα και η μορφή που παίρνουν εξαρτάται από την ερευνητική κατεύθυνση και το ενδιαφέρον του επιστήμονα. Η εκδήλωση της εγκληματικής συμπεριφοράς απασχολεί όχι μόνο τους εγκληματολόγους αλλά και τους βιολόγους, τους γενετιστές, τους ψυχιάτρους, τους ψυχολόγους κτλ. Ο ρόλος των τραυμάτων του εγκεφάλου, οι ορμονικές ανωμαλίες, το χρωμόσωμα Υ και η δύναμη επιθετικότητα του φορέα ΧΥΥ, ο ρόλος της διατροφής και άλλοι παράγοντες εξετάζονται για να εντοπιστεί η σχέση ανάμεσα σε οργανικά χαρακτηριστικά και στην εκδήλωση επιθετικών συμπεριφορών.

Ο ρόλος της γενετικής και περιβαλλοντικής κληρονομιάς στον άνθρωπο είναι ένα θέμα πολύπλοκο. Όλοι οι άνθρωποι έχουν τις βασικές ικανότητες αλλά «ο βαθμός

ανάπτυξής τους διαφέρει και συναρτάται με τον τρόπο δόμησης της προσωπικότητάς τους, δηλαδή εξαρτάται από τη σχέση άνθρωπος-περιβάλλον»²¹.

Η σύγχρονη εγκληματολογική έρευνα στο χώρο της βιολογίας αποκαλείται από πολλούς «χημεία του εγκλήματος». Αναζητούνται εκείνα τα γονίδια τα οποία υποτίθεται ότι είναι υπεύθυνα για την εκδήλωση αντικοινωνικών, επιθετικών και εγκληματικών συμπεριφορών. Οι γενετικές χρωμοσωμικές ανωμαλίες, «έχουν θορυβήσει τους εγκληματολόγους και ενώ οι πιο πρόσφατες έρευνες αποδίδουν τη διαφορική συμπεριφορά των φορέων ΧΥΥ σε χαμηλή πνευματική στάθμη, αδυναμίες προσαρμογής, εκπαιδευτική και κοινωνική μειονεξία, το φάντασμα του «δαιμονισμένου» με μορφή κυτταρολογική αναδύεται και πάλι»²².

Κίνητρο των ερευνών είναι η ανάγκη πρόβλεψης και ελέγχου της ανθρώπινης συμπεριφοράς η οποία είναι επικίνδυνη. Επιπλέον το γεγονός ότι η εγκληματική συμπεριφορά θα μπορούσε να προβλεφθεί, μειώνει το φόβο σε κάτι άγνωστο. Ίσως η πρόγνωση της εγκληματικής συμπεριφοράς, σύμφωνα με πολλούς εγκληματολόγους συμβάλλει στην αντεγκληματική πολιτική και στην καλύτερη αντιμετώπιση του φαινομένου.

Θα μπορούσε να ειπωθεί ωστόσο ότι η επαναφορά αυτή στην έννοια της επικινδυνότητας παραπέμπει στη Θετικιστική αντίληψη για το εγκληματικό φαινόμενο. Οι βιολογικές θεωρίες για την ερμηνεία του εγκλήματος επαναφέρουν παλαιότερες απόψεις στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος, μόνο που σήμερα μέσω της τεχνολογίας οι επιστήμονες έχουν καταλληλότερα μέσα για να αποδείξουν και να ερμηνεύσουν στοιχεία που θα τους βοηθήσουν στην διεξαγωγή συμπερασμάτων.

Είναι γεγονός ότι οι εγκληματολογικές έρευνες βιολογικής κατεύθυνσης εγκυμονούν κινδύνους. Με τον χαρακτηρισμό ενός ατόμου ως «επικίνδυνου», δημιουργείται μια «ταμπέλα» του πιθανού δράστη, χωρίς να έχει διαπράξει κανένα αδίκημα ή χωρίς να έχει εκφράσει επιθετικές τάσεις. Οι βιολογικές θεωρίες μπορούν να οδηγήσουν σε μια ντετερμινιστική άποψη για το έγκλημα, ως κάτι «πεπρωμένο», αλλά και να καλλιεργήσουν «ρατσιστικές» αντιλήψεις με την ευρύτερη έννοια του όρου. Αναβιώνει κατά κάποιο τρόπο το παλιό δίλημμα, αν δηλαδή οι βιολογικές ή κοινωνικές δομές είναι εκείνες που προ-καθορίζουν την ανθρώπινη συμπεριφορά.

Οι θεωρίες που έχουν διατυπωθεί ως σήμερα για τους παράγοντες που οδηγούν στο έγκλημα είναι πολλές και συχνά τίθενται κατά καιρούς υπό

²¹ Πανούσης (1988), σελ. 179.

²² Lombroso (2002), σελ. 22-23.

αμφισβήτηση από πολλούς επιστήμονες. Σύμφωνα με τον Talcott Parsons²³ η κοινωνική θεωρία αναπτύχθηκε σε διαφορετικές σχολές ή παραδόσεις, καθεμία από τις οποίες μελέτησε με διαφορετικό τρόπο τη φύση του ανθρώπου, την κοινωνία, την ανθρώπινη συμπεριφορά. Οι ωφελιμιστές και οι κλασικοί οικονομολόγοι, ανέπτυξαν μια ορθολογιστική, ατομικιστική θεωρία για την κοινωνική συμπεριφορά. Οι ιδεαλιστές θέλησαν να ερμηνεύσουν συγκεκριμένα κοινωνικά φαινόμενα που προέρχονται από το βασίλειο των πολιτισμικών αξιών. Τέλος, οι θετικιστές προσπάθησαν να αναπτύξουν θεωρίες οι οποίες αντιμετωπίζουν την ανθρώπινη συμπεριφορά με βάση απαρέγκλιτους επιστημονικούς νόμους παρόμοιους με εκείνους που ισχύουν στη φυσική ή τη βιολογία.

Ο θετικισμός αντιμετωπίζει τον κόσμο ως ένα κλειστό σύστημα, προκαθορισμένο, το οποίο είναι δυνατόν να εξηγηθεί στη βάση μιας επιστημονικής ανάλυσης της σχέσης αιτίου-αποτελέσματος. Όσο και αν έχουν διατυπωθεί θεωρίες για τη συμπεριφορά του ατόμου αλλά και για την διαδικασία μάθησής της, η βάση πάνω στην οποία διατυπώνονται σήμερα αυτές οι θεωρίες και το σύστημα είναι στενά αιτιοκρατικό. Οι σύγχρονες προσεγγίσεις επικεντρώνονται στους παράγοντες που προκαλούν το έγκλημα και με βάση αυτούς τους παράγοντες προσπαθούν να κατανοήσουν και να ερμηνεύσουν την ανθρώπινη συμπεριφορά στο σύνολό της.

Οι θεωρίες λειτουργούν μεμονωμένα ως απλά παραδείγματα ή ως χαρακτηριστικές περιπτώσεις γεγονότος «που δικαιολογείται εν μέρει από το πλήθος των εμπειρικών ερευνών και την ευρύτητα του αντικειμένου της Εγκληματολογίας, έτσι ώστε να εμφανίζεται περιττή η ανάλυση πλαισίου»²⁴. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση της αξίας των θεωριών και εγκυμονεί τον κίνδυνο παραποίησης τους. Η Εγκληματολογία σαν επιστήμη ενδιαφέρθηκε περισσότερο για τον δράστη, τον μελέτησε και επιχείρησε να ερμηνεύσει τα στοιχεία της συμπεριφοράς του. Θεώρησε ότι με την ανακάλυψη των παραγόντων που προκαλούν το εγκληματικό φαινόμενο θα ήταν δυνατόν αυτό να αντιμετωπιστεί.

Σύμφωνα λοιπόν με τον Θετικισμό μόνο μέσα από την εμπειρία ο άνθρωπος μπορεί να κατακτήσει την πραγματική γνώση και να οδηγηθεί σε γενικεύσεις, ώστε να κατανοήσει και να ερμηνεύσει τις συμπεριφορές και την κοινωνική πραγματικότητα.

²³ Πετμεζίδου (2000), σελ. 103.

²⁴ Λαμπροπούλου (1996), σελ. 857.

Σύμφωνα με τον Anthony Giddens²⁵ δεν μπορεί να υπάρξει θεμελίωση μιας βέβαιης ή ανεπηρέαστης γνώσης πάνω στην οποία δομείται η επιστήμη, όπως υποθέτει ο λογικός Θετικισμός και η θετικιστική φιλοσοφία γενικότερα. Οι επιστημονικές θεωρίες ούτε ελέγχονται, αλλά ούτε και διαμορφώνονται. Ο τρόπος με τον οποίο ανακαλύπτεται μια θεωρία δεν έχει σχέση με το επιστημονικό της κύρος, το οποίο εξαρτάται από το αν η θεωρία είναι σε θέση να προσδιορίσει τις συνθήκες διάψευσής της και να αντέξει στον εμπειρικό έλεγχο αυτών των συνθηκών, και έτσι δεν υπάρχει λογική της ανακάλυψης.

Η Θετικιστική εγκληματολογία στην ατομοκεντρική της εμφάνιση επιχείρησε να βρει τη σχέση αιτίου αποτελέσματος για το εγκληματικό φαινόμενο. Εξετάζοντας τις αιτίες της εγκληματικής συμπεριφοράς θα μπορέσει να τις τυποποιήσει και να τις κατηγοριοποιήσει, ώστε να προλάβει το έγκλημα. Ο Νεοθετικισμός που εμφανίζεται βασίζεται στις αρχές του Θετικισμού. Στόχος του Νεοθετικισμού είναι «η απόρριψη της μεταφυσικής και της κλασικής φιλοσοφίας και η οικοδόμηση της ενιαίας επιστήμης»²⁶. Ο Νεοθετικισμός «παρά την εκλεκτική συγγένεια του με τις εμπειριστικές φιλοσοφίες θεωρεί ότι οι κλασικές εμπειριστικές προσεγγίσεις των γνωσιοθεωρητικών ζητημάτων ανήκουν, εξαιτίας του ψυχολογιστικού τους χαρακτήρα, σε μια αμφιλεγόμενη φιλοσοφική περιοχή, δεν αποτελούν επιστημονικές θεωρίες»²⁷.

Η Θετικιστική αντίληψη για την επιστήμη είναι ότι αυτή αποτελεί ένα εργαλείο για την ανακάλυψη γενικών νόμων αιτίας και αποτελέσματος στην κοινωνική συμπεριφορά. Η ανθρώπινη συμπεριφορά προκαλείται από δυνάμεις που επηρεάζουν στο άτομο και στόχος γίνεται η πρόβλεψη αυτής της συμπεριφοράς.

Οι σύγχρονες προσεγγίσεις ερμηνείας του εγκληματικού φαινομένου, επικεντρώνονται στο ίδιο ακριβώς θέμα. Στην εξήγηση της εγκληματικότητας με βάση τους βιολογικούς και ψυχοπαθολογικούς παράγοντες που πιθανόν να καθορίζουν ή επηρεάζουν την ανθρώπινη συμπεριφορά.

²⁵ Βλ. Πετμεζίδου (2000), σελ. 195-196.

²⁶ Μεταξόπουλος (1988), σελ. 59-60.

²⁷ Μεταξόπουλος (1988), σελ. 60.

Ενότητα 3: Βιολογικές ερμηνείες για την εγκληματική συμπεριφορά

3.1. Κλασικές βιολογικές θεωρίες

3.1.1. Κληρονομικότητα

Ένα θέμα που απασχόλησε τους επιστήμονες ήταν αν και κατά πόσο υπάρχει εγκληματική ροπή. Το ερώτημα που τέθηκε ήταν κατά πόσο ορισμένα χαρακτηριστικά βιολογικά και ψυχικά μεταβιβάζονται και θα μπορούσαν να δημιουργήσουν ροπή προς το έγκλημα. Οι βιολογικές ερμηνείες για το έγκλημα αναζητούν παράγοντες που σχετίζονται με την βιολογία, τη γενετική και πιθανόν καθορίζουν την εγκληματική συμπεριφορά. Γύρω από το θέμα αυτό πραγματοποιήθηκαν ορισμένες έρευνες προκειμένου να αποδειχθεί ή να απορριφθεί το ενδεχόμενο της κληρονομικότητας της εγκληματικής συμπεριφοράς.

Αρχικά μελετήθηκαν στοιχεία από τα αρχεία ορισμένων οικογενειών που είχαν δοσοληψίες με την αστυνομία και την ποινική δικαιοσύνη ώστε να αποδειχθεί ότι η ροπή προς το έγκλημα είναι κάτι το οποίο κληρονομείται. Η γνωστότερη έρευνα σε γενεαλογικό δέντρο εγκληματιών έγινε από τον Dugdale. Μελέτησε την οικογένεια με το ψευδώνυμο Jukes, επειδή τα μέλη της επιδίδονταν στην πορνεία και το έγκλημα²⁸. Η συστηματική εγκληματική δράση από τα παιδιά μιας οικογένειας η οποία έχει εγκληματικό μητρώο δεν σημαίνει ότι αυτή είναι συνέπεια της κληρονομικότητας, αλλά μπορεί να αποτελέσμα ταύτισης με τους γονείς ή και κακής αγωγής²⁹.

Ο πρώτος που θέλησε να αποδείξει την κληρονομικότητα της εγκληματικότητας ήταν ο Charles Goring. Ο Goring πραγματοποίησε ανθρωπομετρικές μελέτες σε 3.000 καταδικασμένους για βαριά εγκλήματα, τους οποίους και συνέκρινε με μη εγκληματικές ομάδες. Κατέληξε όμως στο συμπέρασμα ότι η επίδραση του περιβάλλοντος αποτελούσε σημαντικό παράγοντα στην διαμόρφωση των εγκληματικών τάσεων και ότι η εγκληματική τάση δεν είναι κάτι που καθορίζεται από την οικογένεια³⁰.

Στη συνέχεια ακολούθησαν έρευνες διδύμων (μονοζυγωτικών-διζυγωτικών), προκειμένου να εντοπιστούν ομοιότητες στη συμπεριφορά των μονοζυγωτικών ώστε να ενεργοποιηθεί ο βιολογικός παράγοντας της κληρονομικότητας, ως εξήγηση της

²⁸ Σπινέλλη (1996-1997), σελ. 15.

²⁹ Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου (1979), σελ. 53.

³⁰ Χάϊδου (1996), σελ. 38.

εγκληματικής συμπεριφοράς³¹. Οι έρευνες αναζήτησαν διαφορές και ομοιότητες ανάμεσα σε μονοζυγωτικούς (MZ) και διζυγωτικούς (DZ). Αν κάποιος συγκεκριμένο χαρακτηριστικό της συμπεριφοράς ή κάποιος νοσηρός χαρακτήρας ή νόσος είναι στατιστικά συχνότερος, σε ψηλό βαθμό σημαντικότητας, στους MZ από ό,τι στους DZ, η γενετική προέλευση των χαρακτηριστικών αυτών είναι πολύ πιθανή, γιατί οι MZ δίδυμοι έχουν το ίδιο ακριβώς γενετικό υλικό³². Μερικές από τις σημαντικότερες έρευνες διδύμων, ήταν μεταξύ άλλων των J. Lange, A. M. Legras, E. Stumpfl, H. Kranz, A. J. Rosanoff, Sh. Yoshimasu, S. O. Dalgaard και E. Kringlen, D. Rowe³³.

Ο Johannes Lange, με τη συνεργασία του Βαυαρικού Υπουργείου Δικαιοσύνης, εντόπισε 30 ζεύγη διδύμων από τα οποία ο ένας τουλάχιστον βρισκόταν στη φυλακή³⁴. Από αυτά τα 13 ήταν μονοζυγωτικά και τα 17 διζυγωτικά. Η σύγκριση ανάμεσα στους MZ, DZ και αμφιθαλείς αδελφούς θα έδειχνε αν η εγκληματικότητα είναι κληρονομική ή όχι. Οι 13 MZ δίδυμοι σε 10 περιπτώσεις βρέθηκαν μαζί στη φυλακή, ενώ οι 17 DZ βρέθηκαν μαζί μόνο 2 φορές, γεγονός που έκανε τον Lange να συμπεράνει ότι οι MZ δίδυμοι αντιδρούν με τον ίδιο τρόπο. Επιπλέον σύμφωνα με την έρευνα, οι DZ εγκληματούν λίγο περισσότερο από τους αμφιθαλείς και όταν βρεθούν στο ίδιο κοινωνικό περιβάλλον και ο ένας βρεθεί στη φυλακή τότε υπάρχει μεγάλη πιθανότητα να βρεθεί και ο άλλος. Τα αποτελέσματα αυτά ωστόσο δε μπορούν να εξηγήσουν αν η εγκληματικότητα είναι κληρονομική ή όχι και δεν έπεισαν με τα συμπεράσματά τους. Κατάφεραν βέβαια να «υπογραμμίσουν το ρόλο του βιολογικού υποστρώματος στη συμπεριφορά των διδύμων»³⁵.

Μια πολύ νεότερη εμπειριστατωμένη έρευνα είναι του Karl Christiansen, που πραγματοποιήθηκε στη Δανία, με βάση αρχεία διδύμων και αστυνομικά αρχεία. Η έρευνα που εντοπίστηκε σε 3.586 ζεύγη και τελικά περιέλαβε 799 έδειξε εγκληματική συμπεριφορά ομοιόμορφη σε ποσοστό 35% των MZ διδύμων και 13% των DZ στους άνδρες. Στις γυναίκες το ποσοστό αυτό ήταν 21% στα MZ ζεύγη και 8% στα DZ ζεύγη. Ο Christiansen, ωστόσο δεν κατέληξε σε κάποια συμπεράσματα που τόνιζαν την κληρονομικότητα αλλά άφησε περιθώρια επίδρασης από το περιβάλλον³⁶.

Όλες οι έρευνες που πραγματοποιήθηκαν παρουσίαζαν σοβαρότατες μεθοδολογικές αδυναμίες γεγονός που καθιστούσε τα πορίσματα τους αμφίβολης

³¹ Ζαραφωνίτου (1995), σελ. 73.

³² Παράσχος (2003), σελ. 50.

³³ Χάϊδου (1996), σελ. 39-45.

³⁴ Πανούσης (1988), σελ. 129-130.

³⁵ Πανούσης (1988), σελ. 129.

³⁶ Σπινέλλη (1996-1997), σελ. 17-18.

αξίας. Το δείγμα δεν ήταν αρκετά αντιπροσωπευτικό, σε ορισμένες έρευνες δεν έγινε διαχωρισμός του φύλου, και έτσι η αντικειμενικότητα τους είναι αμφισβητήσιμη. Είναι γεγονός ωστόσο ότι καμία ερευνητική προσπάθεια που πραγματοποιήθηκε σε διδύμους δεν κατάφερε να αποδείξει την κυριαρχία της κληρονομικότητας επί των περιβαλλοντικών παραγόντων στην εγκληματικότητα.

Στη συνέχεια διεξήχθησαν έρευνες σε υιοθετημένους σε σχέση με τους φυσικούς και τους θετούς γονείς τους ώστε να μελετηθεί ο ρόλος της κληρονομικότητας σε σχέση με το έγκλημα. Σημαντικότερες έρευνες μεταξύ άλλων ήταν αυτές των F. Schulsinger, R. Crowe, B. Hutchings και S. Mednick, C. Cloninger, M. Bohman, S. Sigvarsdsson, A. L. Von Knorring³⁷.

Αξιόλογη ως προς τη μεθοδολογία της και την αξιοπρόσεκτη και αμερόληπτη διερεύνηση όλων των παραγόντων³⁸ είναι η έρευνα των B. Hutchings, S. Mednick και W. Gabrielli, που μελέτησαν υιοθεσίες στη Δανία³⁹. Ερευνήθηκε ένα δείγμα 14.427 υιοθετημένων παιδιών και γονέων από το 1924 έως το 1947. Από τα υιοθετημένα αγόρια που δεν είχαν γονείς (φυσικούς-θετούς) εγκληματίες, ένα 13,5% είχε τουλάχιστον μια καταδίκη. Όταν οι υιοθετημένοι γονείς ήταν εγκληματίες το ποσοστό των αγοριών φτάνει το 14,7%. Όταν οι φυσικοί γονείς ήταν εγκληματίες το ποσοστό των αγοριών με μια τουλάχιστον καταδίκη φτάνει το 20%. Το μεγαλύτερο ποσοστό (24,5%), εμφανίζεται σε αγόρια όπου και οι φυσικοί και οι θετοί γονείς ήταν εγκληματίες. Το συμπέρασμα σύμφωνα με την έρευνα ήταν ότι η επίδραση της εγκληματικότητας των φυσικών γονέων ήταν μεγαλύτερη από ότι των θετών στα υιοθετημένα παιδιά.

Όλες οι έρευνες που πραγματοποιήθηκαν σε υιοθετημένα παιδιά με σκοπό να ανακαλυφθεί η αλληλεξάρτηση μεταξύ κληρονομικότητας και εγκληματικότητας δεν αποκλείουν τις επιδράσεις του περιβάλλοντος για την εκδήλωση επιθετικών και βίαιων συμπεριφορών⁴⁰. Τόσο οι έρευνες σε υιοθετημένους όσο και οι έρευνες σε διδύμους δεν μπόρεσαν όμως να επαληθεύσουν τον αρχικό στόχο τους.

Η μεγάλη συμβολή τους βέβαια είναι ότι κατάφεραν να διαλύσουν τον μύθο του «γεννημένου εγκληματία» και να αποδείξουν ότι υπάρχει μια συνεχής αλληλεπίδραση ανάμεσα στους περιβαλλοντικούς και στους κληρονομικούς παράγοντες. Είναι γεγονός ωστόσο ότι οι παραπάνω έρευνες έδωσαν ώθηση στους

³⁷ Χάϊδου (1996), σελ. 45-50.

³⁸ Σπινέλλη (1996-1997), σελ. 19.

³⁹ Χάϊδου (1996), σελ. 48.

⁴⁰ Χάϊδου (1996), σελ. 49.

νεότερους ερευνητές να εξετάσουν το ζήτημα της κληρονομικότητας της εγκληματικής συμπεριφοράς με περισσότερο κατάλληλα τεχνολογικά μέσα.

3.1.2. Χρωμοσώματα

Η γενετική επιστήμη ασχολήθηκε εκτεταμένα με το ζήτημα της κληρονομικότητας της εγκληματικής συμπεριφοράς. Το ερώτημα που απασχόλησε τον επιστημονικό κύκλο αυτής της επιστήμης είναι κατά πόσο ο συνδυασμός ορισμένων χρωμοσωμάτων θα μπορούσε να μετατρέψει έναν άνθρωπο σε εγκληματία. Αν αποδεικνυόταν μια τέτοια υπόθεση τότε θα ήταν δυνατόν να προβλεφθεί αν ένας άνθρωπος θα εκδηλώσει επιθετικές συμπεριφορές.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έδειξαν ορισμένοι επιστήμονες της γενετικής στη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στα χρωμοσώματα, που αποτελούν φορείς κληρονομικών χαρακτηριστικών και στην εκδήλωση εγκληματικής συμπεριφοράς. Ειδικότερα, ενώ στη γυναίκα τα δύο χρωμοσώματα του ζεύγους είναι όμοια και συμβολίζονται με XX και στον άνδρα το ένα είναι ελλιπές και συμβολίζεται με XY, υπάρχουν άνθρωποι που πάσχουν από το σύνδρομο XXY (σύνδρομο Klinefelter) και XYY⁴¹.

Το σύνδρομο Klinefelter μελετήθηκε από την επιστήμη της βιολογίας και σύμφωνα με εκτιμήσεις επιδημιολόγων παρουσιάζεται σε ποσοστό 1% περίπου μεταξύ των εγκλείστων σε ιδρύματα, ποσοστό αρκετά υψηλό σε σχέση με την σπανιότητα εμφάνισης του φαινομένου ανάμεσα στον πληθυσμό⁴². Μέσα από έρευνες που ακολούθησαν δεν αποδείχθηκε αυξημένη επιθετικότητα ή εγκληματική τάση. Ίσως λόγω μιας χρωμοσωματικής ανωμαλίας να εκδηλωθεί μια βίαιη συμπεριφορά που πιθανόν να οφείλεται στην μειονεξία του ατόμου που φέρει αυτή την ιδιότητα, αλλά η ανωμαλία αυτή από μόνη της δεν μπορεί να αποτελέσει παράγοντα που οδηγεί σε μια εγκληματική συμπεριφορά.

Στη συνέχεια ακολούθησαν έρευνες που αφορούσαν το σύνδρομο XYY από τους Patricia Jacobs, W. Price, P. Whatmore, T. Sarbin, J. Miller, H. Witkin⁴³. Το χρωμόσωμα Y είναι καθοριστικό των ανδρικών χαρακτηριστικών και οι άνδρες που με χρωμοσωματική δομή XYY θεωρήθηκαν «υπέρ-άρρενες», γεγονός που ίσως αποδείκνυε ότι οι συγκεκριμένοι άνδρες πιθανόν να εκδήλωναν επιθετικές συμπεριφορές. Τα στοιχεία που εξετάζονταν κάθε φορά ήταν τόσο η εξωτερική

⁴¹ Βλ. Επίσης: Σπινέλλη (1996-1997), σελ.18-19.

⁴² Χάϊδου (1996), σελ. 53.

⁴³ Χάϊδου (1996), σελ. 53-58.

εμφάνιση ως παράγοντας σύλληψης και εγκλεισμού όσο και η διανοητική καθυστέρηση που παρουσίαζαν τα άτομα με σύνδρομο XYY.

Οι σχετικές βιολογικές έρευνες αποδεικνύουν ότι η συγκεκριμένη ανωμαλία βρίσκεται σε μικρό ποσοστό του πληθυσμού καθώς σε μια μελέτη που πραγματοποιήθηκε στη Δανία σε 4.000 υψηλά άτομα μόνο 12 είχαν την ανωμαλία, και από αυτά το 42% είχε καταδικαστεί για μια ή περισσότερες αξιόποινες πράξεις και το 9% μόνο για μια⁴⁴. Επομένως το σύνδρομο XYY είναι σπάνιο και δεν έχει διαπιστωθεί κατά πόσο σχετίζεται με την εκδήλωση επιθετικών συμπεριφορών.

Οι έρευνες του Nielsen⁴⁵ σε 777 ψηλόσωμους που είχαν διαπράξει αδικήματα και είχαν νοσηλευτεί σε ψυχιατρείο και σε 211 κλεισμένους σε ψυχιατρείο που είχαν επιδοθεί σε επικίνδυνες πράξεις αν και συνδυάστηκαν με την ύπαρξη του επιπλέον χρωμοσώματος Y, δεν κατάφεραν να ανακαλύψουν μια νομοτελειακή σύνδεση.

Οι θεωρίες αυτές ωστόσο έχουν ελεγχθεί σε έγκλειστους και αρχικά έδειχναν να παρουσιάζουν επιτυχία. Στη συνέχεια όμως αυτό το οποίο μελέτησαν οι περισσότεροι ερευνητές ήταν η πιθανότητα των ατόμων με χρωμοσωματική δομή XYY να παρουσιάζουν χαμηλότερο δείκτη νοημοσύνης. Το συμπέρασμα που θα μπορούσε προκύψει από τις παραπάνω έρευνες είναι ότι τα άτομα με σύνδρομο XXY και XYY έχουν μεγαλύτερο ποσοστό να συλληφθούν και όχι να διαπράξουν κάποιο έγκλημα⁴⁶.

Όταν εξετάζεται το DNA ενός ατόμου οι γενετιστές προσπαθούν να ανακαλύψουν μικρά λάθη στον κώδικα. Μερικά τέτοια παραδείγματα θα μπορούσαν να είναι ασύνδετα κομμάτια χρωμοσωμάτων, λιγότερα ή περισσότερα από τον φυσιολογικό αριθμό αυτών. Ίσως στο μέλλον οι γενετιστές να είναι ικανοί να εξετάσουν προ-γεννητικά τα χρωμοσώματα του ανθρώπου και να είναι σε θέση να αλλάζουν τη δομή τους σε εκείνες τις περιπτώσεις που παρατηρείται κάποια ανωμαλία.

⁴⁴ Βλ. Επίσης: Σπινέλλη (1996-1997), σελ. 19.

⁴⁵ Πανούσης (1988), σελ. 133.

⁴⁶ Χάϊδου (1996), σελ. 58.

3.1.3. Σωματότυπος (Body Build Theory)

Ένα ακόμη θέμα που απασχόλησε τους εγκληματολόγους είναι ορισμένα εξωτερικά χαρακτηριστικά τα οποία θα μπορούσαν να αποτελέσουν στοιχεία που υποδηλώνουν ότι τα άτομα που τα εμφανίζουν ίσως εκδηλώσουν βίαιη και επιθετική συμπεριφορά. Αρχικά είχε δοθεί τεράστια σημασία στα εξωτερικά χαρακτηριστικά του «εγκληματία ανθρώπου». Ήταν άνδρας, με ιδιαίτερο σχήμα εγκεφάλου, χαμηλή μετωπική διάμετρο με ασυμμετρία του προσώπου, της μύτης και των κογχών των ματιών.

Από τους πρώτους που ασχολήθηκε με το θέμα αυτό ήταν ο Ernst Kretschmer, ο οποίος διέκρινε δύο σωματότυπους, τον κυκλοειδή (cyclothyme) και τον σχιζοειδή (schizothyme). Ο κυκλοειδής τύπος είναι αυθόρμητος, ευγενικός, κοινωνικός, ευάγωγος, απερίσκεπτος, δεν διαθέτει πολλούς μυς και έχει μαλακή επιδερμίδα. Από την άλλη πλευρά ο σχιζοειδής είναι δύστροπος χαρακτήρας, απαθής με έντονες αντιδράσεις, συνήθως ψηλός με πολλούς μυς και δυνατός. Σύμφωνα με τον Kretschmer ο δεύτερος τύπος είναι πιθανότερο να έχει ροπή προς το έγκλημα⁴⁷.

Στη συνέχεια ο William H. Sheldon προχώρησε σε μια δική του διάκριση σχετικά με τα χαρακτηριστικά του σώματος που θα μπορούσαν να αποδειχθούν στοιχεία εκδήλωσης εγκληματικής συμπεριφοράς. Σύμφωνα με τον Sheldon, ο σωματότυπος του ατόμου συνδέεται με την ιδιοσυγκρασία και την ψυχοσύνθεση του καθώς και την πνευματική του υγεία. Διακρίνει λοιπόν τους Μεσομορφικούς (mesomorphs) οι οποίοι έχουν αναπτυγμένους μυς, αθλητική εμφάνιση, έντονη προσωπικότητα και εκδηλώνουν βίαιη και επιθετική συμπεριφορά. Τους Εξωμορφικούς (ectomorphs) που έχουν μικρό σκελετό, αδύνατους μυς, είναι εσωστρεφείς, υπερευαίσθητοι και διανοούμενοι. Τέλος διακρίνει τους Ενδομορφικούς (endomorphs) οι οποίοι διαθέτουν μεγάλο ανάστημα, είναι δυσκίνητοι, κοινωνικοί, εξωστρεφείς και φιλικοί⁴⁸.

Παρόμοιες έρευνες πραγματοποιήθηκαν από τους Sheldon Glueck και Eleanor Glueck οι οποίοι πρόσθεσαν έναν ακόμη σωματότυπο στην παραπάνω διάκριση, τον «balanced type» που περιλαμβάνει αγόρια χωρίς κάποιον ευδιάκριτο κυρίαρχο σωματικό τύπο⁴⁹. Επιπλέον μελέτησαν την συσχέτιση ανάμεσα στους μεσομορφικούς τύπους και την εκδήλωση εγκληματικών συμπεριφορών σε 500

⁴⁷ Siegel (1983), σελ. 129.

⁴⁸ Siegel (1983), σελ. 129.

⁴⁹ Siegel (1983), σελ. 129.

ανήλικους παραβάτες και σε 500 μη παραβάτες. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των ερευνών τους οι μεσομορφικοί τύποι ήταν περίπου το 60% των παραβατών αλλά σημαντικά λιγότεροι ήταν οι μη παραβάτες (31% περίπου). Οι Glueck εντόπισαν ακόμη ορισμένα χαρακτηριστικά στους μεσομορφικούς τύπους όπως «επιθετικότητα, ενεργητικότητα, φυσική ρώμη, τάση να εκφράζουν τις ψυχικές εντάσεις και απογοητεύσεις με αντικοινωνική συμπεριφορά με παράλληλη έλλειψη σχετικών αναστολών, ευπάθεια σε παιδικές μολυσματικές ασθένειες, συναισθηματική αστάθεια κτλ.»⁵⁰. Τέλος ο B. R. McCandless και οι συνεργάτες του κατέληξαν στο ότι δεν υπάρχει σημαντική σχέση ανάμεσα στη σωματική διάπλαση ενός ατόμου και στην εκδήλωση ή την τάση για εγκληματική συμπεριφορά⁵¹.

Οι επικρίσεις ωστόσο που δέχθηκαν οι παραπάνω θεωρίες είναι πολλές⁵²:

- Ο σχιζοειδής τύπος σύμφωνα με την διάκριση του Kretschmer, υπερέχει στους λαούς της Ευρώπης και επομένως είναι λογικό να υπερέχει σε ποσοστό μεγαλύτερο ανάμεσα στο γενικότερο πληθυσμό από τον κυκλοειδή.
- Εφόσον ο σχιζοειδής τύπος είναι ισχυρότερος από τον κυκλοειδή, είναι φυσικό να υπερέχει και στην εγκληματική δραστηριότητα.
- Οι σωματικοί τύποι που περιγράφηκαν δεν συναντώνται εξίσου σε όλους τους λαούς.
- Τέλος, τη μορφή του σώματος καθορίζουν και άλλοι παράγοντες όπως οι διατροφικές συνήθειες, ο αθλητισμός κτλ.

Το κοινό συμπέρασμα όλων των παραπάνω ερευνών τελικά ήταν ότι ο σωματότυπος του κάθε ατόμου δεν μπορεί να συνδέεται αποκλειστικά με το έγκλημα αλλά ο συνδυασμός ορισμένων παραγόντων είναι αυτός που μπορεί να δώσει απαντήσεις για το εγκληματικό φαινόμενο. Είναι γεγονός ότι κάθε ερευνητική προσπάθεια που στηριζόταν σε κάποια εξωτερικά χαρακτηριστικά του ατόμου δεν κατάφερε να αποδείξει τις αρχικές της υποθέσεις. Μετά από μελέτες οι περισσότεροι ερευνητές κατέληγαν στο ότι η αλληλεξάρτηση ορισμένων παραγόντων ήταν εκείνη που θα μπορούσε να οδηγήσει το άτομο στην εκδήλωση βίαιης και επιθετικής συμπεριφοράς.

⁵⁰ Σπινέλλη (1996-1997), σελ. 16.

⁵¹ Siegel (1983), σελ. 129.

⁵² Αλεξιάδης (1989), σελ. 102.

3.2. Σύγχρονες βιολογικές ερμηνείες για την εγκληματική συμπεριφορά

3.2.1. Τεστοστερόνη

Στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα οι ερευνητές άρχισαν να εξετάζουν την πιθανότητα σύνδεσης κάποιας ανισορροπίας του επιπέδου των ορμονών με την εγκληματικότητα. Η μη ομαλή παραγωγή των ορμονών που είναι υπεύθυνες για τη μεταβίβαση μηνυμάτων στο νευρικό σύστημα έχει σοβαρές συνέπειες στην λειτουργία του εγκεφάλου. Οι ορμόνες «είναι χημικοί ‘αγγελιοφόροι’ που εκκρίνονται στο αίμα από τους ενδοκρινείς αδένες ή τα νευρικά κύτταρα και μεταφέρουν μηνύματα που ρυθμίζουν την ανάπτυξη ή τη λειτουργία συγκεκριμένων οργάνων και ιστών»⁵³. Δυσλειτουργίες λοιπόν στις ορμόνες του ανθρώπινου οργανισμού είναι πιθανόν να επηρεάσουν την συμπεριφορά του ατόμου.

Πολλοί ερευνητές τα τελευταία χρόνια άρχισαν να στρέφουν το ενδιαφέρον τους στον ρόλο που διαδραματίζει η ορμόνη τεστοστερόνη στην εκδήλωση επιθετικών συμπεριφορών. Η τεστοστερόνη είναι μια ορμόνη που ελέγχει τα χαρακτηριστικά του ανδρικού φύλου όπως τα γένια και τον τόνο της φωνής. Επιπλέον, επηρεάζει το κέντρο κίνησης του εγκεφάλου, το οποίο ελέγχει συναισθήματα όπως οργή, αγάπη, μίσος, και ζήλια. Αρκετές μελέτες πραγματοποιούνται για να ανακαλύψουν τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην παραγωγή της τεστοστερόνης και την βίαιη συμπεριφορά.

Σε μια σχετική έρευνα που πραγματοποίησαν οι L. E. Kreuz και R. M. Rose σε έναν αριθμό εγκλείστων, ανακάλυψαν ότι τα επίπεδα της τεστοστερόνης ήταν υψηλότερα σε αυτούς που είχαν διαπράξει εγκλήματα βίας από ό,τι στους υπόλοιπους τροφίμους. Τα αποτελέσματα ωστόσο που προέκυψαν από τις συγκρίσεις με μη εγκληματίες δεν ήταν σημαντικά ώστε να αξιοποιηθούν για να αποδειχθεί ότι υπάρχει σχέση ανάμεσα στην τεστοστερόνη και στην εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς.

Σε μια παρόμοια έρευνα που πραγματοποίησε ο R. T. Rada σε βιαστές και παιδεραστές, προέκυψε ότι τα επίπεδα της τεστοστερόνης στα συγκεκριμένα άτομα ήταν υψηλά⁵⁴. Ελάχιστα πειστικά ήταν και τα αποτελέσματα των ψυχολογικών τεστ που χρησιμοποιήθηκαν για να εκτιμηθεί η επιθετικότητα σε σχέση με τα επίπεδα της τεστοστερόνης ανάμεσα σε εγκληματίες και σε μη εγκληματίες.

⁵³ Innes (2003), σελ. 209.

⁵⁴ Siegel (1983), σελ. 133.

Σύμφωνα με την Evolutionary Neuroandrogenic Theory (Νευροανδρογενή Εξελικτική Θεωρία) του Lee Ellis⁵⁵ τα επίπεδα της τεστοστερόνης επηρεάζουν την εκδήλωση επιθετικών και βίαιων συμπεριφορών. Η σχέση αυτή ωστόσο δεν είναι τόσο απλή. Η πιθανότητα δηλαδή να έχει κάποιος μια ροπή προς το έγκλημα δεν εξαρτάται αποκλειστικά από τα επίπεδα της τεστοστερόνης στον οργανισμό του. Εξάλλου, σύμφωνα με την παραπάνω θεωρία, η ενεργοποίηση των επιδράσεων της τεστοστερόνης στην εγκεφαλική λειτουργία προκαλείται από τη στιγμή της γέννησης και όχι μεταεφηβικά. Σε έντεκα έρευνες που πραγματοποιήθηκαν σε ενήλικες για την αλληλεξάρτηση της τεστοστερόνης και της επιθετικότητας τα αποτελέσματα που προέκυψαν δεν έδειξαν να υπάρχει σημαντική σχέση με βάση τον Lee Ellis.

Ο ρόλος που παίζει η τεστοστερόνη στην εκδήλωση επιθετικών συμπεριφορών, έγινε αντικείμενο έρευνας και από τους Susan E. Chance, Ronald T. Brown, James M. Dabbs Jr και Robert Casey⁵⁶. Εξετάστηκαν τα επίπεδα της τεστοστερόνης σε 45 αγόρια ηλικίας 5-11 ετών. Από αυτά, τα 25 αγόρια παρουσίαζαν προβλήματα στη συμπεριφορά τους και παρακολουθούνταν ψυχιατρικά ενώ τα υπόλοιπα 20 αποτέλεσαν την ομάδα ελέγχου. Εξετάστηκαν τα επίπεδα της τεστοστερόνης των αγοριών και συσχετίστηκαν με τις γνωστικές τους ικανότητες, τις σχολικές τους επιδόσεις αλλά και την συμπεριφορά που εκδήλωναν. Τα δεδομένα που προέκυψαν ήταν ότι τα επίπεδα της τεστοστερόνης ήταν υψηλότερα στα αγόρια με ψυχιατρικά προβλήματα και προβλήματα συμπεριφοράς από ότι στα αγόρια της ομάδας ελέγχου. Επιπλέον, τα υψηλά επίπεδα αυτής της ορμόνης προκαλούσαν αντικοινωνικές συμπεριφορές και επιθετικότητα ιδιαίτερα στα αγόρια που η ηλικία τους κυμαίνονταν μεταξύ 9-11 ετών.

Ενώ λοιπόν ορισμένες έρευνες τονίζουν την αλληλεξάρτηση που υπάρχει ανάμεσα στην τεστοστερόνη και την εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς, άλλες έρευνες αμφισβητούν τη σχέση αυτή. Με βάση την Angela S. Book⁵⁷ υπάρχουν ορισμένοι παράγοντες που συμβάλλουν σε αυτή την αντίφαση. Ένας από αυτούς είναι η περιορισμένη αξιοπιστία που υπάρχει κατά τη μέτρηση των επιπέδων της τεστοστερόνης. Η τεστοστερόνη απελευθερώνεται κατά κύματα από λεπτό σε λεπτό, υπάρχει δηλαδή μια διακύμανση της κυκλοφορίας της και γι' αυτόν το λόγο η μέτρηση της δεν είναι εύκολη και κατά συνέπεια αξιόπιστη. Η μεταβολή των

⁵⁵ Ellis (2005), σελ. 287-315.

⁵⁶ Chance (2000), σελ. 437-445.

⁵⁷ Book (2001), σελ. 579-599.

επιπέδων της τεστοστερόνης είναι ένας παράγοντας που πιθανόν να δημιουργεί σφάλμα στις συγκρίσεις κατά τη διάρκεια των ερευνών καθώς η μέτρηση της πραγματοποιείται μια φορά και δεν επαναλαμβάνεται στο κάθε άτομο.

Λόγω της αντιφατικότητας των αποτελεσμάτων των ερευνών, πολλοί ερευνητές έστρεψαν το ενδιαφέρον τους στη μελέτη των ζώων για να ανακαλύψουν την αλληλεξάρτηση ανάμεσα στην τεστοστερόνη και στην επιθετικότητα. Κάτι τέτοιο ωστόσο δεν γίνεται αποδεκτό από ορισμένους επιστήμονες καθώς θεωρείται ότι δεν είναι δυνατόν συμπεράσματα από μελέτες σε ζώα να υιοθετηθούν για τους ανθρώπους⁵⁸.

Αντικείμενο έρευνας αποτέλεσαν και οι ορμονικές ανωμαλίες των γυναικών σε συγκεκριμένες περιόδους (εγκυμοσύνη, εμμηνόρροια, εμμηνόπαυση), και οι συνδεδεμένες με αυτές ψυχικές διαταραχές. Καμία αιτιώδης σχέση μεταξύ αυτών και του εγκλήματος ωστόσο δεν έχει αποδειχθεί⁵⁹.

3.2.2. Επινεφρίνη (αδρεναλίνη)

Μια άλλη σημαντική ορμόνη είναι η επινεφρίνη. Αυξάνει τον ρυθμό της αναπνοής, το ρυθμό της ροής του αίματος, βελτιώνει την ισχύ των μυών προετοιμάζοντας το σώμα για να τρομάξει, να διαφύγει. Η κατάσταση αυτή ονομάζεται «φλοιώδης διέγερση» και μπορεί να μετρηθεί με τον ανιχνευτή ψεύδους, καθώς οι περισσότεροι άνθρωποι φοβούνται να μην αποκαλυφθούν ως ψεύτες⁶⁰.

Οι επιστήμονες έχουν ανακαλύψει πως τα άτομα με χαμηλή φλοιώδη διέγερση είναι συχνά επιθετικά και όταν απειλούνται με πρόκληση πόνου έχουν λιγότερο στρες. Χρειάζονται ισχυρότερα ερεθίσματα για να διεγερθούν απ' ό,τι η μη εγκληματίες και επανέρχονται στα φυσιολογικά επίπεδα με πιο αργούς ρυθμούς. Η γρήγορη επαναφορά στα φυσιολογικά επίπεδα συνδέθηκε από τους επιστήμονες με την ικανότητα των ατόμων να «μαθαίνουν» από τα αρνητικά ερεθίσματα. Στην περίπτωση των βίαιων και επιθετικών ατόμων η επαναφορά στα φυσιολογικά επίπεδα πραγματοποιείται με αργούς ρυθμούς, γεγονός που αποδεικνύει ότι τα συγκεκριμένα άτομα δεν είναι ικανά να υιοθετήσουν μια αποδεκτή συμπεριφορά είτε μετά από θετικά ερεθίσματα είτε μετά από αρνητικά ερεθίσματα.

⁵⁸ Book (2001), σελ. 579-599.

⁵⁹ Χάϊδου (1996), σελ.60.

⁶⁰ Innes (2003), σελ. 209.

Η διαγνωστική γραμμή που διαχωρίζει αυτόν που υποφέρει από μια αγχώδη κατάσταση από αυτόν που δεν πάσχει είναι ιδιαίτερα λεπτή και αυθαίρετη. Όταν ένας στρεσογόνος παράγοντας από το περιβάλλον διαταράζει την ισορροπία του ατόμου (φυσιολογικές τιμές ορμονών, ζαχάρου κτλ.) τότε ακολουθούν μια σειρά από αντιδράσεις. Μια από αυτές τις αντιδράσεις είναι η έκκριση της επινεφρίνης. Το άτομο προσπαθεί να διαφύγει από μια αγχώδη κατάσταση. Τα άτομα που δεν παρουσιάζουν να έχουν τις ίδιες φυσιολογικές αντιδράσεις προκειμένου να αντεπεξέλθουν σε μια δύσκολη κατάσταση ίσως χρειάζονται ισχυρότερα ερεθίσματα.

Έρευνες έχουν αποδείξει ότι οι εγκληματίες δεν ανταποκρίνονται με «φυσιολογικό» τρόπο στους πιθανούς κινδύνους καθώς τα επίπεδα της επινεφρίνης στο αίμα τους είναι πιο χαμηλά από ότι στα φυσιολογικά άτομα. Θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ωστόσο, ότι τα άτομα αυτά, έχουν ροπή προς το έγκλημα ίσως γιατί αναζητούν να «ανέβει η αδρεναλίνη» τους.

3.2.3. Σεροτονίνη

Η σεροτονίνη είναι μια νευροδιαβιβαστική ουσία πολύ σημαντική για τον ανθρώπινο οργανισμό. Όταν η σεροτονίνη είναι ενεργή τότε το άτομο αισθάνεται ευχαρίστηση, ικανοποίηση και είναι ήρεμο. Στην αντίθετη περίπτωση που η ουσία είναι ανενεργή, το άτομο εκδηλώνει συμπτώματα κατάθλιψης και άγχους. Αρκετά φάρμακα που περιέχουν την σεροτονίνη, έχουν κατασκευαστεί για την αντιμετώπιση των παραπάνω καταστάσεων.

Συχνά ορισμένοι επιστήμονες συνέδεσαν τα χαμηλά επίπεδα της σεροτονίνης στο άτομο με την εκδήλωση επιθετικών και βίαιων συμπεριφορών⁶¹. Σε μια σχετική έρευνα που πραγματοποιήθηκε, αποδείχθηκε πως η έλλειψη της σεροτονίνης μπορεί να προκαλέσει βίαιες αντιδράσεις περισσότερο στους άνδρες παρά στις γυναίκες⁶². Στην συγκεκριμένη έρευνα εξετάστηκαν 781 άνδρες και γυναίκες ηλικίας 21ετών. Η επιθετικότητα διερευνήθηκε μέσα από τη μελέτη ποινικών καταδικών και από την καταγραφή αναφορών των ίδιων των συμμετεχόντων. Τα επίπεδα της σεροτονίνης (0.48SD) στους άνδρες που εξετάστηκαν ήταν χαμηλότερα από ότι τα φυσιολογικά επίπεδα (0.56SD). Επομένως σύμφωνα με τους ερευνητές υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στην σεροτονίνη και στην εκδήλωση επιθετικών συμπεριφορών. Το γεγονός ωστόσο ότι η συγκεκριμένη έρευνα ήταν η πρώτη προσπάθεια των συγκεκριμένων

⁶¹ Ellis (2005), σελ. 287-315.

⁶² Moffitt (1998), σελ. 446-457.

ερευνητών να προσεγγίσουν το θέμα, καθιστά τα συμπεράσματα τους αμφισβητήσιμα.

Επιπλέον αρκετές έρευνες συνέδεσαν τα χαμηλά επίπεδα της σεροτονίνης με τις επιπτώσεις που έχουν στα επίπεδα της χοληστερόλης. Μια τέτοια έρευνα πραγματοποιήθηκε από την Jean-Claude Alvarez⁶³ σχετικά με τις επιπτώσεις των χαμηλών επιπέδων χοληστερόλης σε άτομα που είχαν κάνει απόπειρα αυτοκτονίας και σε άτομα που δεν είχαν επιχειρήσει. Εξετάστηκαν 25 ασθενείς που δεν ακολουθούσαν κάποια φαρμακευτική αγωγή (drug-free) οι οποίοι όμως είχαν επιχειρήσει να αυτοκτονήσουν και 27 ασθενείς που δεν είχαν κάνει απόπειρα αλλά ακολουθούσαν συγκεκριμένη θεραπεία. Συνέκριναν τους ασθενείς αυτούς με 32 υγιή άτομα ως ομάδα ελέγχου. Συμπέραναν ότι τα χαμηλά επίπεδα της χοληστερόλης στους ασθενείς προκαλούσαν επιθετικές συμπεριφορές στα άτομα και όχι αποκλειστικά τάσεις αυτοκτονίας.

Οι περισσότερες έρευνες που ασχολούνται με την συσχέτιση ορισμένων ουσιών και την τάση για επιθετικότητα δεν χρησιμοποιούν ομάδες ελέγχου από υγιή άτομα γεγονός που μπορεί να εμποδίσει την ορθή διατύπωση συμπερασμάτων. Ο περιορισμένος ωστόσο αριθμός ερευνών που σχετίζονται με το συγκεκριμένο θέμα, καθιστά τα αποτελέσματα αυτά αμφιβόλου αξίας⁶⁴.

3.2.4. Ανεπαρκής ή μη ισορροπημένη διατροφή

Είναι γεγονός ότι κατά τα πρώτα στάδια ανάπτυξης του ανθρώπου κρίνεται απαραίτητη η ύπαρξη ορισμένων βιταμινών για την ομαλή λειτουργία του εγκεφάλου. Η μη φυσιολογική ανάπτυξη του εγκεφάλου μπορεί να προέρχεται από την έλλειψη ορισμένων βιταμινών και την ανεπαρκή διατροφή ενός ανθρώπου. Πολλοί επιστήμονες έστρεψαν το ενδιαφέρον τους στην αλληλεξάρτηση της μη ισορροπημένης διατροφής- έλλειψη βιταμινών και στα προβλήματα συμπεριφοράς που πιθανόν να προκύπτουν. Ο υποσιτισμός και οι αβιταμινώσεις μπορεί να βλάψουν τη νοητική ικανότητα ενός παιδιού καθώς αναπτύσσεται και να οδηγήσουν σε μια σειρά προβλημάτων τόσο οργανικών αλλά και στη συμπεριφορά του.

Αρκετοί ερευνητές μελέτησαν τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην ανεπαρκή διατροφή και στην βίαιη συμπεριφορά που μπορεί να εκδηλώσει ένας άνθρωπος λόγω

⁶³ Alvarez (2000), σελ. 103-108.

⁶⁴Βλ.επίσης: Retz (2004), σελ. 415-425.

έλλειψης βιταμινών. Σε μια τέτοια μελέτη φάνηκε να υπάρχει σύνδεση στην έλλειψη ή εξάρτηση βιταμινών και στην αντικοινωνική συμπεριφορά. Σύμφωνα με τον Leonard Hippchen⁶⁵, η εξάρτηση από την βιταμίνη B₃ αποτελεί ισχυρό παράγοντα για την εκδήλωση υπερκινητικότητας στο άτομο και ιδιαίτερα κατά τη νεαρή ηλικία. Επιπλέον αυτή η εξάρτηση μπορεί να οδηγήσει σε μια νευρική κατάσταση και ανησυχία, να ωθήσει το άτομο στο κάπνισμα, το αλκοόλ, τα ναρκωτικά, τη βία, την παραβατικότητα και το έγκλημα.

Μια πρόσφατη μελέτη σχετικά με την ανεπαρκή διατροφή, ανέφερε πως ομάδα κρατουμένων που ακολουθούσε διατροφή εμπλουτισμένη με βιταμίνες εμφάνισαν αξιοσημείωτη βελτίωση στη γενική τους συμπεριφορά⁶⁶. Η προσπάθεια να θεραπευτούν ορισμένα προβλήματα στη συμπεριφορά του ατόμου μέσα από μια ισορροπημένη διατροφή και επάρκεια βιταμινών στον οργανισμό φαίνεται να απασχολεί ιδιαίτερα τους επιστήμονες.

3.2.5. Υπογλυκαιμία

Το ενδιαφέρον ορισμένων επιστημόνων στράφηκε επιπλέον στο ρόλο που παίζει η υπογλυκαιμία στη συμπεριφορά του ατόμου. Θεωρείται ότι είναι πιθανόν ένα άτομο όταν βρεθεί σε κατάσταση υπογλυκαιμίας να εκδηλώσει βίαιη, επιθετική καθώς και αντικοινωνική συμπεριφορά (στις περιπτώσεις που δεν ακολουθεί συγκεκριμένη ιατρική αγωγή)⁶⁷.

Υπογλυκαιμία παρατηρείται όταν η γλυκόζη στο αίμα μειώνεται και υποχωρεί σε επίπεδα κάτω από τα φυσιολογικά, με αποτέλεσμα να παρουσιάζονται προβλήματα στον ανθρώπινο οργανισμό και την εγκεφαλική λειτουργία. Συμπτώματα αυτής της κατάστασης είναι η ύπαρξη συναισθημάτων όπως οξυθυμία, άγχος, κατάθλιψη και σύγχυση.

Τα επίπεδα ζαχάρου στο αίμα αποδείχθηκε ότι έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην περίπτωση ενός φόνου το 1989⁶⁸. Ένας άνδρας μαχαίρωσε τη γυναίκα του και επιχείρησε να αυτοκτονήσει κόβοντας τις φλέβες του. Ο άνδρας υπέφερε από αμνησία και επί δύο μήνες πριν από το φόνο ακολουθούσε αυστηρή δίαιτα, αλλά το πρωί του φόνου είχε πει δύο ποτήρια ούισκι. Το δικαστήριο τον αθώωσε, καθώς

⁶⁵ Siegel (1983), σελ. 132.

⁶⁶ Innes (2003), σελ. 209.

⁶⁷ Wright (1998), σελ. 4.

⁶⁸ Innes (2003), σελ. 209

αποδείχθηκε ότι βρισκόταν σε κατάσταση υπογλυκαιμίας, γεγονός που επηρέασε την λειτουργία του εγκεφάλου του και μείωσε την αίσθηση της ευθύνης του.

3.2.6. Αλλεργίες

Αρκετοί επιστήμονες ενδιαφέρθηκαν για τις συνέπειες που έχουν οι αλλεργίες και οι νευροαλλεργίες στην ανθρώπινη συμπεριφορά και συγκεκριμένα στην εκδήλωση της επιθετικότητας⁶⁹. Οι αλλεργίες εκδηλώνονται από την επίδραση κάποιας «ξένης» ουσίας στον οργανισμό και προκαλούν ασυνήθιστες και απρόβλεπτες αντιδράσεις.

Οι αλλεργίες μπορούν να επηρεάσουν τη συμπεριφορά ενός ατόμου και να δημιουργήσουν βλάβες στην εγκεφαλική λειτουργία αλλά και στο νευρικό σύστημα του ανθρώπινου οργανισμού. Μπορούν ωστόσο να προκαλέσουν διόγκωση του εγκεφάλου και να προκύψουν προβλήματα ψυχικά, όπως υπερευαισθησία, νευρικότητα αλλά και να εκδηλωθούν βίαιες και επιθετικές συμπεριφορές. Οι νευροαλλεργίες και οι αλλεργίες επιπλέον θεωρείται ότι ευθύνονται για την υπερκινητικότητα ορισμένων παιδιών αλλά και για την αντικοινωνική συμπεριφορά που εκδηλώνουν⁷⁰.

3.2.7. Το κάπνισμα κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης

Ως τις αρχές του 1990, δημοσιεύτηκαν έξι έρευνες που συνέδεαν το κάπνισμα κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης με την εκδήλωση επιθετικών συμπεριφορών στα παιδιά μετά τη γέννησή τους⁷¹. Έχει αποδειχθεί ωστόσο ότι το κάπνισμα κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης εμποδίζει τη σωστή ανάπτυξη του εγκεφάλου του εμβρύου.

Πάνω σε αυτό βασίστηκαν οι παραπάνω έρευνες και υποστήριξαν ότι οποιαδήποτε βλάβη στον εγκέφαλο θα μπορούσε αργότερα να δημιουργήσει προβλήματα στη συμπεριφορά του ατόμου και ίσως να προκαλέσει δυσκολίες στην προσαρμογή του. Επιπλέον τόνισαν ότι η νικοτίνη που περιέχεται στον καπνό εμποδίζει τον έλεγχο της διέγερσης του εγκεφάλου, γεγονός που δυσχεραίνει την ομαλή και υγιή ανάπτυξη και λειτουργία του. Οι συνέπειες που έχει το κάπνισμα

⁶⁹ Siegel (1983), σελ. 133.

⁷⁰ Siegel (1983), σελ. 133.

⁷¹ Ellis (2005), σελ. 287-315.

κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης στο έμβρυο εξακολουθούν να υπάρχουν καθώς αναπτύσσεται το παιδί ακόμη και όταν έχουν περιοριστεί άλλοι περιβαλλοντικοί παράγοντες. Όλες οι έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί μέχρι σήμερα γύρω από αυτό το θέμα, υποστηρίζουν ότι το κάπνισμα κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης αποτελεί σημαντικό παράγοντα που προδιαθέτει στην εκδήλωση βίαιων συμπεριφορών⁷².

Πολλοί ερευνητές ενδιαφέρθηκαν για το ρόλο της ψυχοπαθολογίας και της νευροπαθολογίας στην εκδήλωση εγκληματικών συμπεριφορών. Η υπόθεση ότι ο ψυχικά ασθενής μπορεί να είναι επικίνδυνος και ικανός να διαπράξει έγκλημα οδήγησε τους επιστήμονες στην μελέτη ορισμένων ψυχικών ασθενειών και στη σχέση που υπάρχει με το έγκλημα.

3.3. Ο ρόλος της Ψυχοπαθολογίας και της Νευροπαθολογίας

3.3.1. Ψυχώσεις

Εξωγενείς Ψυχώσεις

Οι ψυχώσεις είναι ψυχικές αρρώστιες με την ιατρικά στενή έννοια του όρου. Εκδηλώνονται σαν «διάσπαση του νοηματικού συνειρμού της ψυχικής ζωής ενός ανθρώπου και οφείλονται σε παθολογικές σωματικές αλλοιώσεις»⁷³.

Οι εξωγενείς ψυχώσεις συνίστανται σε ανωμαλίες της προσωπικότητας, σε ψυχοπαθολογικά σύνδρομα, σε διαταραχές της προσωπικότητας ή σε μεταβολές του χαρακτήρα που προέρχονται από οργανικές βλάβες του εγκεφάλου και από εξωτερικές αιτίες όπως τραυματισμούς, μολύνσεις κτλ.⁷⁴. Στις εξωγενείς ψυχώσεις περιλαμβάνονται οι *εγκεφαλικές βλάβες της νηπιακής ηλικίας* λόγω μηχανικών αιτιών, μολύνσεων, δηλητηριάσεων που προκλήθηκαν κατά την εγκυμοσύνη, τον τοκετό ή τα πρώτα παιδικά χρόνια. Για παράδειγμα η επιδημική ή ληθαργική εγκεφαλίτιδα που παρατηρήθηκε για πρώτη φορά το 1917, προσβάλλει τα νήπια και προκαλεί βλάβες στον εγκέφαλο που δημιουργούν αργότερα διάφορες ψυχικές ανωμαλίες.

Μεγαλύτερο ενδιαφέρον ωστόσο, από εγκληματολογικής άποψης, παρουσιάζουν οι χαρακτηρολογικές ανωμαλίες οι οποίες επιδρούν στη συμπεριφορά του ατόμου και δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο μιας παρεκκλίνουσας ή επιθετικής συμπεριφοράς. Τα άτομα που πάσχουν από τέτοιου είδους εγκεφαλική

⁷² Liu (2005), σελ. 229-241.

⁷³ Μαγκάκης (1984), σελ. 293.

⁷⁴ Μαγκάκης (1984), σελ. 293.

βλάβη δυσκολεύονται να προσαρμοστούν στο κοινωνικό περιβάλλον, αλλά με κατάλληλη ψυχική θεραπευτική αγωγή αποτρέπεται το ενδεχόμενο μιας παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς.

Η *προϊούσα παράλυση*⁷⁵ που αποτελεί μια ακόμη εξωγενή ψύχωση, οφείλεται σε εγκεφαλική βλάβη που δημιουργείται εξαιτίας της σύφιλης. Δημιουργεί προβλήματα στη μνήμη, προσβάλλει τη συναισθηματική σφαίρα του ατόμου και τις περισσότερες φορές μετατρέπει το άτομο που πάσχει σε υβριστή με αισθήματα υπερβολικής υπερηφάνειας, ανωτερότητας, ματαιοδοξίας. Η εγκληματικότητα που παρουσιάζουν τα άτομα που πάσχουν από *προϊούσα παράλυση* σχετίζεται με εγκλήματα κατά της περιουσίας, εξυβρίσεις και δυσφημήσεις. Το γεγονός ωστόσο ότι μπορεί να θεραπευτεί η πάθηση, καθιστά την ψύχωση αυτή λιγότερο ενδιαφέρουσα από εγκληματολογική άποψη.

Μια ψύχωση που ενδιαφέρει από εγκληματολογικής άποψης είναι η *γεροντική άνοια*, η οποία προσβάλλει το άτομο κατά τη γεροντική ηλικία, προκαλεί βλάβες στον εγκέφαλο, τη μνήμη, την κρίση και το άτομο προοδευτικά χάνει προοδευτικά τις διανοητικές του ικανότητες. Δημιουργεί επίσης περίεργες εγκληματικές τάσεις όπως διάπραξη κλοπών, λόγω αισθημάτων ανασφάλειας, εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας και σωματικών βλαβών. Θα πρέπει να ειπωθεί ωστόσο ότι είναι δύσκολο να διαπιστωθεί αν η εγκληματικότητα αυτή οφείλεται αποκλειστικά στη γεροντική άνοια, αφού πολύ λίγα άτομα από αυτά που πάσχουν εγκληματούν⁷⁶.

Ενδογενείς Ψυχώσεις

Οι ενδογενείς ψυχώσεις προέρχονται από τον εσωτερικό κόσμο του ανθρώπου και δεν οφείλονται σε κάποια σωματική πάθηση όπως συμβαίνει στις εξωγενείς ψυχώσεις. Τα αίτια εμφάνισης των ενδογενών ψυχώσεων «δεν είναι εντοπισμένα και πλήρως αποδεδειγμένα, αλλά η ύπαρξη τους συνάγεται με βεβαιότητα»⁷⁷ Η *σχιζοφρένεια* είναι η συχνότερη ενδογενής ψύχωση⁷⁸. Το άτομο που πάσχει, κλείνεται στον εαυτό του, ονειροπολεί, χάνει την επαφή του με την πραγματικότητα και διακατέχεται από συναισθήματα αντιφατικά και ανταγωνιστικά. Οι ανωμαλίες αυτές έχουν αντίκτυπο στη συμπεριφορά του καθώς το άτομο βρίσκεται σε μια κατάσταση

⁷⁵ Χάϊδου (1996), σελ. 72.

⁷⁶ Χάϊδου (1996), σελ. 73.

⁷⁷ Μαγκάκης (1984), σελ. 293.

⁷⁸ Βλ. Επίσης: Feldman (1982), σελ. 169-171.

μονίμου άγχους, προσπαθεί να προσαρμοστεί στο περιβάλλον, συχνά δεν τα καταφέρνει και κλείνεται συνεχώς όλο και περισσότερο στον εαυτό του. Σε ορισμένες περιπτώσεις βρίσκει διέξοδο σε μια εγκληματική συμπεριφορά, «η εκδήλωση της οποίας ωστόσο, ποικίλει ανάλογα με την όλη προσωπικότητα του δράστη, το είδος της σχιζοφρένειας, τα συμπτώματα που εμφανίζει, το διανοητικό του επίπεδο και τις συνθήκες που επικρατούν στο περιβάλλον του»⁷⁹.

Τα σημαντικά ωστόσο μεθοδολογικά προβλήματα που παρουσιάζουν οι έρευνες που εξετάζουν τη συσχέτιση της σχιζοφρένειας με την εκδήλωση εγκληματικών συμπεριφορών, καθιστούν δύσκολη την διατύπωση συμπερασμάτων. Όπως επισημαίνει η Φ. Τσαλίκोगλου «ένα άτομο έχοντας χαρακτηριστεί σχιζοφρενικό είναι ικανό να διαπράξει μια οποιαδήποτε εγκληματική πράξη, αλλά κατά κάθε πιθανότητα, όχι με μεγαλύτερη συχνότητα από ό,τι ο μέσος συνάνθρωπος του»⁸⁰.

Ένα ακόμη είδος ενδογενούς ψυχασθένειας είναι οι *μανιοκαταθλιπτικές* ή *κυκλοθυμικές ψυχώσεις*. Το άτομο που πάσχει, εμφανίζει έντονες και αδικαιολόγητες αλλαγές στη διάθεση του. Από την υπερβολική αισιοδοξία και ευθυμία μεταπίπτει σε υπερβολική κατάθλιψη, μελαγχολία, αδράνεια και σε ορισμένες περιπτώσεις έχει ψευδαισθήσεις και φαντασιώσεις. Οι συγκεκριμένες ψυχώσεις δεν ενδιαφέρουν τόσο από εγκληματολογικής άποψης καθώς τα άτομα δεν θεωρούνται επικίνδυνα και συνήθως προκαλούν βλάβες στον ίδιο τους τον εαυτό (αυτοκτονίες) παρά στους άλλους.

Καταλήγοντας, οι έρευνες δεν απέδειξαν ότι μια ψυχική ασθένεια οδηγεί σε επιθετικές συμπεριφορές. Ακόμα και στην «υποθετική εκείνη περίπτωση που μια τέτοια τεκμηρίωση ήταν εφικτή, θα επρόκειτο για έναν απλό συσχετισμό δύο φαινομένων που σε καμία περίπτωση δε θα μπορούσε να αναχθεί σε αιτιώδη σχέση»⁸¹.

Ολιγοφρενίες

Οι ολιγοφρενίες είναι μόνιμες καταστάσεις ελαττωμένης διανοητικής ικανότητας που οφείλονται είτε σε κληρονομικούς παράγοντες είτε σε οργανικές παθήσεις. Σύμφωνα με τον Σ. Αλεξιάδη διακρίνονται σε τρεις βαθμίδες: α)

⁷⁹Χάϊδου (1996), σελ. 75-76.

⁸⁰ Τσαλίκोगλου (1989), σελ. 65.

⁸¹ Τσαλίκोगλου (1987), σελ. 142.

ηλιθιότητα, β) βλακεία, γ) μωρία.⁸² Τα άτομα που πάσχουν από ηλιθιότητα δεν είναι σε θέση να αντιληφθούν τις πράξεις τους, έχουν έλλειψη μνήμης και αντίληψης και ο δείκτης νοημοσύνης τους δεν υπερβαίνει το 25. Τα άτομα που χαρακτηρίζονται από βλακεία δεν έχουν αναπτυγμένη κρίση, συμπεριφέρονται σαν μικρά παιδιά και ο δείκτης νοημοσύνης τους κυμαίνεται μεταξύ 30-50. Τέλος, τα άτομα που πάσχουν από μωρία, έχουν την ικανότητα έκφρασης και εκμάθησης τρόπων συμπεριφοράς, παρουσιάζουν όμως δυσκολίες στην κίνηση. Η διανοητική τους καθυστέρηση είναι ήπιας μορφής και ο δείκτης νοημοσύνης τους κυμαίνεται μεταξύ 50-70.

Υπήρξαν έρευνες που υποστήριξαν ότι τα άτομα που πάσχουν από олиγοφρενία παρουσιάζουν εγκληματικές τάσεις. Οι σχετικές έρευνες υποστηρίζουν την ύπαρξη συσχετισμών μεταξύ χαμηλού δείκτη νοημοσύνης και αυξημένου κινδύνου επιθετικότητας⁸³. Το γεγονός ωστόσο ότι για τον προσδιορισμό του δείκτη νοημοσύνης παίζουν ρόλο πολλοί τεχνικοί και ψυχολογικοί παράγοντες αλλά και το περιβάλλον που αναπτύσσεται ένα άτομο που πάσχει καθιστά τις έρευνες αμφιβόλου αξίας. Η πιθανότητα εξάλλου να αποκαλυφθεί και να συλληφθεί ένα άτομο που πάσχει από олиγοφρενία, λόγω της κατάστασής του, είναι κατά πολύ μεγαλύτερη σε σχέση με τις περιπτώσεις ευφυέστερων ατόμων που μπορούν να προστατέψουν τον εαυτό τους και να διαφύγουν⁸⁴.

Το ερώτημα που απασχόλησε τους περισσότερους επιστήμονες ήταν «αν τα νοητικά καθυστερημένα άτομα που δεν έχουν ούτε την ικανότητα να αντιληφθούν τους νόμους και κυρίως τι είναι κοινωνικά αποδεκτό αλλά ούτε και τη δυνατότητα να ελέγξουν τις συγκινησιακές τους αντιδράσεις και να συμμορφωθούν προς ό,τι θεωρείται δίκαιο και ορθό, τελικά εξαιτίας του λόγου αυτού εμπλέκονται σε παραβάσεις των νόμων περισσότερο από ότι τα άτομα με υψηλότερο δείκτη νοημοσύνης»⁸⁵.

Το 1913 ο Goring στην Αγγλία προσπάθησε να αποδείξει ότι οι κρατούμενοι φυλακών διέθεταν εξυπνάδα κατώτερη αυτής του μέσου Άγγλου πολίτη⁸⁶. Αρκετοί επιστήμονες επιχείρησαν αργότερα να ακολουθήσουν την υπόθεση του Goring, ώσπου ο Sutherland το 1931 αμφισβήτησε αυτή την άποψη λέγοντας ότι η αποτελεσματικότητα των τεστ είναι αμφισβητήσιμη. Επιπλέον, τόνισε ότι οι

⁸² Αλεξιάδης (1971), σελ.42-43.

⁸³ Φαρσεδάκης (1985), σελ. 47-50.

⁸⁴ Χάϊδου (1996), σελ. 82.

⁸⁵ Σπινέλλη (1996-1997), σελ. 29.

⁸⁶ Cusson (2002), σελ. 137.

έγκλειστοι δεν είναι το πιο αντιπροσωπευτικό δείγμα του συνόλου των εγκληματιών και ότι αποτελούν μόνο ένα δείγμα των λιγότερων έξυπνων. Μια τέτοια υπόθεση ωστόσο είναι πολύ πιθανή καθώς όσο πιο έξυπνος είναι ένας εγκληματίας τόσο πιο εύκολο είναι να ξεφύγει από τη δικαιοσύνη.

Στη συνέχεια, μια σειρά ερευνών απέδειξε ότι οι ελλείψεις των εγκληματιών τοποθετούνται στην αφηρημένη σκέψη και στη δημιουργία εννοιών. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των ερευνών αυτών ο εγκληματίας αντιμετωπίζει «σοβαρές δυσκολίες στο να συλλάβει τις σχέσεις αιτίου-αποτελέσματος που δεν είναι άμεσα αντιληπτές, να συνδέσει ένα γεγονός με τις αιτίες του, να προβλέψει τις συνέπειες του και να σχεδιάσει ένα εγχείρημα»⁸⁷.

Ο Lemay τονίζει ότι ενώ από τη μια πλευρά ο εγκληματίας είναι ικανός να ξεφύγει από μια κατάσταση, να εκμεταλλεύεται τους ανθρώπους, να αντιστρέφει καταστάσεις, από την άλλη αδυνατεί να επιλύσει ένα πρόβλημα «που παραπέμπει στην συμβολική λειτουργία της γλώσσας»⁸⁸. Η αφηρημένη λοιπόν σκέψη μπορεί να οδηγήσει σε μια επανάληψη της εγκληματικής δραστηριότητας καθώς αυτό το άτομο δεν είναι ικανό να διδαχθεί από τις πράξεις του αλλά και γιατί διαθέτει μια συγκεχυμένη ιδέα των σχέσεων αιτίου-αποτελέσματος.

Το 1977 οι Hirshi και Hindelang, σε μια έρευνα που πραγματοποίησαν σε ανήλικους παραβάτες απέδειξαν ότι υπήρχε μια διαφορά 8 μονάδων του δείκτη νοημοσύνης μεταξύ των παραβατών και των νομοταγών ανηλίκων⁸⁹. Με τα ευρήματα αυτά η νοητική καθυστέρηση συνδέθηκε με την παραβατική συμπεριφορά σε συνδυασμό ωστόσο με άλλους παράγοντες, όπως οι συγκρούσεις των γονέων, η παραμέληση του παιδιού, το χαμηλό εισόδημα της οικογένειας κτλ.⁹⁰

Αν και ορισμένες έρευνες απέδειξαν συσχέτιση ανάμεσα στον δείκτη νοημοσύνης και στην εγκληματικότητα, δεν θα πρέπει να παραβλεφθούν ωστόσο οι παράγοντες εκείνοι που επηρεάζουν τόσο την συμπεριφορά του ατόμου αλλά και τον τρόπο ζωής του. Οι σημαντικές διαφορές ωστόσο των αποτελεσμάτων στις σχετικές έρευνες «μπορεί να οφείλονται στις διαφορές των μεθόδων μέτρησης της διανοητικής ικανότητας, παρά στην ιδιαίτερη σημασία αυτής της τελευταίας για την τροπή του υποκειμένου στο έγκλημα»⁹¹. Οι έρευνες που σχετίζονται με τη νοημοσύνη και την

⁸⁷ Cusson (2002), σελ. 138.

⁸⁸ Cusson (2002), σελ. 139.

⁸⁹ Σπινέλλη (1996-1997), σελ. 30-31.

⁹⁰ Σπινέλλη (1996-1997), σελ. 31.

⁹¹ Αλεξιάδης (1989), σελ.110.

εκδήλωση επιθετικών συμπεριφορών δέχθηκαν έντονη κριτική. Μεταγενέστερες μελέτες κατέρριψαν τον ισχυρισμό υψηλότερου ποσοστού διανοητικά καθυστερημένων ατόμων στον εγκληματικό πληθυσμό⁹². Η χαμηλή νοημοσύνη από μόνη της ως παράγοντας εγκληματογένεσης δεν είναι ικανή να ερμηνεύσει την επιθετικότητα ενός ατόμου.

3.3.2. Ψυχοπάθεια

Οι ψυχοπάθειες είναι ψυχικές ασθένειες με την ευρύτερη έννοια του όρου. Ως Ψυχοπάθεια καλείται, σύμφωνα με τον ορισμό που δίνει ο Μαγκάκης, η «έντονη ανωμαλία του χαρακτήρα που συνιστά μόνιμη και μη εξελισσόμενη κατάσταση και που υπερβαίνει ποσοτικά σε σημαντικό βαθμό τις συνηθισμένες αποκλίσεις που εμφανίζει ο χαρακτήρας όλων σχεδόν των ανθρώπων»⁹³.

Αρκετοί επιστήμονες έστρεψαν το ενδιαφέρον τους στη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην ψυχοπάθεια και στην εγκληματικότητα. Αρχικά θεωρήθηκε ότι ο εγκληματίας είναι ένας άνθρωπος ψυχικά ασθενής ή ένας άνθρωπος ψυχικά ανώμαλος. Αυτές οι θέσεις ωστόσο εγκαταλείφθηκαν και έχει επικρατήσει πλέον η άποψη ότι «ο εγκληματίας δεν είναι ανώμαλος απλώς επειδή είναι εγκληματίας και πολύ λιγότερο δεν είναι ψυχασθενής, φορέας αρρώστιας ψυχικής, επειδή είναι εγκληματίας. Όταν, όμως, τύχει να είναι ο εγκληματίας ψυχικά άρρωστος ή ανώμαλος, θεωρείται ότι η ψυχική κατάστασή του είναι και αυτή ένας παράγοντας που μπορεί να συμβάλει στην εγκληματική δραστηριότητα»⁹⁴.

Η ψυχοπάθεια είναι η πιο ενδιαφέρουσα ψυχική ανωμαλία από εγκληματολογική άποψη. Η διαταραχή της προσωπικότητας των ατόμων που πάσχουν εκφράζεται κυρίως με δυσκολίες προσαρμογής στους κανόνες και στους νόμους της κοινωνικής ζωής⁹⁵. Τα άτομα που πάσχουν από τέτοιου είδους ανωμαλία παρουσιάζουν δυο χαρακτηρολογικές ανωμαλίες⁹⁶. Η πρώτη είναι ότι η λειτουργία της νόησης τους είναι ανέπαφη και το δεύτερο ότι ψυχική αυτή ανωμαλία είναι στοιχείο του χαρακτήρα τους και τους ακολουθεί σε όλη τους τη ζωή. Τα αίτια της ψυχοπάθειας δεν έχουν καθοριστεί με βεβαιότητα από την ψυχιατρική καθώς

⁹² Χάϊδου (1996), σελ. 82.

⁹³ Μαγκάκης (1984), σελ. 294.

⁹⁴ Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου (1979), σελ. 73.

⁹⁵ Lemperiere (1995), σελ. 239.

⁹⁶ Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου (1979), σελ. 102.

υπάρχουν ερευνητές που θεωρούν ότι ορισμένες μορφές ψυχοπάθειας μπορεί να προκλήθηκαν από κάποια ψυχικά τραύματα και να μην αποτελούν εγγενείς ιδιότητες.

Ορισμένοι ψυχολόγοι υποστηρίζουν ότι η ψυχοπάθεια είναι η λειτουργία μιας ψυχικής ανωμαλίας του αυτόνομου νευρικού συστήματος του ανθρώπινου οργανισμού. Το αυτόνομο νευρικό σύστημα ελέγχει εκείνες τις δραστηριότητες του οργανισμού που σχετίζονται με τα συναισθήματα, τους καρδιακούς παλμούς, την πίεση του αίματος, την αναπνοή, δηλαδή με λειτουργίες που δεν εξαρτώνται από την θέληση του ατόμου.

Μελετητές που ασχολήθηκαν με την διερεύνηση της ψυχοσύνθεσης των ατόμων που πάσχουν από ψυχοπάθεια διαπίστωσαν ότι τα άτομα αυτά αντιδρούν διαφορετικά στον πόνο και διαθέτουν χαμηλότερα επίπεδα διέγερσης από τους άλλους ανθρώπους. Διαπιστώθηκε επίσης ότι τα άτομα που ακολούθησαν κάποια αγωγή με ενέσεις ινσουλίνης ώστε να αυξήσουν τα επίπεδα της διέγερσης τους εκδήλωσαν πιο φυσιολογικές συμπεριφορές χωρίς να παρουσιάσουν αντικοινωνικότητα. Αρκετοί επιστήμονες ωστόσο θεωρούν ότι τα ψυχοπαθή άτομα αναζητούν δραστηριότητες που ανεβάζουν την αδρεναλίνη τους προκειμένου να αποκτήσουν μια περισσότερο αισιόδοξη στάση για τη ζωή. Οι απόψεις ωστόσο δίστανται για το αν η ψυχοπάθεια αποτελεί εγγενή ή επίκτητη ιδιότητα⁹⁷.

Ερευνητές που ασχολήθηκαν με τη σχέση ψυχοπάθειας και εγκληματικότητας κατέληξαν σε πολύ διαφορετικά αποτελέσματα. Ορισμένοι υποστήριζαν ότι κάθε υπότροπος είναι ψυχικά ανώμαλος. Μια τέτοια υπόθεση ωστόσο έχει εγκαταλειφθεί και επικρατεί πλέον η άποψη ότι μεταξύ των υπότροπων το ποσοστό των ψυχικά ανώμαλων είναι υψηλό όχι όμως σε μεγάλο βαθμό. Οι υπότροποι θεωρούνται άνθρωποι που έχουν ανωμαλίες στο συναισθηματικό και βουλευτικό πεδίο, αλλά δεν επιτρέπεται να θεωρηθούν παθολογικοί μόνο επειδή είναι υπότροποι⁹⁸.

Ο K. Schneider στο βιβλίο του «Κλινική Ψυχοπαθολογία», κάνει μια διάκριση των ψυχοπαθητικών προσώπων⁹⁹:

1) *Υπερθυμικοί*. Χαρακτηρίζονται από έντονο ενθουσιασμό, ευθυμία και είναι υπερδραστήριοι. Δεν διαπράττουν σοβαρά αδικήματα, συνήθως περιορίζονται σε απάτες.

⁹⁷ Siegel (1999), σελ.87.

⁹⁸ Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου (1979), σελ.104.

⁹⁹ Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου (1979), σελ.104-108.

- 2) *Καταθυμικοί*. Χαρακτηρίζονται από μελαγχολία, απαισιοδοξία και η πιο συνηθισμένη πράξη που καταφεύγουν είναι η αυτοκτονία. Είναι επιρρεπείς στον αλκοολισμό και τα ναρκωτικά.
- 3) *Οι φανατικοί*. Διακατέχονται από μια ιδέα για την πραγματοποίηση της οποίας θα μπορούσαν να διαπράξουν έγκλημα.
- 4) *Οι έχοντες ανάγκη προβολής*. Τα άτομα αυτά αναζητούν συνεχώς την προσοχή των γύρω τους και θέλουν να βρίσκονται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος. Συχνά διαπράττουν εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας, τα οποία τους επιτρέπουν να επιτελούν καλύτερα το ρόλο τους.
- 5) *Οι ασταθούς διάθεσης*. Χαρακτηρίζονται από έντονες αλλαγές στη διάθεση τους, είναι κυκλοθυμικοί και συνήθως διαπράττουν εγκλήματα για να ξεφύγουν από μια καταθλιπτική κατάσταση που τους περιβάλλει.
- 6) *Εκρηκτικοί*. Τα άτομα αυτά είναι υπερβολικά οξύθυμα, νευρικά και προβαίνουν σε βίαιες και επιθετικές πράξεις ακριβώς λόγω του χαρακτήρα τους.
- 7) *Συναισθηματικά ψυχροί*. Χαρακτηρίζονται από εγωκεντρισμό, έλλειψη συνείδησης και μπορούν να διαπράξουν οποιοδήποτε έγκλημα χωρίς να αισθανθούν τύψεις. Η συγκεκριμένη κατηγορία ενδιαφέρει πολύ εγκληματολογικά καθώς τα άτομα που ανήκουν σε αυτή θεωρούνται επικίνδυνα.
- 8) *Οι στερούμενης εμπιστοσύνης και εσωτερικής ασφάλειας*. Χαρακτηρίζονται από διστακτικότητα στις πράξεις τους και διακατέχονται από ηθικά διλήμματα. Τα άτομα που ανήκουν στην κατηγορία αυτή δεν έχουν ροπή προς το έγκλημα.
- 9) *Οι άβουλοι*. Τα άτομα αυτά δεν έχουν πρωτοβουλία και αδυνατούν να αντισταθούν στους πειρασμούς και τις επιρροές του περιβάλλοντος, καλές ή κακές. Συνήθως επιδίδονται σε εγκλήματα λόγω της έλλειψης αυτοπειθαρχίας.
- 10) *Ασθενικοί*. Χαρακτηρίζονται από αδυναμία ψυχική και σωματική, πανικοβάλλονται εύκολα και δεν είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν τις δυσκολίες της ζωής. Δεν έχουν ροπή προς το έγκλημα αλλά συχνά μετατρέπονται σε άτομα εξαρτημένα.

Είναι γεγονός ότι η ψυχοπάθεια συνδέθηκε από πολλούς επιστήμονες με την εκδήλωση εγκληματικών συμπεριφορών. Πολλοί ερευνητές ασχολήθηκαν με αυτή την πάθηση με αποτέλεσμα να ανακαλύπτουν συνεχώς νέες μεθόδους για να ερμηνεύσουν και να καταγράψουν την συμπεριφορά των ψυχοπαθών συσχετίζοντας την με την εγκληματικότητα.

Μια πρόσφατη έρευνα είναι των David J. Simourd και Robert D. Hode¹⁰⁰, οι οποίοι εξέτασαν ένα δείγμα 321 καταδίκων στις ομοσπονδιακές φυλακές του Καναδά στην περιοχή Ontario. Για την έρευνά τους χρησιμοποίησαν το PCL-R (Psychopathy Checklist-Revised) το οποίο αποτελεί το πιο σύγχρονο όργανο μελέτης για την κλινική εξέταση της ψυχοπάθειας. Τα αποτελέσματα της εμπειρικής τους έρευνας έδειξαν ότι οι ψυχοπαθείς έγκλειστοι είχαν λίγες περισσότερες εγκληματικές τάσεις από τους υπόλοιπους έγκλειστους. Τόσο όμως το περιορισμένο δείγμα της έρευνας τους όσο και οι συνθήκες κάτω από τις οποίες την πραγματοποίησαν (φυλακές) καθιστούν τα συμπεράσματα τους αμφιβόλου αξίας.

Την αλληλεξάρτηση ανάμεσα στην ψυχοπάθεια και στην υποτροπή μελέτησαν με τα ίδια μεθοδολογικά εργαλεία (PCL-R), σε μια ομάδα 35 ανδρών, οι Jenny Laurell και Anna M. Daderman¹⁰¹. Στην συγκεκριμένη έρευνα εξετάστηκαν 35 άνδρες οι οποίοι καταδικάστηκαν για ανθρωποκτονία και επικαλέστηκαν ψυχοπάθεια. Εκτός από το PCL-R, οι ερευνητές μελέτησαν το ιστορικό του κάθε άνδρα, τα νομικά στοιχεία της υπόθεσης καθώς επίσης και το εγκληματικό περιστατικό του καθένα ξεχωριστά.

Από τους 35 άνδρες, δεκατέσσερις αποδείχθηκε ότι ήταν ψυχοπαθείς και δύο από αυτούς είχαν γονείς που είχαν εγκληματήσει. Είκοσι-εφτά από τους 35 είχαν γνώριζαν το θύμα τους και έντεκα από αυτούς αποδείχθηκε ότι ήταν ψυχοπαθείς. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι οι ψυχοπαθείς υποτροπιάζαν πιο συχνά μετά από την παραμονή τους στη φυλακή από ότι οι έγκλειστοι μη-ψυχοπαθείς. Σύμφωνα με τα συμπεράσματα αυτά θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι οι ψυχοπαθείς ίσως να είναι πιο επιρρεπείς σε μια επιθετική συμπεριφορά λόγω της πάθησης τους, χωρίς ωστόσο να σημαίνει ότι απαραίτητα θα εγκληματήσουν. Η ύπαρξη δηλαδή, μιας ψυχικής ασθένειας δεν αρκεί για να οδηγήσει το άτομο σε παραβατική ή επιθετική συμπεριφορά.

Ορισμένοι ερευνητές¹⁰² προχώρησαν στη σύγκριση των δεδομένων που προκύπτουν από την εξέταση της επιθετικής συμπεριφοράς με βάση το PCL-R (Psychopathy Checklist Revised) και το HCR-20 (Historical, Clinical, and Risk Management Scheme). Η έρευνα τους περιλάμβανε την μελέτη των εγκληματικών συμπεριφορών που εκδήλωναν οι γυναίκες εξαιτίας της κράτησης τους σε μια

¹⁰⁰ Simourd (2000), σελ. 257-272.

¹⁰¹ Laurell (2005), σελ. 255-268.

¹⁰² Warren (2005), σελ. 269-289.

φυλακή υψίστης ασφαλείας. Αναζήτησαν ποιο από τα δυο μεθοδολογικά εργαλεία μπορούσε να δώσει πιο αξιόπιστα αποτελέσματα σχετικά με την υποτροπή της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Αν και υπήρχε σύγκλιση των αποτελεσμάτων, το μικρό μέγεθος του δείγματος, η αναδρομική εξέταση των εγκληματικών συμπεριφορών αλλά και το γεγονός ότι η έρευνα περιελάμβανε μόνο γυναίκες δυσκόλεψαν τους ερευνητές να προχωρήσουν σε γενικά συμπεράσματα.

Ο Blair και οι συνεργάτες του μελέτησαν τη συσχέτιση ανάμεσα στην ψυχοπάθεια και την ηθική συμπεριφορά¹⁰³. Υποστήριζαν ότι υπάρχει μηχανισμός ελέγχου της επιθετικότητας ο οποίος αποτελεί προϋπόθεση για την ανάπτυξη της ηθικής του ατόμου. Ισχυρίστηκαν επίσης ότι στα ψυχοπαθή άτομα αυτή η προϋπόθεση απουσιάζει, με αποτέλεσμα να υπάρχουν δυσκολίες στον έλεγχο τόσο της επιθετικότητας όσο και την κατανόηση του ηθικού περιεχομένου των πράξεων τους. Τα αποτελέσματα της έρευνας τους επιβεβαίωσαν κατά κάποιο τρόπο τις αρχικές τους υποθέσεις αλλά δεν υπήρχαν σημαντικές διαφοροποιήσεις από τους μη ψυχοπαθείς σχετικά με την ηθική συμπεριφορά.

Η σχέση ωστόσο ψυχικών διαταραχών και εγκλήματος δεν έχει προσδιοριστεί. Πρόσφατα ιατρικά δεδομένα καταδεικνύουν ότι «οι περισσότερες ψυχικές διαταραχές μόνο σπάνια συναρτώνται στατιστικά με την εγκληματική συμπεριφορά και τότε είναι πάλι δύσκολο να αναζητήσει κανείς σχέσεις αιτίου-αποτελέσματος σε τόσο διάφορα μεταξύ τους φαινόμενα»¹⁰⁴.

3.3.3. Μικρού Βαθμού Εγκεφαλική Δυσλειτουργία (Minimal Brain Dysfunction)

Η Μικρού Βαθμού εγκεφαλική δυσλειτουργία σχετίζεται με την ανωμαλία που μπορεί να εκδηλωθεί στην δομή του εγκεφάλου. Πρόκειται για μια αιφνίδια εμφάνιση απροσάρμοστης συμπεριφοράς στη ζωή ενός ατόμου. Η ικανότητα του ανθρώπου να ελέγχει τις πράξεις του, εδράζεται στους πρόσθιους λοβούς (μετωπιαίος λοβός) του εγκεφαλικού φλοιού οι οποίοι είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένοι¹⁰⁵. Είναι χαρακτηριστικό ότι τα άτομα που υπέστησαν τραυματισμό των προσθίων λοβών του εγκεφάλου εμφανίζουν προβλήματα στον τρόπο συμπεριφοράς τους.

¹⁰³ Blair (1995), σελ. 741-752.

¹⁰⁴ Σπινέλλη (1996-1997), σελ. 35.

¹⁰⁵ Κανδρεβιώτης (1998), σελ. 44.

Το βασικό μοντέλο για το πώς προκύπτει η επιθετικότητα, είναι ότι τα αρχικά ένστικτα του ανθρώπου προέρχονται από τις περιοχές του μεταιχμιακού συστήματος (όπως οι αμυγδαλές, ο υποθάλαμος) ή του συναισθηματικού εγκεφάλου. Μια δυσλειτουργία λοιπόν θα μπορούσε να οδηγήσει σε μια σειρά από ανεπιθύμητες συνέπειες. Στην πιο σοβαρή της μορφή, μια τέτοια εγκεφαλική δυσλειτουργία μπορεί να προκαλέσει βλάβη στα νεύρα ελέγχου του εγκεφάλου. Το άτομο αδυνατεί να ελέγξει τα συναισθήματά του αλλά και τον τρόπο αντίδρασης του στα διάφορα ερεθίσματα που δέχεται. Μπορεί ωστόσο να εκδηλώσει και σειρά άλλων προβλημάτων όπως δυσλεξία, υπερδραστηριότητα, ξεσπάσματα θυμού, προβλήματα στην αντίληψη, αλλά και αντικοινωνικές συμπεριφορές.

Η εγκεφαλική δυσλειτουργία πολλές φορές μπορεί να προκαλέσει συμπτώματα όπως αδυναμία συγκέντρωσης και υπερκινητικότητα (attention-deficit hyperactivity disorder, ADHD). Η διαταραχή αυτή μπορεί να προκαλέσει αντικοινωνική συμπεριφορά στα άτομα που πάσχουν. Επιπλέον έρευνες έχουν αποδείξει ότι παιδιά που εμφανίζουν προβλήματα στην συγκέντρωση τους σε κάτι συγκεκριμένο (διάβασμα-παιχνίδι) είναι πιθανόν να εκδηλώσουν βίαιες και επιθετικές συμπεριφορές καθώς μεγαλώνουν. Παρόλο που τα αίτια της διαταραχής δεν έχουν διευκρινιστεί, ορισμένοι επιστήμονες αποδίδουν τα συμπτώματα, σε νευρολογικές παθήσεις-βλάβες, προγεννητικό άγχος, σε αλλεργίες, ακόμη και σε διάφορες προσθετικές ουσίες που υπάρχουν στα τρόφιμα. Επιπλέον υπάρχουν ερευνητές που υποστηρίζουν ότι τα άτομα που πάσχουν από αυτή τη διαταραχή μπορεί να εκδηλώσουν παραβατικές-εγκληματικές συμπεριφορές ειδικά όταν το περιβάλλον μέσα στο οποίο μεγαλώνουν αποδειχθεί ακατάλληλο¹⁰⁶. Σε ορισμένες περιπτώσεις ατυχήματα που συνέβησαν στην παιδική ηλικία ενός ατόμου είναι πιθανόν να προκάλεσαν κάποια εγκεφαλική βλάβη, η οποία εκδηλώθηκε σε μεγαλύτερη ηλικία.

Οι περισσότεροι επιστήμονες ενδιαφέρθηκαν για τις επιπτώσεις που έχει η εγκεφαλική δυσλειτουργία στη συμπεριφορά του ατόμου και τη συνέδεσαν με την εκδήλωση βίαιων και επιθετικών πράξεων. Αρκετές έρευνες πραγματοποιήθηκαν για να ερμηνεύσουν και να εξηγήσουν το εγκληματικό φαινόμενο με βάση τις εγκεφαλικές δυσλειτουργίες που εμφάνιζαν ορισμένοι εγκληματίες¹⁰⁷. Αποτελέσματα αυτής της βλάβης είναι η έλλειψη αναστολών, αδυναμία λήψης αποφάσεων και η ανικανότητα εκτίμησης των συνεπειών μιας πράξης.

¹⁰⁶ Siegel (1999), σελ 83.

¹⁰⁷ Siegel (1983), σελ. 134-135.

Ένα πεδίο που απασχόλησε ορισμένους ερευνητές ήταν κατά πόσο κάποιο τραύμα στο κρανίο σχετίζεται με την εγκληματικότητα των κατ' εξακολούθηση δολοφόνων¹⁰⁸. Μελετώντας λοιπόν κατ' εξακολούθηση δολοφόνους διαπίστωσαν ότι πολλοί από αυτούς είχαν κάποιο ατύχημα στο παρελθόν που τους άφησε μια εγκεφαλική βλάβη.

Υπάρχουν ωστόσο διαμάχες σε επιστημονικό επίπεδο καθώς ορισμένοι επιστήμονες αποκαλούν τη δυσλειτουργία αυτή ως «σύνδρομο», ενώ άλλοι δεν αποδέχονται τον όρο αυτό¹⁰⁹. Όποια και αν είναι όμως τα αποτελέσματα των ερευνών για τις εγκεφαλικές βλάβες, η συγκεκριμένη δυσλειτουργία του εγκεφάλου δε μπορεί από μόνη της να αιτιολογήσει τη βίαιη και επιθετική συμπεριφορά. Για τη διάγνωση των εγκεφαλικών δυσλειτουργιών οι επιστήμονες χρησιμοποιούν το ηλεκτροεγκεφαλογράφημα μέσω του οποίου καταγράφουν τόσο τη βλάβη που υπάρχει αλλά και το βαθμό της σοβαρότητάς της.

3.3.4. Επιληψία

Η ψύχωση η οποία εμφανίζει περισσότερο εγκληματολογικό ενδιαφέρον, είναι η *επιληψία*. Διακρίνονται η σπασμική επιληψία και η ψυχική η οποία δημιουργεί «υποκατάστατες» ψυχικές εκρήξεις του αρρώστου. Στις περιπτώσεις αυτές ο επιληπτικός μπορεί να διαπράξει άγρια εγκλήματα, για τα οποία όμως δεν έχει κάποιο κίνητρο και τα διαπράττει αιφνίδια, σε κατάσταση κρίσης¹¹⁰.

Με τον όρο κριτική επιθετικότητα περιγράφεται η επιθετικότητα που εκδηλώνει ένα άτομο κατά τη διάρκεια της επιληπτικής κρίσης. Οι επιθετικές πράξεις κατά τη διάρκεια της επιληπτικής κρίσης είναι απρόκλητες, μη στοχευμένες και δεν εξαρτώνται από την προσωπικότητα του ατόμου. Τυπικά το άτομο παρουσιάζει περιστοματικούς αυτοματισμούς (μυϊκές συσπάσεις του στόματος, έκκριση σάλιου) και έχει απλανές βλέμμα. Αν ένα άτομο είναι εκνευρισμένο και τύχει να συμβεί μια επιληπτική κρίση εκείνη την ώρα, τότε είναι πολύ πιθανό να υπάρξει επιθετική πράξη εκ μέρους του, πράξη που δεν θα συνέβαινε αν δεν προϋπήρχε ο εκνευρισμός. Οι περισσότεροι επιληπτικοί ωστόσο δεν εγκληματούν, όπως και σε κάθε άλλη ψυχασθένεια, η επιληψία από μόνη της δεν μπορεί να αποτελέσει παράγοντα εγκληματογένεσης.

¹⁰⁸ Holmes (1998), σελ. 48.

¹⁰⁹ Καρπαθίου (1993), σελ. 371.

¹¹⁰ Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου (1979), σελ.87.

Η επικινδυνότητα των επιληπτικών γίνεται αντιληπτή κυρίως στις παραβάσεις του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας, χωρίς ωστόσο να έχει αποδειχθεί κάτι τέτοιο στις εμπειρικές έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί. Σύμφωνα με μια έρευνα στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, 50% του πληθυσμού που δεν πάσχει από κάποια ψυχική ασθένεια έχει καταδίκες για τέτοιες παραβάσεις, ενώ μόνο ένα 23% των επιληπτικών ατόμων εμπλέκονται σε τέτοιου είδους παραβάσεις¹¹¹.

3.4. Συμπεράσματα και κριτικές επισημάνσεις στη βιολογική-ψυχοπαθολογική προσέγγιση

Είναι γεγονός ότι οι βιολογικές θεωρίες για την ερμηνεία του εγκλήματος υπήρξαν αντικείμενο έντονης κριτικής από πολλούς επιστήμονες. Θεωρήθηκαν ότι χαρακτηρίζονται από «ρατσισμό» και ότι αδυνατούν να ερμηνεύσουν το εγκληματικό φαινόμενο¹¹². Οι βιολογικές θεωρίες διαχωρίζουν τους ανθρώπους μιας κοινωνίας σε εγκληματίες και μη εγκληματίες, αγνοώντας το γεγονός ότι ο καθένας θα μπορούσε να εκδηλώσει μια επιθετική συμπεριφορά κάποια στιγμή στη ζωή του. Η διάκριση λοιπόν των ανθρώπων σε εγκληματίες και μη εγκληματίες ήταν ένα σημείο στο οποίο ασκήθηκε έντονη κριτική από πολλούς επιστήμονες.

Η άποψη ότι ένας άνθρωπος μπορεί να είναι από τη φύση του βίαιος και επιθετικός, αποκλείει εντελώς τις περιβαλλοντικές επιδράσεις που δέχεται κατά τη διάρκεια της ζωής του. Είναι πολύ επικίνδυνο να γίνει διαχωρισμός των ανθρώπων σε εγκληματίες και μη εγκληματίες από τη φύση τους. Η υπόθεση ότι ένας άνθρωπος μπορεί να έχει κληρονομήσει ορισμένα χαρακτηριστικά που τον καθιστούν «επικίνδυνο» εμπεριέχει κινδύνους. Θα μπορούσε να οδηγήσει σε ρατσιστικές εκδηλώσεις, να αποπροσανατολίσει το ενδιαφέρον από άλλους παράγοντες που είναι υπεύθυνοι για το εγκληματικό φαινόμενο, αλλά και να προσβάλλει ατομικά δικαιώματα.¹¹³

Επομένως, η συνεχής ενασχόληση με την έννοια της επικινδυνότητας στέφει το ενδιαφέρον στο άτομο και στην ευθύνη που αυτό έχει για το εγκληματικό φαινόμενο και αποσπά την προσοχή από άλλους παράγοντες. Για παράδειγμα το ρόλο της αστυνομίας και της δικαιοσύνης στην αντεγκληματική πολιτική. Η έννοια της επικινδυνότητας επίσης είναι πιθανό να στιγματίσει έναν άνθρωπο και να προκαλέσει

¹¹¹ Χάϊδου (1996), σελ. 78.

¹¹² Βλ. Επίσης: Wright (1998), σελ. 3.

¹¹³ Πανούσης (2000), σελ. 183.

αισθήματα κατωτερότητας. Ο χαρακτηρισμός ενός ατόμου ως «επικίνδυνου» δεν περιγράφει μια συμπεριφορά αλλά «έχει και τη δύναμη να επιβάλλει στον άλλο μια ταυτότητα που καθορίζει τη στάση της κοινωνίας απέναντί του καθώς και του ίδιου απέναντι στον εαυτό του»¹¹⁴.

Επιπλέον οι βιολογικές θεωρίες δεν έλαβαν υπόψη τους, τους κοινωνικούς παράγοντες και τον ρόλο που αυτοί παίζουν στην εκδήλωση μιας παραβατικής συμπεριφοράς. Για παράδειγμα ένα άτομο που μεγαλώνει σε μια φτωχή γειτονιά με υψηλά ποσοστά εγκληματικότητας, είναι πιθανότερο να προβεί σε μια εγκληματική ενέργεια καθώς τα βιώματα και οι εμπειρίες του προέρχονται από ένα αρνητικό περιβάλλον¹¹⁵.

Ο περιορισμένος αριθμός εμπειρικών ερευνών καθιστά τα πορίσματα των ερευνών αμφισβητήσιμα. Στις περισσότερες έρευνες που πραγματοποιήθηκαν το δείγμα ήταν σχετικά μικρό και προέρχονταν από άτομα που είχαν ήδη εγκληματήσει και όχι από το σύνολο του πληθυσμού. Οι έρευνες θα έπρεπε να στρέψουν το ενδιαφέρον τους περισσότερο στη σχέση ανάμεσα στα βιολογικά γνωρίσματα και στην αναστολή ή καταδίκη, παρά στα βιολογικά γνωρίσματα και στην εγκληματικότητα, σύμφωνα με τον Larry J. Siegel¹¹⁶.

¹¹⁴ Τσαλίκoglou (1990), σελ. 49.

¹¹⁵ Siegel (1983), σελ. 139.

¹¹⁶ Siegel (1983), σελ. 140.

Ενότητα 4: Η συμβολή των Κοινωνικό-Ψυχολογικών Θεωριών

4.1. Θεωρία Μάθησης

Στο σημείο αυτό δεν θα πρέπει να παραβλεφθεί ο ρόλος των κοινωνιολογικών ερευνών για την προσέγγιση του εγκληματολογικού φαινομένου. Ήδη από το 19^ο αιώνα και μετά άρχισαν να διατυπώνονται κοινωνιολογικές θεωρίες για την ερμηνεία της εγκληματικής συμπεριφοράς.

Σύμφωνα με τον Gabriel Tarde και την *θεωρία της Μίμησης*, τα άτομα που έχουν στενές σχέσεις μεταξύ τους και βρίσκονται συχνά μαζί αρχίζουν να μιμούνται το ένα το άλλο¹¹⁷. Η διαδικασία αυτή επιτελείται σε όλο το κοινωνικό φάσμα και σε όλες τις ηλικίες. Η μίμηση αναφέρεται στη μάθηση των επιθυμητών συμπεριφορών μέσω της παρατήρησης της συμπεριφοράς ενός άλλου προσώπου και των συνεπειών της αντίδρασής του¹¹⁸. Η *θεωρία της Μίμησης* έχει επηρεάσει τις θεωρίες εκείνες, οι οποίες αναφέρονται στην διαδικασία μάθησης μιας συμπεριφοράς. Οι θεωρίες αυτές αντιμετωπίζουν το έγκλημα σαν «προϊόν» εκμάθησης των συμπεριφορών που έχουν σχέση με την εγκληματική δραστηριότητα¹¹⁹.

Από το σύνολο των θεωριών κρίνεται απαραίτητο να γίνει μια αναφορά στην *Θεωρία της Μάθησης*, της οποίας οι οπαδοί επηρεάστηκαν από τη *θεωρία της Μίμησης*. Επιλέγεται η *Θεωρία της Μάθησης* από το σύνολο των κοινωνιολογικών θεωριών, επειδή εστιάζει στην ανθρώπινη συμπεριφορά και επιχειρεί να την ερμηνεύσει με βάση τις επιδράσεις που δέχεται από το περιβάλλον. Η *Θεωρία της Μάθησης* αναφέρεται στην κοινωνική ομάδα στην οποία ανήκει κανείς και αναζητά τους παράγοντες εκείνους στους οποίους οφείλεται η παραβατικότητα. Σύμφωνα με αυτή, η ανθρώπινη συμπεριφορά είναι κάτι που μαθαίνεται και επομένως και η εγκληματική συμπεριφορά διδάσκεται με τον ίδιο τρόπο. Το έγκλημα δηλαδή εξετάζεται ως ένα φαινόμενο που «μαθαίνεται» μέσα από τις ίδιες βασικές διαδικασίες με τις οποίες μαθαίνεται οποιαδήποτε άλλη συμπεριφορά.

Κύριος εκπρόσωπος αυτής της προσέγγισης υπήρξε ο Edwin Sutherland, ο οποίος αναφέρεται στην «κοινωνική αποδιοργάνωση» (social disorganization) και τη συνδέει με την εγκληματική συμπεριφορά¹²⁰. Ο Sutherland ανέπτυξε την θεωρία της

¹¹⁷ Λαμπροπούλου (1994), σελ. 100.

¹¹⁸ Καλαντζή-Αζίζι (1997), σελ. 66.

¹¹⁹ Λαμπροπούλου (1994), σελ. 100.

¹²⁰ Χάϊδου (1996), σελ. 191.

συναναστροφής με διάφορες ομάδες για την «αιτιολογία» του εγκλήματος (differential association theory). Η συμβολή της θεωρίας του είναι μεγάλη διότι επεσήμανε τη σημασία των κοινωνικών παραγόντων¹²¹.

Επηρεασμένος από τη *θεωρία της συμβολικής αλληλεπίδρασης* (G. H. Mead) προσπάθησε να ερμηνεύσει τους παράγοντες που οδηγούν ορισμένους ανθρώπους στο έγκλημα ενώ άλλους όχι. Υποστήριξε ότι το έγκλημα μαθαίνεται από τη συναναστροφή με άτομα τα οποία αναπτύσσουν εγκληματικές δραστηριότητες. Διατύπωσε τη θεωρία του «*Διαφορικού συγχρωτισμού*» και υποστήριξε ότι «*απαιτείται μια ανάλυση των συγκρουόμενων εγκληματικών και μη εγκληματικών κοινωνικών οργανώσεων ή πολιτισμικών ομάδων καθώς και μια κοινωνιο-ψυχολογική μελέτη των συγκρουόμενων εγκληματικών και μη εγκληματικών συγχρωτισμών/επαφών*»¹²².

Ο Sutherland τόνισε ότι ο *διαφορικός συγχρωτισμός* είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα (το οποίο έχει αποκτηθεί με την ένταξη σε μια ομάδα) των επαγγελματιών κλεφτών όπως και σε κάθε άλλη ομάδα. Όταν κάποιος εισέρχεται στην ομάδα ως επαγγελματίας κλέφτης τότε και η ομάδα τον αποδέχεται με αυτή την ιδιότητα. Κάποιος που δεν εισέρχεται με αυτή την ιδιότητα δεν αναγνωρίζεται ως επαγγελματίας κλέφτης από την ομάδα. Ο τελικός ορισμός δηλαδή του επαγγελματία κλέφτη βρίσκεται στον διαφορικό συγχρωτισμό. «*Η ομάδα είναι αυτή που καθορίζει τα μέλη της*»¹²³. Η ένταξη δηλαδή ενός ατόμου σε μια ομάδα καθορίζει κατά κάποιο τρόπο την «ταυτότητα» του και προσδιορίζει το ρόλο τον οποίο θα έχει μέσα στην ομάδα.

Οι κύριες θέσεις της θεωρίας του Sutherland για το εγκληματικό φαινόμενο συνοψίζονται στις εξής¹²⁴:

- 1) Η εγκληματική συμπεριφορά είναι κάτι που μαθαίνεται και δεν είναι αποτέλεσμα κληρονομικότητας ή οργανικής δυσλειτουργίας.
- 2) Η εγκληματική συμπεριφορά μαθαίνεται σε αλληλεπίδραση με άλλα άτομα μέσα από την διαδικασία της κοινωνικοποίησης.
- 3) Η μάθηση της εγκληματικής συμπεριφοράς είναι κάτι που συντελείται ανάμεσα σε άτομα που έχουν στενούς δεσμούς μεταξύ τους, δηλαδή στο πλαίσιο μιας ομάδας.

¹²¹ Αλεξιάδης (1989), σελ. 124.

¹²² Χάϊδου (1996), σελ. 190.

¹²³ Φαρσεδάκης (1990), σελ. 451.

¹²⁴ Thio (1978), σελ. 37-41.

- 4) Η διαδικασία της μάθησης της, περιλαμβάνει από τη μια τεχνικές διάπραξης του εγκλήματος (απλές και πολύπλοκες) και από την άλλη συγκεκριμένες κατευθύνσεις των κινήτρων, των τάσεων και της συμπεριφοράς που θα πρέπει να υιοθετήσει κάποιος.
- 5) Οι συγκεκριμένες κατευθύνσεις μαθαίνονται μέσα από τον καθορισμό των κανόνων ως ευμενών ή δυσμενών, από τα μέλη της ομάδας.
- 6) Από την συναναστροφή του με τα μέλη της ομάδας, το άτομο που εγκληματεί πείθεται ότι πρέπει να παραβαίνει το νόμο και όχι να τον σέβεται.
- 7) Οι επαφές με εγκληματικές και μη εγκληματικές ομάδες, διαφέρουν ως προς την συχνότητα, τη διάρκεια, την προτεραιότητα και την ένταση.
- 8) Η διαδικασία μάθησης της εγκληματικής συμπεριφοράς περιέχει όλους τους μηχανισμούς που έχουν σχέση με τη διαδικασία της μάθησης γενικά. Δεν περιλαμβάνει συγκεκριμένους τρόπους μάθησης εγκληματικής συμπεριφοράς.
- 9) Παρότι η εγκληματική συμπεριφορά είναι μια αρνητική εκδοχή κοινωνικών αξιών και αναγκών δεν είναι δυνατόν να εξηγηθεί γιατί έκφραση αυτών των ιδιών (αξιών και αναγκών) είναι και η μη εγκληματική συμπεριφορά. Για παράδειγμα, αν υποθέσουμε ότι ο κλέφτης κλέβει επειδή έχει ανάγκη από χρήματα, ένας υπάλληλος δουλεύει γιατί έχει την ίδια ακριβώς ανάγκη και επομένως αυτή η ανάγκη δεν μπορεί να μας δώσει μια εξήγηση για ποιο λόγο κλέβει κάποιος¹²⁵.

Σύμφωνα με τον G.R. Patterson¹²⁶ όταν οι γονείς ενισχύουν την επιθετική συμπεριφορά των παιδιών τους τότε το παιδί είναι λογικό να υιοθετήσει μια τέτοια συμπεριφορά. Ο Patterson και οι συνεργάτες του παρατήρησαν συστηματικά την επιθετική συμπεριφορά των παιδιών στο νηπιαγωγείο. Όποτε διαπίστωναν σχετικό περιστατικό σημείωναν ποιος είναι ο επιτιθέμενος, ποιος το θύμα και ποιες ήταν οι συνέπειες. Συνέβησαν αρκετά βίαια επεισόδια μέσα σε μια ώρα και οι συνέπειες για τον επιτιθέμενο ήταν τις περισσότερες φορές θετικές. Κάθε νίκη αύξανε την πιθανότητα ότι ο επιτιθέμενος θα επαναλάμβανε την πράξη του. Επομένως σύμφωνα με τον Patterson η ανταμοιβή της επιθετικότητας μπορεί να οδηγήσει σε συνέχισή της.

Η θεωρία της κοινωνικής μάθησης, επισημαίνει ότι οι άνθρωποι μαθαίνουν να συμπεριφέρονται επιθετικά επειδή συχνά ανταμείβονται όταν το κάνουν. Ο Albert

¹²⁵ Βλ. Επίσης: Vold (1998), σελ. 184-185.

¹²⁶ Cole (2002), σελ. 231.

Bandura¹²⁷, έδωσε έμφαση στη μίμηση της συμπεριφοράς μέσα από την παρατήρηση της συμπεριφοράς άλλων ατόμων. Σύμφωνα με τον Bandura πραγματοποιείται μια διαδικασία μίμησης κατά την οποία το παιδί κυρίως προσπαθεί να υιοθετήσει τη στάση των γύρω του ή ακόμη και να την απορρίψει. Η υιοθέτηση ή η απόρριψη μιας συμπεριφοράς εξαρτάται βέβαια από την ηλικία του παιδιού και από το περιβάλλον μέσα στο οποίο αναπτύσσεται.

Ο Bandura¹²⁸ και οι συνεργάτες του πραγματοποίησαν πειράματα με παιδιά προκειμένου να αποδείξουν την μίμηση της βίαιης συμπεριφοράς κυρίως στις μικρές ηλικίες. Έβαλαν ομάδες παιδιών προσχολικής ηλικίας να παρακολουθήσουν έναν ενήλικα την ώρα που φώναζε σε ένα μεγάλο φουσκωτό-κούκλο, τον χτύπαγε στο κεφάλι με ένα σφυρί, τον πετούσε στην άλλη άκρη του δωματίου, τον γρονθοκοπούσε και γενικά τον κακομεταχειριζόταν. Το πείραμα πραγματοποιήθηκε σε τρεις εκδοχές. Στην πρώτη περίπτωση, τα παιδιά έβλεπαν έναν ενήλικα με κανονικά ρούχα να επιτίθεται στην κούκλα, στη δεύτερη έβλεπαν μια κινηματογραφημένη εκδοχή των ίδιων γεγονότων. Τέλος, στην τρίτη το μοντέλο ήταν ντυμένο σαν γάτα κινουμένων σχεδίων.

Τα παιδιά αφού παρατήρησαν τα βίαια επεισόδια, επιδόθηκαν για λίγο σε άλλες δραστηριότητες. Έπειτα οι ερευνητές έφεραν τα παιδιά σε ένα δωμάτιο όπου βρισκόταν μια κούκλα-παλιάτσος και τα προκάλεσαν να παίξουν, για να παρατηρήσουν αν θα μιμούνταν τον ενήλικα που είχαν δει. Η επιθετική συμπεριφορά των παιδιών που είχαν παρακολουθήσει την επιθετικότητα του ενήλικα ήταν μεγαλύτερη από εκείνη των παιδιών που δεν παρακολούθησαν βίαιες συναλλαγές. Τα παιδιά που είχαν εκτεθεί στο επιθετικό μοντέλο όχι μόνο μιμήθηκαν τις συγκεκριμένες μορφές επιθετικότητας, αλλά δημιούργησαν και δικές τους. Δεν είχε μεγάλη διαφορά αν το μοντέλο που παρακολούθησαν ήταν ζωντανό ή κινηματογραφημένο, αλλά τα παιδιά μιμούνταν με μικρότερη ένταση την επιθετικότητα του ήρωα των κινουμένων σχεδίων.

Τα συμπεράσματα των ερευνητών ήταν ότι τα παιδιά μαθαίνουν από τους ενήλικες όχι μόνο συγκεκριμένους τρόπους επιθετικότητας, αλλά και τη γενική ιδέα ότι μια βίαιη και επιθετική πράξη μπορεί να είναι αποδεκτή. Το πείραμα του Bandura και των συνεργατών του συνδέεται με τη θεωρία της κοινωνικής μάθησης, ότι δηλαδή

¹²⁷ Bandura (1986), σελ. 80-98.

¹²⁸ Cole (2002), σελ. 231-233.

η επιθετική συμπεριφορά «μαθαίνεται» πολλές φορές από την παρατήρηση ανάλογων συμπεριφορών.

Μέσα από αυτό το πείραμα ο Bandura απέδειξε ότι το παιδί μπορεί να εκδηλώσει μια βίαιη και επιθετική συμπεριφορά όταν το περιβάλλον στο οποίο αναπτύσσεται του δίνει τέτοια ερεθίσματα. Επίσης απέδειξε ότι η επιθετική συμπεριφορά μπορεί να γίνει αποδεκτή στο παιδί ως σωστή συμπεριφορά¹²⁹.

Το γενικό συμπέρασμα λοιπόν του Bandura και των συνεργατών του είναι ότι το άτομο «μαθαίνει» να είναι επιθετικό είτε μέσα από την παρατήρηση άλλων κοινωνικών μοντέλων, είτε μέσα από την αμοιβή που συνεπάγεται μια πράξη. Έτσι ενισχύεται η επιθετική συμπεριφορά του παιδιού. Οι εξωτερικοί παράγοντες δηλαδή μπορούν να επηρεάσουν την εκδήλωση επιθετικών και βίαιων συμπεριφορών.

Υπάρχουν τέσσερις βασικοί συντελεστές της επιθετικότητας και της βίας¹³⁰: 1) ο φαύλος κύκλος της ματαίωσης-επιθετικότητας, όπου ματαίωση αισθάνεται ένα άτομο όταν συναντά εμπόδια στην επιδίωξη των στόχων του ή όταν του επιτίθεται κάποιος με λόγια ή με πράξεις, 2) επιθετικές δεξιότητες τις οποίες μαθαίνει το άτομο παρατηρώντας άλλα άτομα ή τηλεόραση, 3) αναμενόμενα αποτελέσματα, τα οποία περιμένει το άτομο να έχει από την πράξη του (αμοιβή ψυχολογική, οικονομική), 4) συνέπεια μεταξύ συμπεριφοράς και αξιών: θεωρεί ο επιτιθέμενος ότι σε μια δεδομένη περίσταση η επιθετικότητα είναι δικαιολογημένη και πρόσφορη.

4.2. Ψυχολογικές Θεωρίες

Από τις ψυχολογικές θεωρίες η προσέγγιση που ενδιαφέρει περισσότερο την εγκληματολογία είναι ο *Συμπεριφορισμός*. Οι οπαδοί του συμπεριφορισμού, υποστηρίζουν ότι το άτομο από τη στιγμή της γέννησης του μαθαίνει διάφορες δεξιότητες. Ονομάζουν τη διαδικασία αυτή ως *βασικό συμπεριφορικό ρεπερτόριο* (Basic Behavioral Repertoires)¹³¹. Μαθαίνουν τους ρόλους διαδοχικά, δηλαδή ξεκινούν από τους βασικούς που είναι απλοί και προϋποθέτουν την γνώση των προηγούμενων, οι επόμενοι είναι πιο σύνθετοι. Οι τελευταίοι επηρεάζουν τη συμπεριφορά του ατόμου αλλά και την ανάπτυξη του *βασικού συμπεριφορικού ρεπερτορίου*. Έτσι άτομα που διαθέτουν διαφορετικό *βασικό συμπεριφορικό*

¹²⁹ Βλ. Επίσης: Lawrence (1997), σελ. 400-424.

¹³⁰ Βλ. Σπινέλλη (1996-1997), σελ. 34.

¹³¹ Πασσάκος (1997), σελ. 584.

ρεπερτόριο θα συμπεριφέρονται και διαφορετικά σε ίδιες καταστάσεις ή στα ίδια ερεθίσματα.

Κύριος εκπρόσωπος του *συμπεριφορισμού* είναι ο J. B. Watson. Σύμφωνα με αυτόν: «η ψυχολογία, όπως την θεωρεί ένας μπιχαβιοριστής, είναι ένας πειραματικός κλάδος της φυσικής επιστήμης και ο θεωρητικός της σκοπός είναι η πρόγνωση και ο έλεγχος της συμπεριφοράς»¹³². Θεωρούσε ότι αυτό που παρατηρείται άμεσα είναι η συμπεριφορά του ατόμου, είτε αυτή είναι λεκτική είτε είναι εξειδικευμένες πράξεις είτε ακόμη και εκφράσεις του προσώπου και του στόματος. Πίστευε ότι η ανθρώπινη συμπεριφορά θα μπορούσε να ερμηνευτεί με όρους «μαθημένων-αποκτημένων συνειρμών του τύπου 'Ερέθισμα- Αντίδραση' και ότι το αντικείμενο της ψυχολογίας πρέπει να είναι η μελέτη του πώς επισυμβαίνει η μάθηση αυτού του είδους»¹³³. Επιπλέον, τόνισε ότι η επίδραση του περιβάλλοντος στη διαμόρφωση της ανθρώπινης συμπεριφοράς είναι πολύ σημαντική και συντελείται με βάση τις αρχές της εξαρτημένης μάθησης.

Ο Watson αναζήτησε τις βασικές μονάδες οι οποίες συνθέτουν την ανθρώπινη συμπεριφορά και θα βοηθήσουν τους ερευνητές να καταλήξουν σε παρατηρήσεις οι οποίες είναι δυνατόν να επαληθευτούν και από άλλους ερευνητές. Θεωρούσε ότι μόνο μέσα από την μελέτη της ανθρώπινης συμπεριφοράς θα μπορούσε η επιστήμη της ψυχολογίας να κατανοήσει τον ανθρώπινο νου. Το χρησιμότερο στοιχείο από την προσπάθεια του Watson ήταν η έμφαση του στη σημασία της μάθησης αλλά πάντα σε σύγκριση με τις φυσιολογικές αντιδράσεις¹³⁴.

Οπαδός του συμπεριφορισμού ήταν και ο B. F. Skinner¹³⁵, ο οποίος υποστήριξε ότι η ανθρώπινη συμπεριφορά ενός ατόμου εξελίσσεται με βάση το βίωμα των συνεπειών της και με τη σταδιακή απόκτηση εμπειρίας. Πίστευε ότι οι συνειρμοί σχηματίζονται κατά τη διαδικασία της μάθησης, την οποία ονόμασε «συντελεστική-διενεργό εξαρτημένη μάθηση». Ο Skinner έδειξε ότι η μάθηση είναι δυνατόν να πραγματοποιείται όταν ο οργανισμός ανταμείβεται με κάποιο τρόπο για την εκτέλεση της ενέργειας.

Σύμφωνα με τον Skinner η ανθρώπινη συμπεριφορά εκδηλώνεται με μεθοδικό και συστηματικό τρόπο, γι' αυτό το λόγο μπορεί να προβλεφθεί και να επηρεασθεί άμεσα η συμπεριφορά. Ο Skinner δεν ενδιαφέρθηκε μόνο για την πρόγνωση της

¹³² Πασσάκος (1997), σελ. 524.

¹³³ Hayes (1998), σελ. 19-20.

¹³⁴ Μάνος (2003), σελ. 78.

¹³⁵ Innes (2003), σελ. 201-202.

συμπεριφοράς αλλά και για τον χειρισμό, τον άμεσο επηρεασμό της συμπεριφοράς¹³⁶.

Ο Skinner πραγματοποίησε πολλά πειράματα σε ζώα, κυρίως σε περιστέρια, τα οποία εκπαιδεύονταν ώστε να ανταποκρίνονται με συγκεκριμένο τρόπο σε συγκεκριμένα ερεθίσματα. Με βάση τις παρατηρήσεις του ο Skinner διατύπωσε την αρχή της «εξαρτημένης μάθησης», δηλαδή θεωρούσε ότι το άτομο επαναλαμβάνει συμπεριφορές που το «ενισχύουν» και απορρίπτει αυτές που είναι επίμονες. Τα αποτελέσματα των πειραμάτων του ωστόσο, επειδή πραγματοποιήθηκαν σε ζώα και πτηνά δε μπορούν να έχουν εφαρμογή στον άνθρωπο. Ο άνθρωπος έχει να επιλέξει από ένα πλήθος καταστάσεων και ερεθισμάτων για να ικανοποιηθεί και επιπλέον η τιμωρία ή η επιβράβευση έχουν περισσότερα αποτελέσματα κατά τα πρώτα χρόνια ανάπτυξης του.

Όσον αφορά τις προβληματικές συμπεριφορές, με βάση τον Skinner, αυτές αναπτύσσονται με τον ίδιο τρόπο που αναπτύσσεται κάθε συμπεριφορά και μπορούν να εξαλειφθούν με την εφαρμογή της «εξαρτημένης μάθησης». Οι προβληματικές και αποκλίνουσες συμπεριφορές, «δεν είναι ασθένεια απλά μια μορφή μεμαθημένης αντίδρασης σύμφωνα με τις ίδιες αρχές συμπεριφοράς, όπως όλες οι μορφές αντίδρασης»¹³⁷. Επομένως η αποκλίνουσα συμπεριφορά θεωρείται ως μια αποτυχία του ατόμου να εκδηλώσει τις κατάλληλες αντιδράσεις απέναντι σε μια κατάσταση.

Επιπλέον ο Skinner αποδέχεται για τον άνθρωπο «την αντίληψη του ντετερμινισμού, αφού όλη την ανθρώπινη συμπεριφορά την αποδίδει σε εξωτερικούς παράγοντες και ειδικότερα στην εξαρτημένη μάθηση»¹³⁸.

Οι εγκληματίες βέβαια μαθαίνουν από τις εμπειρίες τους, αλλά λόγω του συλλογισμού τους (δηλαδή από τον τρόπο που σκέφτονται) και όχι λόγω της εξαρτημένης συμπεριφοράς τους. Για παράδειγμα ένα άτομο μπορεί να εκδηλώσει μια εγκληματική συμπεριφορά κάποια στιγμή λόγω ευκαιριών. Όσο πιο έμπειρος γίνεται, αρχίζει να αντιλαμβάνεται τις πράξεις του και σταδιακά κατανοεί τις συνέπειες τους.

Δυο ακόμη οπαδοί που προώθησαν με τις έρευνες τους το μοντέλο του συμπεριφορισμού είναι οι J. Dollards και N. Miller¹³⁹. Αυτοί ασχολήθηκαν με την ψυχολογία της συμπεριφοράς και διατύπωσαν μια θεωρία για την προσωπικότητα.

¹³⁶ Πασσάκος (1997), σελ. 534.

¹³⁷ Πασσάκος (1997), σελ. 552.

¹³⁸ Πασσάκος (1997), σελ. 590.

¹³⁹ Πασσάκος (1997), σελ. 561-587.

Επηρεασμένοι από την θεωρία της κοινωνικής μάθησης και από τη ψυχαναλυτική θεωρία του Freud, κεντρικό θέμα της θεωρίας τους ήταν η ανάπτυξη των έξεων στους ανθρώπους. Δεν ενδιαφέρθηκαν για τον προσδιορισμό των έξεων που χαρακτηρίζουν ένα πρόσωπο αλλά για τον σχηματισμό τους μέσα από τη διαδικασία της μάθησης. Η έξη προκύπτει από τη σύνδεση του ερεθίσματος και της αντίδρασης και είναι το μόνο αντιπροσωπευτικό, σταθερό χαρακτηριστικό στοιχείο της προσωπικότητας. Αντίθετα ο σχηματισμός και η μορφή των έξεων είναι προσωρινοί και αλλάζουν ανάλογα με τις εμπειρίες του ατόμου.

Σύμφωνα με τους Dollards και Miller, υπάρχουν τέσσερα βασικά στάδια στη διαδικασία της μάθησης. Η *ορμή*, η οποία είναι ένα ισχυρό ερέθισμα και ωθεί στην ενέργεια, χωρίς όμως να προσδιορίζει τη φύση αυτής της ενέργειας. Η *νύξη*, που καθορίζει την αντίδραση και τον «τρόπο» αντίδρασης του ατόμου, η ίδια η *αντίδραση* η οποία περιλαμβάνει κάθε δραστηριότητα του ατόμου και τέλος η *αμοιβή*. Ως *αμοιβή* ορίζεται εκείνη η αντίδραση που ενδυναμώνει την τάση για επανάληψη μιας αντίδρασης. Τα πειράματα ωστόσο που πραγματοποίησαν οι Dollards και Miller, έγιναν όπως και στην περίπτωση των ερευνών του Skinner, σε ζώα και γι' αυτό αμφισβητήθηκε η δυνατότητα αναφοράς και στον άνθρωπο.

Υποστήριξαν ότι το άτομο από τη στιγμή της γέννησης του διαθέτει ορισμένα εφόδια τα οποία συντελούν στην παραπέρα ανάπτυξη του και κυρίως στην επεξεργασία των ερεθισμάτων που θα δεχθεί. Ειδικότερα: 1) έναν αριθμό «ειδικών αντανεκλαστικών», δηλαδή τμηματικές αντιδράσεις που γίνονται σε πολύ ειδικά ερεθίσματα, 2) έναν αριθμό «εμφύτων ιεραρχικών αντιδράσεων», που είναι η τάση για εκδήλωση ορισμένων αντιδράσεων σε ιδιαίτερες καταστάσεις ερεθισμάτων πριν από κάποιες άλλες αντιδράσεις, 3) ένα σύνολο «πρωτογενών και πρωταρχικών ενορμήσεων» οι οποίες εκλαμβάνονται ως εσωτερικά ερεθίσματα μεγάλης έντασης και εμμονής.

Τη δεκαετία του '50 ο ψυχολόγος Hans J. Eysenck¹⁴⁰ υποστήριξε ότι οι άνθρωποι διαφέρουν μεταξύ τους ως προς ορισμένα χαρακτηριστικά γνωρίσματα που έχουν στην προσωπικότητα τους. Δημιούργησε μια κλίμακα από την εξωστρέφεια στην εσωστρέφεια και υποστήριξε ότι ο κάθε άνθρωπος εντάσσεται σε αυτήν την κλίμακα.

¹⁴⁰ Πασσάκος (1997), σελ. 400

Ο εξωστρεφής τύπος είναι κοινωνικός, έχει φίλους, του αρέσει να διαβάζει, είναι αισιόδοξος, ανέμελος και δραστήριος. Επιπλέον είναι αυθόρμητος, επιθυμεί συγκινήσεις, χάνει εύκολα την ψυχραιμία του, τείνει να γίνεται επιθετικός και δεν θεωρείται αξιόπιστο άτομο. Από την άλλη πλευρά, ο ενδοστρεφής τύπος, δεν χάνει εύκολα την ψυχραιμία του, δεν εκδηλώνει επιθετικές τάσεις και είναι γενικά ήρεμος και επιφυλακτικός. Αγαπά περισσότερο τα βιβλία, από τους ανθρώπους, δεν εμπιστεύεται πολύ τους γύρω του, αναζητά ηρεμία και μπορεί να ελέγχει τα συναισθήματα του .

Στη συνέχεια ο Eysenck πρόσθεσε μια τρίτη διάσταση της προσωπικότητας, την οποία ονόμασε «ψυχωτισμό». Την θεώρησε γενετικής προέλευσης που συναντάται περισσότερο στους άνδρες παρά στις γυναίκες. Το άτομο αυτό δεν ενδιαφέρεται για τους άλλους, έχει την τάση να είναι μόνο και είναι ασυγκίνητο.

Ανάλογα με την ενδοστρέφεια-εξωστρέφεια, τη συναισθηματική σταθερότητα-αστάθεια, προχώρησε σε μια κατηγοριοποίηση που είχε γίνει πολλά χρόνια πριν¹⁴¹: Στον αιματώδη τύπο, τον χολερικό, τον φλεγματικό και τον μελαγχολικό. Σύμφωνα με τον ίδιο, ο αιματώδης χαρακτήρας εμφανίζει ηγετικές ικανότητες, είναι ομιλητικός, κοινωνικός και γεμάτος ζωντάνια, ο χολερικός τύπος είναι ασταθής και παρορμητικός, ευσυγκίνητος, επιθετικός, νευρικός, ο φλεγματικός χαρακτήρας είναι ήρεμος, ισορροπημένος και ευγενικός μπορεί όμως να γίνει υπερβολικά προσεκτικός και αδρανής. Τέλος, ο μελαγχολικός τύπος αναπτύσσει προοδευτικά, χαρακτηριστικά αντικοινωνικότητας και απαισιοδοξίας, άκαμπτης στάσης, άγχους και κακοκεφιάς.

Ο Eysenck, θεωρούσε ότι κάθε άνθρωπος διαφέρει ως προς την ικανότητα εκμάθησης, αλλά και αντίδρασης απέναντι στα ίδια ερεθίσματα. Συμπέρανε επίσης ότι το έγκλημα μπορεί να είναι μια «λογική» επιλογή, δεδομένης της δυνατότητας κάποιων να μεγιστοποιούν την ευχαρίστηση ή να ελαχιστοποιούν τον πόνο¹⁴².

Οι Gottfredson και Hirchi υποστηρίζουν ότι «το έγκλημα είναι μια συμπεριφορά και, ως τέτοια, πρέπει να γίνει κατανοητή, ως ένα μέσο που θα παράσχει ευχαρίστηση στον δράστη του ή που θα τον κάνει να αποφύγει μια δυσάρεσκεια»¹⁴³. Θεωρούν ότι η έλλειψη αυτοελέγχου και η αδυναμία του χαρακτήρα ενός ατόμου μπορεί να οδηγήσει σε μια εγκληματική συμπεριφορά.

¹⁴¹ Innes (2003), σελ. 207.

¹⁴² Innes (2003), σελ. 208.

¹⁴³ Cusson (2002), σελ. 133.

Υποστηρίζουν ότι η κοινή εγκληματικότητα παρέχει στο δράστη τις άμεσες ικανοποιήσεις, η κλοπή όφελος και η βία απελευθερώνει την ένταση. Οι εγκληματίες λειτουργούν παρορμητικά, αποβλέπουν στην γρήγορη ικανοποίηση της επιθυμίας τους, αναζητούν συγκινήσεις καθώς αγαπούν τον κίνδυνο, την περιπέτεια και την ένταση. Οι απόψεις αυτές των Gottfredson και Hirchi, συμπίπτουν με το πορτραίτο του εγκληματία όπως το διατύπωσε ο Pinatel, ότι δηλαδή πρόκειται για μια ύπαρξη «παρορμητική, ριψοκίνδυνη, αποκλεισμένη μέσα στο βραχυπρόθεσμο, ασταθή, εγωκεντρική και αναίσθητη»¹⁴⁴.

4.3. Παιδικά ψυχολογικά τραύματα

Αρκετοί επιστήμονες ασχολήθηκαν με τις επιδράσεις που έχουν ορισμένα παιδικά τραύματα στην ανάπτυξη και στον τρόπο συμπεριφοράς ενός ατόμου. Ένα αποτέλεσμα των παιδικών τραυμάτων είναι η «αποσυνδετική διαταραχή ταυτότητας» (dissociative identity disorder, DID), η οποία περιγράφεται ως η «τεχνική επιβίωσης» που υιοθετεί το παιδί για να ξεφύγει από φυσική, σεξουαλική ή συναισθηματική κακοποίηση¹⁴⁵.

Σύμφωνα με τον Loni Athens¹⁴⁶, ο οποίος διεξήγαγε εκτεταμένη έρευνα ανακρίνοντας πολλούς βίαιους εγκληματίες στη φυλακή, υπάρχει ένας κοινός τρόπος ανάπτυξης της αντικοινωνικής συμπεριφοράς σε όλους. Πραγματοποιείται μια διαδικασία τεσσάρων σταδίων στα οποία εξελίσσεται η βία, ονομάζεται «Βιαιοποίηση» και συντελείται μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον. Τα τέσσερα στάδια είναι τα εξής:

- 1) *Εξεντελισμός*. Το παιδί αναγκάζεται να υποταχθεί σε ένα επιθετικό περιβάλλον επειδή αυτό το περιβάλλον του ασκεί βία ή το απειλεί ότι θα την ασκήσει. Μαθαίνει ότι οι διαφωνίες λύνονται με τη χρήση βίας και βλέπει ότι το ηγετικό πρόσωπο της οικογένειας επιβάλλεται με τον τρόπο αυτό στα υπόλοιπα μέλη.
- 2) *Πολεμική διάθεση*. Το παιδί αποφασίζει να μη δέχεται την άσκηση βίας και καταφεύγει και το ίδιο σε αυτήν.
- 3) *Άσκηση βίας*. Μέσα από την άσκηση βίας το παιδί επιβάλλεται στους άλλους, κερδίζει το σεβασμό και προκαλεί το φόβο στους γύρω του.

¹⁴⁴ Cusson (2002), σελ.135-136.

¹⁴⁵ Innes (2003), σελ. 212.

¹⁴⁶ Innes (2003), σελ. 214.

4) *Βιαιότητα*. Νοιώθει πλέον το παιδί ότι η βίαιη συμπεριφορά έχει αποτέλεσμα και θεωρεί ότι ο καλύτερος τρόπος να αντιμετωπίζει τους ανθρώπους είναι μέσα από την άσκηση βίας.

Για τον ρόλο των παιδικών ψυχολογικών τραυμάτων στην ανάπτυξη του ανθρώπου και στην εκδήλωση αντικοινωνικής συμπεριφοράς ασχολήθηκαν οι Christine Heim και Charles B. Nemeroff¹⁴⁷. Υποστήριξαν ότι η συνεχής ευαισθητοποίηση του νευρικού συστήματος, ως συνέπεια της πίεσης που έχει ασκηθεί στο παιδί, εμπλέκεται πλήρως στον ικανότητα ελέγχου των συναισθημάτων του και στην εμφάνιση κατάθλιψης-άγχους στην μετέπειτα ανάπτυξή του. Η συχνή έκθεση του παιδιού σε καταστάσεις πίεσης, προσβάλλουν την ομαλή λειτουργία του νευρικού συστήματος, επιδρούν δηλαδή βιολογικά και αποτελούν κίνδυνο για την εκδήλωση ψυχολογικών προβλημάτων αλλά και αντικοινωνικών συμπεριφορών.

Ορισμένοι ερευνητές μελέτησαν επίσης τις συνέπειες που έχει η διάλυση της οικογένειας (χωρισμός γονέων ή εγκατάλειψη των παιδιών σε ορφανοτροφεία, κτλ.). Εξετάστηκε δηλαδή κατά πόσο αυτή μπορεί να οδηγήσει στην εκδήλωση επιθετικών συμπεριφορών στα παιδιά¹⁴⁸. Συμπέραναν ότι η διάλυση της οικογένειας είναι ένας ισχυρός παράγοντας που προκαλεί ιδιαίτερα ψυχολογικά προβλήματα στα παιδιά που τη βιώνουν¹⁴⁹.

Αν μάλιστα δεν αντιμετωπιστούν αμέσως μόλις εμφανιστούν, τότε εδραιώνονται και οι εκδηλώσεις τους μπορούν να εμφανιστούν κάθε στιγμή με απρόβλεπτη μορφή. Σύμφωνα με μια έρευνα των V. Bailey και S. Scott¹⁵⁰, τα παιδιά τα οποία εμφάνισαν αντικοινωνικές συμπεριφορές σε μικρή ηλικία εκδήλωσαν αργότερα επιθετικές συμπεριφορές, είχαν προβλήματα στη δουλειά τους, έγιναν χρήστες αλκοόλ ναρκωτικών ουσιών και είχαν ροπή προς το έγκλημα.

Σε μια σχετική έρευνα¹⁵¹ για την εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς που πιθανόν να προέρχεται από ορισμένα παιδικά ψυχολογικά τραύματα αποδείχθηκε ότι οι συνθήκες που μεγαλώνει ένα παιδί και το περιβάλλον στο οποίο είναι εκτεθειμένο παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στη μετέπειτα ζωή του, καθώς επίσης στην εκδήλωση παραβατικών συμπεριφορών. Η εγκατάλειψη του σχολείου, η απομάκρυνση από το

¹⁴⁷ Heim (2001), σελ. 1023-1039.

¹⁴⁸ Haas (2004), σελ. 520-532.

¹⁴⁹ Βλ. Επίσης: Juby (2001), σελ. 22-40.

¹⁵⁰ Bailey (2000), σελ. 264-268.

¹⁵¹ Elander (2000), σελ. 497-509.

οικογενειακό περιβάλλον σε μικρή ηλικία, η συνεχής αλλαγή εργασιακής απασχόλησης είναι παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν τη συμπεριφορά του ατόμου.

Για την υποτροπή των εγκληματιών σε σχέση με τις συνθήκες ζωής τους στο παρελθόν και με την «εικόνα» που έχουν για την κοινωνία μελέτησαν οι Edward Zamble και Vernon L. Quinsley¹⁵². Εξέτασαν 311 κατάδικους σε μια φυλακή του Καναδά, οι οποίοι υποτροπίασαν ένα χρόνο μετά την αποφυλάκισή τους. Τα εγκλήματα για τα οποία καταδικάστηκαν ήταν κλοπές, ληστείες και σωματικές βλάβες. Ως ομάδα ελέγχου οι ερευνητές χρησιμοποίησαν κατάδικους οι οποίοι δεν υποτροπιάσει· τόνισαν ωστόσο ότι δυσκολεύτηκαν πολύ να συγκροτήσουν αυτό το δείγμα. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι οι υπότροποι παρουσίασαν μια σειρά από κοινωνικά και προσωπικά προβλήματα πολύ κοινά μεταξύ τους: ασταθή ζωή, συχνές αλλαγές περιβάλλοντος, δυσκολίες επαγγελματικές και μικρή εργασιακή εμπειρία. Επιπλέον, το ¼ των κατάδικων είχαν κάνει απόπειρα αυτοκτονίας τουλάχιστον μια στη ζωή τους. Σε αντίθεση με τους υπότροπους, η ομάδα ελέγχου, είχε πιο σταθερή οικογενειακή ζωή, δεν άλλαζε συχνά περιβάλλον, είχε λιγότερα οικονομικά προβλήματα και λιγότερες καταδίκες.

Σύμφωνα με τον T. Millon, η αντικοινωνική προσωπικότητα αποτελεί οργάνωση του «αυτού αμυντικού χαρακτήρα που έχει ως λειτουργήμα να προστατεύσει το άτομο ενάντια στην φρίκη του εσωτερικού κενού του»¹⁵³. Η εγκατάλειψη, η απόρριψη, η αδιαφορία απέναντί του όταν ήταν στην παιδική ηλικία, έκαναν το άτομο να νοιώθει ανίκανο για οτιδήποτε, αποτυχημένο και να διακατέχεται από το άγχος να ομολογήσει όλα τα συναισθήματα αυτά στον ίδιο τον εαυτό. Για να ξεφύγει λοιπόν από την απελπισία όπως τονίζει ο Millon, γίνεται «ακόρεστος, άπληστος, τρέφοντας την αυταπάτη ότι τα πλούτη που ιδιοποιείται θα μπορέσουν να του δώσουν το αντάλλαγμα» και την αίσθηση της απόλυτης κυριαρχίας κατά τη διάρκεια των εγκληματικών πράξεων του¹⁵⁴.

4.4. Επισημάνσεις στις Κοινωνικό-Ψυχολογικές Θεωρίες

Η θεωρία του Sutherland είχε και έχει μεγάλη απήχηση, γι' αυτό εξάλλου ανήκει στις κλασικές θεωρίες με διαχρονική ισχύ. Η κριτική που της έχει ασκηθεί αφορά την αδυναμία της να εξηγήσει το λόγο για τον οποίο το άτομο διαλέγει να

¹⁵² Zamble (1997),

¹⁵³ Cusson (2002), σελ. 144-145.

¹⁵⁴ Cusson (2002), σελ. 145.

ενταχθεί σε μια τέτοιου είδους ομάδα. Επιπλέον δεν εξηγεί γιατί η ίδια η ομάδα ξεκίνησε να έχει αντικοινωνική τοποθέτηση γιατί δηλαδή απέκτησε επιθετική και αντιδραστική στάση¹⁵⁵.

Μεταγενέστεροι μελετητές προσπάθησαν να εξηγήσουν την αντικοινωνική τοποθέτηση της ομάδας, ως αποτέλεσμα της χαμηλής κοινωνικό-οικονομικής κατάστασης των μελών της, σε σύγκριση με αυτούς που προέρχονταν από υψηλότερα κοινωνικά και οικονομικά στρώματα. Η εξήγηση ωστόσο ότι «η αντικοινωνική τοποθέτηση της ομάδας προέρχεται από το ότι τα πιο αδικημένα κοινωνικά στρώματα ζητούν να ανέβουν και δε μπορούν, γι' αυτό και γίνονται εχθροί της κοινωνίας, δεν εξηγεί τις περιπτώσεις των πλουσίων εγκληματιών, των κατηγοριών των ήδη φτασμένων ατόμων, που έχουν χρήματα και προσπαθούν να κερδίσουν συνεχώς περισσότερα»¹⁵⁶.

Ο Sutherland επιχείρησε να εξηγήσει τη «συστηματική εγκληματική συμπεριφορά», δηλαδή εκείνη που εκφράζει έναν τρόπο ζωής και διέπεται από μια ανάλογη φιλοσοφία και όχι οποιαδήποτε εγκληματική συμπεριφορά. Διχοτομεί δηλαδή την ανθρώπινη συμπεριφορά σε συστηματική εγκληματική και σε συστηματική μη εγκληματική¹⁵⁷. Ακόμη, παραβλέπει εντελώς το ρόλο των βιολογικών και ψυχολογικών παραγόντων, οι οποίοι διαμορφώνουν την προσωπικότητα του ατόμου και επηρεάζουν τη συμπεριφορά του.

Η θεωρία του ωστόσο άσκησε μεγάλη επίδραση στην εγκληματολογία τόσο σε ατομικό επίπεδο, πώς δηλαδή ένα άτομο κάποια στιγμή στη ζωή του υιοθετεί μια εγκληματική συμπεριφορά, όσο και σε κοινωνικό επίπεδο με την αναφορά του στις ομάδες. Σημαντική ήταν επίσης η συμβολή της *θεωρίας της μάθησης* στη σωφρονιστική πολιτική, εφόσον οι έγκλειστοι αποτελούν μια ομάδα περισσότερο εκτεθειμένη σε εγκληματικούς κανόνες. Η παραμονή στη φυλακή κρατουμένων για μικρής βαρύτητας αδικήματα με κατάδικους για σοβαρές εγκληματικές πράξεις έχει συχνά ως αποτέλεσμα την εκμάθηση πολυπλοκότερων και τελειότερων εγκληματικών τεχνικών. Γι' αυτόν το λόγο τονίζεται ιδιαίτερα η ανάγκη του διαχωρισμού των κρατουμένων κατά κατηγορίες¹⁵⁸.

Επίσης η θεωρία τους συνέβαλε αποφασιστικά στην εξέλιξη της εγκληματολογίας διότι επισήμανε τη σημασία των κοινωνικών παραγόντων στο

¹⁵⁵ Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου (1979), σελ. 178.

¹⁵⁶ Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου (1979), σελ. 179.

¹⁵⁷ Αλεξιάδης (1989), σελ. 123.

¹⁵⁸ Χάϊδου (1996), σελ. 196.

έγκλημα. Απέδειξε ότι το έγκλημα δεν είναι δυνατόν να ερμηνευτεί αποκλειστικά με βάση τους βιολογικούς και ψυχοπαθολογικούς παράγοντες.

Όσον αφορά τις ψυχολογικές θεωρίες του *συμπεριφορισμού*, αυτές έχουν τη βάση τους στην παθολογία του ατόμου και έδωσαν βάρος στη συμπεριφορά του. Οι συμπεριφορικές θεωρίες των Skinner, Eysenck, Dollards και Miller συνδέονται με τις βιολογικές θεωρίες ως προς το ότι αναφέρονται στην παθολογία του ατόμου. Τόσο οι βιολογικές θεωρίες όσο και οι συμπεριφορικές αναζήτησαν τους παράγοντες στους οποίους οφείλεται η επιθετικότητα στο άτομο και στη συμπεριφορά του.

Πολλοί ψυχολόγοι, ιδιαίτερα από τον ευρωπαϊκό χώρο, υποστήριζαν ότι υπάρχουν όψεις της ανθρώπινης εμπειρίας και συμπεριφοράς οι οποίες δεν ερμηνεύονται με την αναγωγή στα συστατικά τους μέρη. Τόνισαν ότι ορισμένες ανθρώπινες εμπειρίες είναι ολιστικές ή πλήρεις από μόνες τους και επομένως δεν μπορούν να μελετηθούν και να ερμηνευτούν μόνο από την έρευνα της ανθρώπινης συμπεριφοράς¹⁵⁹.

Υποστηρίχθηκε επίσης ότι δεν είναι δυνατό να ερμηνευτεί η ανθρώπινη προσωπικότητα μέσα από την τέλεση ελεγχόμενων πειραμάτων σε εργαστήρια¹⁶⁰. Τέτοιου είδους μελέτες δεν είναι ικανές να ερμηνεύσουν την ανθρώπινη συμπεριφορά εκτός εργαστηρίου. Δεν αμφισβητείται ότι η διαδικασία της μάθησης είναι πολύ σημαντική για τη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου, αλλά δεν είναι ο μοναδικός παράγοντας διαμόρφωσης συμπεριφορών.

Η σημαντικότερη ωστόσο απόδειξη ότι οι συμπεριφορικές θεωρίες ήταν ανεπαρκείς, είναι ότι πολλοί από τους ίδιους τους υποστηρικτές της, άρχισαν να τις εγκαταλείπουν και να στρέφονται στις παραδοσιακές θεωρίες προσωπικότητας (όπως οι ψυχαναλυτικές θεωρίες)¹⁶¹.

Επιπλέον οι ψυχολόγοι που ασχολήθηκαν με την ερμηνεία της εγκληματικής συμπεριφοράς, δεν έλαβαν υπόψη τους παράγοντες πολύ σημαντικούς για τη διαμόρφωση της προσωπικότητας, όπως είναι το περιβάλλον στο οποίο αναπτύσσεται ένας άνθρωπος και οι κοινωνικές συνθήκες που επικρατούν. Σύμφωνα με την Σπινέλλη, οι ψυχολογικές και ψυχιατρικές έρευνες στρέφονται πιο συχνά στην θεραπεία και λιγότερο στην καταγραφή ενός φαινομένου¹⁶². Συνήθως χρησιμοποιούν αριθμητικά μικρές «ομάδες ελέγχου», ενώ οι «πειραματικές ομάδες» δεν είναι

¹⁵⁹ Hayes (1998), σελ. 18.

¹⁶⁰ Πασσάκος (1997), σελ. 589.

¹⁶¹ Πασσάκος (1997), σελ. 591.

¹⁶² Σπινέλλη (1996-1997), σελ. 35.

αντιπροσωπευτικές και περιορίζονται είτε σε κρατούμενους είτε σε άλλα μικρά δείγματα ατόμων από ψυχιατρικές κλινικές ή ψυχοδιαγνωστικά κέντρα.

Ενότητα 5: Ψυχολογικά Τεστ- Μετρήσεις

5.1. Τεστ διαπροσωπικής ωριμότητας και προσαρμογής

Για πολλά χρόνια οι ερευνητές μελετούσαν την κατασκευή ψυχολογικών τεστ προκειμένου να εκτιμήσουν ορισμένα στοιχεία της προσωπικότητας και να ερμηνεύσουν την ανθρώπινη συμπεριφορά. Προσπάθησαν να προσδιορίσουν ορισμένα πρότυπα «φυσιολογικής συμπεριφοράς» ώστε να πραγματοποιήσουν συγκρίσεις με τις μη φυσιολογικές αντιδράσεις ορισμένων ανθρώπων. Σύγκριναν τεστ προσωπικότητας διάφορων γνωστών εγκληματιών με τεστ μη εγκληματιών προκειμένου να καταλήξουν σε κάποια γενικά συμπεράσματα σχετικά με τη συνήθη εγκληματική συμπεριφορά και τις διαφοροποιήσεις της από τη μέση συμπεριφορά του πληθυσμού συνολικά.

Ένα από τα τεστ προσωπικότητας που χρησιμοποιείται από τους εγκληματολόγους για την μελέτη της εγκληματικής συμπεριφοράς είναι το τεστ της διαπροσωπικής ωριμότητας-προσαρμογής¹⁶³. Σ' αυτό εξετάζονται οι κοινωνικές δεξιότητες του ατόμου και ανάλογα με τα αποτελέσματα που προκύπτουν κατατάσσεται σε ένα από τα επτά επίπεδα ωριμότητας στην χρησιμοποιούμενη κλίμακα.. Τα επτά επίπεδα που περιλαμβάνει το τεστ είναι τα εξής:

- I-1: Βασική κατανόηση του «Εγώ» ως ξεχωριστής οντότητας από το «μη Εγώ».
- I-2: Διάκριση μεταξύ ατόμων και αντικειμένων.
- I-3: Διάκριση απλών κοινωνικών κανόνων.
- I-4: Κατανόηση-αναγνώριση των προσδοκιών των άλλων.
- I-5: Ενσυναίσθηση-κατανόηση των σκέψεων και της συμπεριφοράς των άλλων.
- I-6: Διαφοροποίηση μεταξύ του «Εγώ» και των κοινωνικών ρόλων.
- I-7: Πλήρης κατανόηση της διαδικασίας ολοκλήρωσης του «Εγώ» μέσω των άλλων.

Το επίπεδο I-2 αντιπροσωπεύει ένα άτομο που το απασχολούν μόνο οι δικές του ανάγκες και δυσκολεύεται να κατανοήσει ή να προβλέψει τις αντιδράσεις των άλλων. Τα άτομα που ανήκουν σε αυτό το επίπεδο διακρίνονται σε «αντικοινωνικούς-επιθετικούς» και σε «αντικοινωνικούς-παθητικούς» ανάλογα με το πώς νοιώθουν, δηλαδή αν αισθάνονται απογοητευμένοι και θέλουν να δράσουν ή να μείνουν αδρανείς.

¹⁶³ Innes (2003), σελ. 210-211.

Τα άτομα που βρίσκονται στο επίπεδο I-3 έχουν κατανόηση των συνεπειών της συμπεριφοράς τους απέναντι στους άλλους, προσαρμόζονται στο περιβάλλον και αισθάνονται πως αυτό είναι κάτι που οι ίδιοι είναι σε θέση να το χειριστούν. Διακρίνονται στους «παθητικούς κονφορμιστές», οι οποίοι παρασύρονται και καθοδηγούνται εύκολα από κάποιον ο οποίος έχει ισχύ τη συγκεκριμένη στιγμή, στους «καλλιεργημένους κονφορμιστές» οι οποίοι διαμορφώνουν τη συμπεριφορά τους βάσει μιας ομάδας εγκληματιών και στους «αντικοινωνικούς χειραγωγούς» που προσπαθούν να αποδυναμώσουν την εξουσία για δικούς τους σκοπούς.

Όσα άτομα ανήκουν στο επίπεδο I-4 θεωρούνται ότι έχουν κύρος και υψηλή κοινωνική θέση, πολλές απαιτήσεις από τον εαυτό τους με αποτέλεσμα να νοιώθουν ανεπαρκείς. Μελέτες που πραγματοποιήθηκαν έδειξαν ότι κακοποιοί που είχαν καταδικαστεί ήταν όλοι ως ένα βαθμό κοινωνικά ανώριμοι και βρίσκονταν στα επίπεδα I-2, I-3, I-4. Το άτομο που διαθέτει πλήρη κοινωνική ωριμότητα είναι αυτό που έχει ξεπεράσει με επιτυχία την αξιολόγηση. Η αποτελεσματικότητα των τεστ προσωπικότητας στην ερμηνεία της εγκληματικής συμπεριφοράς ωστόσο παραμένει μέχρι τώρα αμφίβολη.

5.2. Το Πολυδιάστατο Ερωτηματολόγιο Προσωπικότητας της Μινεσότα (Minnesota Multiphasic Personality Inventory, MMPI)

Το MMPI είναι το πιο γνωστό τεστ προσωπικότητας που χρησιμοποιείται για τη διάγνωση ψυχολογικών και ψυχοπαθολογικών προβλημάτων¹⁶⁴. Διατυπώθηκε το 1950 από τους McKinley και Hathaway ως βοηθητικό εργαλείο στην ψυχιατρική και αποτελείται από 566 ερωτήσεις κλειστού τύπου (σωστό-λάθος)¹⁶⁵. Αποτελείται από δέκα κλινικές κλίμακες και τέσσερις κλίμακες εγκυρότητας.

Οι κλινικές κλίμακες είναι:

- 1) Υποχονδρίαση (Hs): κουρασμένος, αδρανής, καταβεβλημένος (νοιώθει σωματικά).
- 2) Κατάθλιψη (D): σοβαρός, αμφιβόλου ηθικής, δυστυχισμένος, δυσαρεστημένος με τον εαυτό του.
- 3) Υστερία (H): ιδεαλιστής, αφελής, κοινωνικός, αγχωτικός, με ψυχοσωματικά συμπτώματα.

¹⁶⁴ Innes (2003), σελ. 210.

¹⁶⁵ Κουλάκογλου (1998), σελ. 245.

4) Ψυχοπαθητική συμπεριφορά (Pd): επαναστάτης, κυνικός, κοινωνικά επιθετικός, εγωιστής.

5) α. Ανδροπρέπεια: Υψ.Βαθμ.: ευαίσθητος, Χαμ.Βαθμ.: ενδιαφέρεται για άτομα του ίδιου φύλου.

β. Θηλυπρέπεια (MF): Υψ.Βαθμ. για άνδρες: ευγένεια, μόρφωση, θηλυκότητα. Υψ.Βαθμ. για γυναίκες: σκληρότητα, φιλοδοξία.

6) Παράνοια (Pa): τελειομανής, πεισματάρης, κρυψίνους. Χαμ.Βαθμ.: κοινωνικά αποδεκτός.

7) Ψυχασθένεια (Pt): υποτελής, με ανάγκη να ευχαριστεί, νοιώθει κατώτερος, αναποφάσιτος, ανυπόμονος.

8) Σχιζοφρένεια (Sc): αρνητικός, δύσκολος, αξιολύπητος, έλλειψη κοινωνικών ικανοτήτων.

9) Υπομανία (Ma): επικοινωνιακός, αισιόδοξος, αποφασιστικός, δεν δένεται με τις καταστάσεις από συνήθεια.

10) Κοινωνική ενδοστρέφεια (Si): μετριοφρων, άτολμος, ντροπαλός. Χαμ.Βαθμ.: κοινωνικά αποδεκτός.

Η κλινική κλίμακα 4(Pd) σχεδιάστηκε για να διαχωρίσει τους εγκληματίες από τις άλλες ομάδες. Τα άτομα που εγκατέλειψαν το σχολείο, ανεξάρτητα από το αν ήταν εγκληματίες ή όχι, συγκέντρωναν υψηλότερη βαθμολογία στην κλινική κλίμακα 4 (PD), από άλλους και το ίδιο ίσχυε για φιλόδοξα άτομα, που είχαν γρήγορη ανέλιξη, επιχειρηματίες, επαγγελματίες-ηθοποιούς. Σύμφωνα με μια πρόσφατη μελέτη, ο συνδυασμός της βαθμολογίας των κλιμάκων 4 (PD), 8 (Sc), 9 (Ma) μπορεί να βοηθήσει στην πρόβλεψη της εγκληματικότητας.

Το MMPI τεστ είναι το πιο διαδεδομένο τεστ προσωπικότητας. Αν και αυτό το τεστ έχει χρησιμοποιηθεί σε περισσότερες από 8.000 μελέτες μέχρι σήμερα, η αξία του ωστόσο για τη διάγνωση ψυχικών διαταραχών και της εγκληματικής συμπεριφοράς είναι αμφισβητήσιμη¹⁶⁶. Επικρίθηκε ωστόσο έντονα για το σχεδιασμό του, τη στάθμιση του και τα ψυχομετρικά χαρακτηριστικά του¹⁶⁷. Παρ' όλα αυτά παραμένει μέχρι σήμερα ένα από τα πιο διαδεδομένα τεστ.

¹⁶⁶ Κουλάκογλου (1997), σελ.155.

¹⁶⁷ Mellon (1998), σελ. 46-47.

5.3. Το τεστ Rorschach

Το τεστ Rorschach είναι από τα πιο διαδεδομένα και έγκυρα τεστ που χρησιμοποιούνται για την μελέτη της ανθρώπινης προσωπικότητας¹⁶⁸. Σχεδιάστηκε γύρω στο 1921 από τον Hermann Rorschach (1921) και πρωτοδημοσιεύτηκε στη μονογραφία του με τίτλο *Psychodiagnostik*¹⁶⁹. Πολλοί κλινικοί ψυχολόγοι κατέφευγαν στη χρήση του προκειμένου να ερμηνεύσουν την ανθρώπινη συμπεριφορά. Έχει χρησιμοποιηθεί σε ψυχοπαθητικές προσωπικότητες αλλά και σε εγκληματίες. Από την εποχή κατασκευής του το τεστ έχει χρησιμοποιηθεί στην ψυχιατρική διάγνωση, στην εκτίμηση της πρόγνωσης για ψυχοθεραπεία, την απόκτηση μιας ένδειξης των πρωταρχικών διεργασιών σκέψης, την πρόγνωση αυτοκτονίας, τη διατύπωση πολύπλοκων δομών προσωπικότητας¹⁷⁰.

Αποτελείται από δέκα κάρτες που δείχνουν κηλίδες από μελάνι σε διάφορα σχήματα. Όλες οι κηλίδες (κουκίδες) είναι συμμετρικές και οι κάρτες παρουσιάζονται με την ίδια σειρά. Πέντε από τις κάρτες είναι γκριζόμαυρες, δύο είναι γκριζες με κόκκινο χρώμα και τρεις πολύχρωμες. Οι εξεταζόμενοι πρέπει να περιγράψουν τι «βλέπουν» σε κάθε κάρτα, γνωρίζοντας ότι δεν υπάρχουν σωστές ή λάθος περιγραφές.

Ο ερευνητής καταγράφει ο,τιδήποτε λέει ο εξεταζόμενος, ώστε να επεξεργαστεί στη συνέχεια τις απαντήσεις του. Καταγράφονται τόσο οι περιγραφές των καρτών, τα σχόλια, οι παρατηρήσεις όσο και οι εκφράσεις του προσώπου. Η ανάλυση των απαντήσεων δίνει στοιχεία στον ερευνητή για να προχωρήσει στο «ψυχόγραμμα» του εξεταζόμενου μέσα από το οποίο επιχειρείται η μελέτη της προσωπικότητάς του.

Στο βιβλίο «Σχιζοφρένεια και Φόνος», η Φ. Τσαλίκογλου¹⁷¹ μελέτησε την προσωπικότητα των σχιζοφρενών ανθρωποκτόνων με το τεστ Rorschach. Εξετάστηκαν από τους ερευνητές ορισμένα βασικά γνωρίσματα της προσωπικότητας του ανθρωποκτόνου σχιζοφρενούς μέσα από την περιγραφή των κηλίδων από μελάνι που έδειχναν οι κάρτες του Rorschach. Το βασικό στοιχείο που προέκυψε από την ανάλυση της Τσαλίκογλου, είναι ότι ο σχιζοφρενής συναντά έντονες δυσκολίες στην ταύτισή του με τον Άλλο. Σημειώθηκε χαμηλός δείκτης «ανθρωπομορφικών»

¹⁶⁸ Gacono (1994), σελ. 3-6.

¹⁶⁹ Κουλάκογλου (1998), σελ. 278.

¹⁷⁰ Κουλάκογλου (1997), σελ. 66.

¹⁷¹ Τσαλίκογλου (1989), σελ. 170-172.

απαντήσεων, απουσία αντίληψης της κλασσικής ανθρώπινης μορφής σε μια από τις κάρτες του τεστ, αυξημένος αριθμός «φαντασιωτικών» και «αποζωτικοποιημένων» προσώπων και υπερίσχυση απαντήσεων σε «ακρωτηριασμένα», «άρρωστα» και «κακοποιημένα» μέλη του ανθρώπινου σώματος.

Η διαδικασία ωστόσο της ταύτισης είναι πολύ σημαντική για την ανάπτυξη της προσωπικότητας ενός ατόμου. Οι διαταραχές στη διαδικασία της ταύτισης δυσχεραίνουν τη συγκρότηση του «Υπερεγώ», του μηχανισμού δηλαδή που ελέγχει τις παρορμήσεις της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Το γεγονός αυτό «μπορεί να διαδραματίσει ένα σημαντικό ρόλο στη διαδικασία εγκληματογένεσης, στο βαθμό που οδηγεί στην εξασθένηση των ανασταλτικών δράσεων του «υπερεγώ» στις ανθρώπινες παρορμήσεις». Επίσης όπως επισημαίνει η Τσαλίκोगλου οι δυσχέρειες στη διαδικασία της ταύτισης, ίσως αποτέλεσαν παράγοντα για το πέρασμα στην εγκληματική πράξη¹⁷².

Το τεστ Rorschach επικρίθηκε συχνά από ψυχολόγους επειδή είναι πολύ υποκειμενικό στη χορήγηση, τη βαθμολόγηση και την ερμηνεία του και διότι έχει χαμηλή αξιοπιστία και εγκυρότητα¹⁷³. Η αμφισβητούμενη αξιοπιστία του Rorschach αλλά και το γεγονός ότι είναι αρκετά πολύπλοκο τεστ προέτρεψε ορισμένους κοινωνικούς επιστήμονες να προχωρήσουν σε μια παραλλαγή του συγκεκριμένου τεστ¹⁷⁴. Έτσι, σύγχρονες παραλλαγές του Rorschach είναι η Τεχνική Κηλίδων του Holtzman (HIT), το τεστ Προσωπικότητας του Murray (Thematic Apperception Test, TAT) και το Somatic Inkblot Series (SIS)¹⁷⁵.

5.4. Ηλεκτροεγκεφαλογράφημα (EEG)

Το ηλεκτροεγκεφαλογράφημα καταγράφει, μετρά και μελετά την ηλεκτρονικής δραστηριότητας του εγκεφάλου. Η καταγραφή γίνεται σε ειδικό χαρτί, το οποίο κινείται κάτω από ειδικές γραφίδες. Οι γραφίδες είναι συνδεδεμένες σε γαλβανόμετρα τα οποία «διαβάζουν» τα ηλεκτρικά σήματα από τα ηλεκτρόδια που βρίσκονται στο τριχωτό μέρος της κεφαλής. Τα ηλεκτρόδια δεν στέλνουν ηλεκτρισμό στον άνθρωπο, απλά λαμβάνουν ηλεκτρικά σήματα του εγκεφάλου. Η μοντέρνα εκδοχή του EEG γίνεται μέσω υπολογιστή. Με το ηλεκτροεγκεφαλογράφημα μπορεί

¹⁷² Τσαλίκου (1989), σελ. 170-172.

¹⁷³ Mellon (1998), σελ. 42.

¹⁷⁴ Κουλάκου (1997), σελ. 67.

¹⁷⁵ Κουλάκου (1998), σελ. 283-289.

να ανευρεθεί η εγκεφαλική δραστηριότητα που έχει λάβει χώρα σε κάθε περιοχή του εγκεφάλου.

Η τεχνική μελέτης των ηλεκτρικών δυναμικών του εγκεφάλου περιγράφηκε πρώτα από τον Γερμανό ψυχίατρο Berger το 1929 και από τότε μέχρι σήμερα έχει υποστεί διάφορες επικρίσεις αλλά και εξελικτικές μετατροπές λόγω της τεχνολογικής εξέλιξης¹⁷⁶. Οι πρώτες μετρήσεις με ηλεκτροεγκεφαλογράφημα πραγματοποιήθηκαν σε ζώα και αργότερα στον άνθρωπο. Με το ηλεκτροεγκεφαλογράφημα μπορεί να διαπιστωθεί αν υπάρχει κάποια εγκεφαλική βλάβη ή δυσλειτουργία. Αρκετοί επιστήμονες το χρησιμοποίησαν τόσο σε εγκληματίες αλλά και σε παιδιά που εκδήλωναν αντικοινωνική συμπεριφορά. Χρησιμοποιείται επίσης στη μελέτη του ύπνου (εγρήγορση, χαλάρωση, επαγρύπνηση) και διαφορετικά επίπεδα ύπνου παράγουν διαφορετικά ηλεκτροεγκεφαλικά πρότυπα.

Πολλές έρευνες έχουν γίνει με σκοπό να διαπιστώσουν αν υπάρχει σχέση ανάμεσα στην ανωμαλία στη λειτουργία του εγκεφάλου και στην παραβατικότητα σε ανήλικους¹⁷⁷. Ένα σοβαρό μειονέκτημα του ηλεκτροεγκεφαλογράφηματος είναι ότι δίνει μια πολύ γενική έννοια του τι συμβαίνει στον εγκέφαλο, δηλαδή δεν απεικονίζει με λεπτομέρεια ειδικές περιοχές του εγκεφάλου. Το ηλεκτροεγκεφαλογράφημα είναι δηλαδή εξέταση που ανιχνεύει κάποιο οργανικό πρόβλημα ή δυσλειτουργία. Όσον αφορά τις δυσλειτουργίες που πιθανόν να διαγνώσει και τη σχέση που έχουν αυτές με την εγκληματικότητα, αναλύθηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια.

5.5. Κριτικές Επιστημάνσεις

Όσον αφορά τις έρευνες που εστιάζουν στους παθολογικούς παράγοντες για την εξήγηση της εκδήλωσης επιθετικών και βίαιων συμπεριφορών λόγω του περιορισμένου αριθμού των ερευνών και λόγω της αντιφατικότητας των αποτελεσμάτων τους δεν βοηθούν στην εξαγωγή συμπερασμάτων παρά την ελκυστικότητα που έχουν για κάποιο διάστημα. Επίσης τα μεθοδολογικά προβλήματα (συνθήκες που πραγματοποιούνται, η αποτελεσματικότητα των τεστ που χρησιμοποιούν οι ερευνητές) τα οποία παρουσιάζουν οι παραπάνω έρευνες, αλλά και το γεγονός ότι παραβλέπουν σημαντικούς παράγοντες που επηρεάζουν τη συμπεριφορά του ατόμου, αμφισβητούν την αξιοπιστία των αποτελεσμάτων τους.

¹⁷⁶ Καρπαθίου (1993), σελ. 170.

¹⁷⁷ Φαρσεδάκης (1985), σελ. 44-45.

Η χρησιμότητα των τεστ (ψυχολογικών) στην εγκληματολογία δεν έχει αποδειχθεί. Σύμφωνα με τον Brian Innes, κάθε μελέτη συγκρίνει εγκληματίες που έχουν καταδικαστεί και μη εγκληματίες. Η ομάδα των μη εγκληματιών να μην περιλαμβάνει άτομα που δεν έχουν καταδικαστεί ποτέ για κανένα έγκλημα, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν έχουν διαπράξει αδίκημα, αλλά ότι δε συνελήφθησαν ή δεν καταδικάστηκαν. Επίσης, «κάποια χαρακτηριστικά της προσωπικότητας αρκετών εγκληματιών που έχουν καταδικαστεί μπορεί να προέκυψαν λόγω του τρόπου αντιμετώπισης τους από το σύστημα της δικαιοσύνης και να μην αποτελούν παράγοντες που οφείλονται στην κληρονομικότητα ή σε παιδικά ψυχολογικά τραύματα»¹⁷⁸.

Επιπλέον τα ψυχολογικά τεστ μπορεί να εντοπίσουν ορισμένα στοιχεία για τη συμπεριφορά του ατόμου και κάποιες δυσλειτουργίες (με το ηλεκτροεγκεφαλογράφημα) αλλά δεν μπορούν να συνδέσουν τα δεδομένα αυτά με την εκδήλωση μιας επιθετικής συμπεριφοράς. Επομένως η αποτελεσματικότητα τους σε σχέση με το έγκλημα είναι αμφίβολη.

¹⁷⁸ Innes (2003), σελ. 212.

Ενότητα 6: Συμπεράσματα

Είναι γεγονός ότι οι βιολογικές θεωρίες για την ερμηνεία του εγκλήματος έχουν αποτελέσει και εξακολουθούν να αποτελούν αντικείμενο πολλών επιστημονικών συζητήσεων. Η αναζήτηση εκείνων των παραγόντων που συνδέονται με την παραβατική συμπεριφορά είναι ένα θέμα που θα απασχολεί την επιστήμη της εγκληματολογίας. Η εξήγηση της εγκληματικότητας «αποτελεί κατά κάποιο τρόπο μια καταγραφή της ιστορίας της εγκληματολογίας, περιέχοντας τις περισσότερο δισταμένες απόψεις και αμφισβητούμενες θεωρίες, κατευθύνσεις και ερευνητικά δεδομένα»¹⁷⁹.

Από τη δεκαετία του '80 μέρος των ερευνών επικεντρώθηκε πάλι στο άτομο και το ενδιαφέρον των επιστημονικών ερευνών στρέφεται στη σχέση που έχουν οι βιολογικοί παράγοντες με την εκδήλωση εγκληματικών συμπεριφορών. Παρατηρείται λοιπόν μια αναθέρμανση του ενδιαφέροντος στο άτομο ως παράγοντα εγκληματογένεσης λόγω ορισμένων χαρακτηριστικών που μπορούν να θεωρηθούν υπεύθυνα για την επιθετικότητα και τη ροπή προς το έγκλημα.

Οι περισσότερες έρευνες για την ερμηνεία του εγκλήματος με βάση τους βιολογικούς και ψυχοπαθολογικούς παράγοντες πραγματοποιούνται στις ΗΠΑ. Στην Ευρώπη ο αριθμός των ερευνών είναι περιορισμένος. Τόσο οι έρευνες που αφορούν σε οργανικούς παράγοντες όσο και αυτές που εστιάζουν σε ψυχοπαθολογικούς έχουν διεξαχθεί περισσότερο στις ΗΠΑ παρά στην Ευρώπη σύμφωνα με τις επιστημονικές έρευνες που παρουσιάστηκαν.

Οι σύγχρονες βιολογικές και ψυχοπαθολογικές προσεγγίσεις για την ερμηνεία του εγκλήματος εστιάζουν περισσότερο στους οργανικούς και ψυχοπαθολογικούς παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν την ανθρώπινη συμπεριφορά. Επιπλέον τόσο οι βιολογικές θεωρίες όσο και οι συμπεριφορικές θεωρίες έχουν τη βάση τους στην παθολογία του τόμου και αναζητούν παράγοντες στους οποίους οφείλεται η επιθετική συμπεριφορά. Σε όλα αυτά σημαντικό ρόλο παίζουν οι τεχνολογικές εξελίξεις και η ανάπτυξη της μοριακής βιολογίας και γενετικής. Οι έρευνες έχουν στραφεί στο ρόλο που παίζει η κληρονομικότητα ώστε με τη δύναμη της τεχνολογίας να ανακαλυφθεί το υπεύθυνο γονίδιο για την εγκληματική συμπεριφορά. Η επαναφορά αυτή σε τέτοιου είδους προσεγγίσεις οφείλεται τόσο στη δυνατότητα της

¹⁷⁹ Σπινέλλη (1996-1997), σελ. 44.

τεχνολογίας όσο και στα μέσα αυτής που μπορούν σήμερα να αξιοποιηθούν κατάλληλα.

Η συσχέτιση για παράδειγμα ανάμεσα στον δείκτη νοημοσύνης και στην εγκληματικότητα, ανάμεσα στις ψυχικές διαταραχές και το έγκλημα δεν έχει προσδιοριστεί και οι έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί μέχρι σήμερα δεν είναι τόσο αντιπροσωπευτικές ώστε να προκύψουν συμπεράσματα που θα επαληθεύουν τις αρχικές υποθέσεις των επιστημόνων. Ο συσχετισμός «της εγκληματικής συμπεριφοράς με κάποιους βιολογικούς παράγοντες δεν έχει θεμελιωθεί επιστημονικά και οι υποθέσεις πάνω στις οποίες στηρίζονται οι έρευνες δημιουργούν σημαντικά μεθοδολογικά προβλήματα και δεν προσδίδουν επιστημονική εγκυρότητα στα πορίσματα τους»¹⁸⁰.

Επιπλέον οι σύγχρονες βιολογικές και ψυχοπαθολογικές προσεγγίσεις δεν έλαβαν υπόψη τους, τους κοινωνικούς παράγοντες και τον ρόλο που αυτοί παίζουν στην εκδήλωση μιας παραβατικής συμπεριφοράς. Οι συνθήκες μέσα στις οποίες μεγαλώνει για παράδειγμα ένα παιδί, το οικογενειακό περιβάλλον, οι οικονομικές δυσκολίες είναι παράγοντες που επηρεάζουν τη ζωή του ατόμου, τις εκδηλώσεις της συμπεριφοράς του αλλά και τις αντιδράσεις του απέναντι στα ερεθίσματα που δέχεται.

Το μεγάλο ενδιαφέρον για τους βιολογικούς και ψυχοπαθολογικούς παράγοντες παραβλέπει τον σημαντικό ρόλο των κοινωνικών και ψυχολογικών παραγόντων στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου αλλά και του τρόπου συμπεριφοράς του. Επομένως, οι έρευνες που στρέφονται στην ερμηνεία της εγκληματικής συμπεριφοράς με βάση μόνο τα βιολογικά χαρακτηριστικά, την κληρονομικότητα και τα ψυχοπαθολογικά στοιχεία του ατόμου δε μπορούν να δώσουν αξιόπιστες απαντήσεις σχετικά με τους παράγοντες εγκληματογένεσης.

Επίσης οι βιολογικές απόψεις εγκυμονούν πολλούς κινδύνους τόσο για το άτομο όσο και για την κοινωνία. Η άποψη ότι ένας άνθρωπος μπορεί να είναι από τη φύση του βίαιος και επιθετικός, αποκλείει εντελώς τις περιβαλλοντικές επιδράσεις που δέχεται κατά τη διάρκεια της ζωής του. Η προσπάθεια να ερμηνευτεί το έγκλημα με βάση το ίδιο το άτομο παραπέμπει στην έννοια της επικινδυνότητας όπως προαναφέρθηκε. Η έννοια της επικινδυνότητας αναφέρεται στην αυξημένη πιθανότητα εγκληματικής εκτροπής που χαρακτηρίζει κάποιο άτομο. Η ανάγκη

¹⁸⁰ Ζαραφονίτου (1995), σελ. 75-76.

λοιπόν την πρόγνωση της ανθρώπινης συμπεριφοράς ώστε να αντιμετωπιστεί το εγκληματικό φαινόμενο εμπεριέχει κινδύνους. Με τον χαρακτηρισμό ενός ατόμου ως «επικίνδυνου», δημιουργείται μια «ταμπέλα» για το πρόσωπο του πιθανού δράστη, χωρίς ωστόσο να είναι σίγουρο ότι θα προβεί σε μια εγκληματική πράξη. Οι βιολογικές προσεγγίσεις μπορούν να οδηγήσουν σε μια ντετερμινιστική άποψη σχετικά με τον τρόπο εκδήλωσης της ανθρώπινης συμπεριφοράς, σε χειραγώγηση και έλεγχο της προσωπικότητας.

Μια τέτοια υπόθεση παραβλέπει ότι ο άνθρωπος δεν δρα ανεξάρτητα από τις επιδράσεις του περιβάλλοντος και ανεξάρτητα από τις συνέπειες που έχει η σχέση του με τους άλλους ανθρώπους. Η διαμόρφωση της προσωπικότητας του ανθρώπου και η συμπεριφορά που θα εκδηλώσει σε μια συγκεκριμένη κατάσταση είναι αποτέλεσμα αλληλεξάρτησης πολλών παραγόντων. Θα ήταν επικίνδυνο ωστόσο να γίνει διαχωρισμός ανάμεσα σε γεννημένους εγκληματίες και σε μη εγκληματίες, διότι οποιοσδήποτε θα μπορούσε να εκδηλώσει μια παραβατική συμπεριφορά κάποια στιγμή στη ζωή του.

Μπορεί οι βιολογικές και ψυχοπαθολογικές προσεγγίσεις να επισήμαναν ορισμένους παράγοντες οι οποίοι σε συνδυασμό με κάποιους άλλους να οδηγήσουν σε μια εγκληματική συμπεριφορά, αλλά δε μπορούν να εντοπίσουν κανέναν παράγοντα που να χαρακτηρίζει μόνο τον εγκληματία και να αρκεί για να οδηγήσει στο έγκλημα¹⁸¹. Ακόμη και οι πιο σύγχρονες βιολογικές προσεγγίσεις γύρω από τους παράγοντες εγκληματογένεσης δεν έχουν καταφέρει να αποδείξουν ότι ένας και μόνο παράγοντας είναι ικανός να οδηγήσει σε μια εγκληματική συμπεριφορά.

Θα μπορούσε να ειπωθεί στο σημείο αυτό ότι μια πολυπαραγοντική προσέγγιση θα ήταν περισσότερο ικανοποιητική σχετικά με την ερμηνεία του εγκληματικού φαινομένου. Η αδυναμία των βιολογικών θεωριών και προσεγγίσεων να εξηγήσουν από μόνες τους το εγκληματικό φαινόμενο «οδήγησε στην υιοθέτηση της ιδέας ότι το έγκλημα οφείλεται στην επίδραση πολλών παραγόντων, βιολογικών, κοινωνικών και ψυχολογικών»¹⁸².

¹⁸¹ Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου (1979), σελ. 69.

¹⁸² Χάϊδου (1996), σελ. 252.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Ελληνόγλωσση:

- Αλεξιάδης, Σ. (1971). *Οι διανοητικώς καθυστερημένοι εγκληματίαι*, Διδακτορική διατριβή, Επιστημονική Επετηρίς Σχολής Νομικών και Οικονομικών Επιστημών Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.
- Αλεξιάδης, Σ. (1989). *Εγκληματολογία*, Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη.
- Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Α. (1979). *Παραδόσεις Εγκληματολογίας Α΄*, Σάκκουλας, Αθήνα.
- Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Α. (1984). *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Ζαραφωνίτου, Χρ. (1995). *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Καλαντζή-Αζίζι, Α. & Αναγνωστόπουλος, Φ. (1997). *Εισαγωγή στην Κλινική Ψυχολογία*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Κανδρεβιώτης, Ν. Γ. (1998). *Στοιχεία Ανατομικής του ανθρώπου εν συσχετισμώ προς την λειτουργική μορφολογία και την εφηρμοσμένη ανατομική: Το κεντρικό νευρικό σύστημα*, Τεύχος Α, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Καρπαθίου, Χ. & Καρπαθίου, Π. Σ. (1993). *Κλινική Νευροψυχολογία*, ΈΛΛΗΝ, Αθήνα.
- Κουλάκογλου, Κ. (1997). *Διαγνωστική εκτίμηση της προσωπικότητας: Κλασικές μέθοδοι-Νέα ρεύματα*, Παπαζήση, Αθήνα.
- Κουλάκογλου, Κ. (1998). *Ψυχομετρία και Ψυχολογική Αξιολόγηση*, Παπαζήση, Αθήνα.
- Λαμπροπούλου, Ε. (1996). «Από την Εγκληματολογία στην Κοινωνιολογία του Ποινικού Δικαίου; Το μέλλον της Εγκληματολογίας», στο: *Μνήμη ΙΙ*, Ι. Δασκαλοπούλου, Κ Σταμάτη, Χρ. Μπάκα, *Γ' Μελέτες Εγκληματολογίας, Αντεγκληματικής Πολιτικής, Ιστορίας και Κοινωνιολογίας του Ποινικού Δικαίου*, Σάκκουλας, σελ. 871-900.

- Μαγκάκης, Γ. Α. (1984). *Ποινικό Δίκαιο*, Παπαζήσης, Αθήνα.
- Μάνος, Κ. (2003). *Παιδαγωγική Ψυχολογία*, Γρηγόρης, Αθήνα.
- Μεταξόπουλος, Αιμ. (1988). *Σύμβαση και Αλήθεια: Περιπέτειες τη σύγχρονης επιστημολογίας από τη θέση του Duhem έως τη μεθοδολογία του I. Lacatos*, Παπαζήσης, Αθήνα.
- Πανούσης, Γ. (1988). *Φυσιογνωμική: Μια σύγχρονη Εγκληματολογική Προσέγγιση*, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Πανούσης, Γ. (2000). «Εγκληματολογικοί Αναστοχασμοί: Το έγκλημα-Ο εγκληματίας-Η τιμωρία», στο: *Ποινική Δικαιοσύνη*, 2/2000, σελ. 182-184.
- Παράσχος, Α. (2003). «Η ψυχική ζωή: Βιοψυχοκοινωνική Θεώρηση», στο: *Ψυχιατρικές γνώσεις για εφαρμογή από κάθε γιατρό. Πρακτικός οδηγός Ψυχοσωματικής Θεραπευτικής*, Χ. Σ. Ιεροδιακόνου, Μαστορίδης, Θεσσαλονίκη, σελ. 37-79.
- Πασσάκος, Κ. Γ. (1997). *Το πρόσωπο στην πορεία του γίνεσθαι: Τα θεμελιώδη της ψυχολογίας της προσωπικότητας*, Σ. Αθανασόπουλος- Σ. Παπαδάμης, Αθήνα.
- Πετμεζίδου, Μ. (2000). *Σύγχρονη Κοινωνική Θεωρία*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Έκδοση 3^η, τόμος 1^{ος}, Ηράκλειο.
- Σπινέλλη, Κ. Δ. (1996-1997). *Σημειώσεις Εγκληματολογίας, Χειμερινού Εξαμήνου 1996-1997*, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Τσαλίκου, Φ. (1987). *Ο μύθος του Επικίνδυνου Ψυχασθενή*, Παπαζήσης, Αθήνα.
- Τσαλίκου, Φ. (1989). *Μυθολογίες Βίας και Καταστολής*, Παπαζήσης, Αθήνα.
- Τσαλίκου, Φ. (1990). «Ο Φόβος της Τρέλας», στο: *Επικινδυνότητα και Κοινωνική Ψυχιατρική*, Λειβαδίτης, Μ., Παπαζήσης, Αθήνα.
- Φαρσεδάκης, Ι. (1985). *Παραβατικότητα και κοινωνικός Έλεγχος Ανηλίκων*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Φαρσεδάκης, Ι. (1990). *Η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας*, Τεύχος Α', Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Χάϊδου, Α. (1996). *Θετικιστική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Ξενογλώσση:

- Alvarez, J. C. κ.α. (2000). «Low serum cholesterol in violent but not in violent suicide attempters», στο: *Psychiatry Research*, 95 (2), σελ. 103-108.
- Bailey, V. & Scott, S. (2000). «Common Behavioral Problems in the under fives», στο: *Current Paediatrics*, σελ. 264-268.
- Bandura, A. (1986). *Social Foundation of Thought and Action: A social Cognitive Theory*, Prentice-Hall Inc., Englewood Cliffs.
- Blair, R. J. (1995). «Is Psychopath ‘Morally Insane?’», στο: *Person. Individ. Diff.*, 19 (5), σελ. 741-752.
- Book, A. S. (2001). «The relationship between testosterone and aggression: a meta-analysis», *Aggression and Violent Behaviour*, 6 (6), σελ. 579-599.
- Chance, S. E. κ.α. (2000). «Testosterone, intelligence behavior disorders in young boys», στο: *Personality and Individual Differences*, 28 (3), σελ. 437-445.
- Cole, M. & Cole, S. (2002). *Η ανάπτυξη των παιδιών: Γνωστική και ψυχοκοινωνική ανάπτυξη κατά τη νηπιακή και μέση παιδική ηλικία*, Β΄ τόμος, Τυπωθήτω, Αθήνα.
- Cusson, M. (2002). *Σύγχρονη Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη.
- Elander, J. (2000). «Explanations apparent late onset criminality in a high-risk sample of children followed up in adult life», στο: *British Journal of Criminology*, 40, σελ. 497-509.
- Ellis, L. (2005). «A Theory Explaining Biological Correlates of Criminality», *European Journal of Criminology*, 2(3), σελ. 287-315
- Feldman, P. (1982). *Development in the Study of Criminal Behavior*, John Wiley & Sons, σελ. 169-171.
- Gacono, C. B. & Meloy, J. R. (1994). *The Rorschach Assessment of Aggressive and Psychopathic Personalities*, Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Haas, H. (2004). «The Impact of different family configurations on delinquency», στο: *British Journal of Criminology*, 44, σελ. 520-532.

- Hayes, N. (1998). *Εισαγωγή στην ψυχολογία*, τόμος Α΄, Ελληνικά Γράμματα, 2η έκδοση, Αθήνα.
- Heim, C. & Nemeroff, C. B. (2001). «The role of childhood trauma in the neurobiology of mood and anxiety disorders: preclinical and clinical studies», στο: *Biological Psychiatry*, 49 (12), σελ. 1023-1039.
- Holmes, R. M. & Holmes, S. T. (1998). *Serial Murder*, Sage Publications.
- Innes, B. (2003). *Το προφίλ του Εγκληματικού νου*, Κοχλίας, Αθήνα.
- Juby, H. (2001). «Disentangling the link between disrupted families and delinquency», στο *British Journal of Criminology*, 41, σελ. 22-40.
- Laurell, J. & Daderman, A. M. (2005). «Recidivism is related to psychopathy (PCL-R) in a group of men convicted of homicide», στο: *International Journal of Law and Psychiatry*, 28, σελ. 255-268.
- Lawrence, P. A. & John, P. (1997). *Personality, Theory and Research*, 7^η έκδοση, John Wiley & Sons Inc., σελ. 400-424.
- Lemperiere, T. & Feline, A. (1995). *Εγχειρίδιο Ψυχιατρικής Ενηλίκων*, Παπαζήσης, Αθήνα.
- Liu, J. κ.α. (2005). «Biosocial bases of aggressive and violent behavior- Implications for nursing studies», στο: *International Journal of Nursing Studies*, 42 (2), σελ. 229-241.
- Lombroso, C. (2002). *Ο Εγκληματίας Άνθρωπος*, Κάκτος, Αθήνα.
- Mellon, R. (1998). *Ψυχοδιαγνωστικές Μέθοδοι*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Moffitt, T. E. κ.α. (1998). «Whole Blood Serotonin Relates to Violence in an Epidemiological Study», *Biological Psychiatry*, 43, σελ. 446-457.
- Senna, J. S. & Siegel, L. J. (1999). *Understanding Crime and Victimization*, στο: *Introduction to Criminal Behavior Justice*, 8th, Wadsworth Publishing, Belmont, California.
- Siegel, L. J. (1983). «Biological and Psychological Theories of crime causation», στο *Theories of crime causation*, West Publishing Co., St. Paul, MI.
- Simourd, D. J. & Hode, R. D. (2000). «Criminal Psychopathy: A Risk- and- Need Perspective», στο: *Criminal Justice and Behavior*, 27 (2), σελ. 257-272.
- Thio, A. (1978). *Deviant Behavior*, Houghton Mifflin Company, Boston.

- Vold, G. B. (1998). *Theoretical Criminology*, Oxford University Press, New York, Oxford.
- Warren, J. I. κ.α.(2005). «Understanding the risk factors for violence and criminality in women: The concurrent validity of the PCL-R and HCR-20», κ. α. στο: *International Journal of Law and Psychiatry*, 28, σελ. 269-289.
- Wolfgang, R. κ.α. (2004). Association of Serotonin Transporter Promoter Gene Polymorphism with Violence: Relation with Personality Disorders, Impulsivity, and Childhood ADHD Psychopathology», στο: *Behavioral Sciences and the Law*, 22, σελ. 415-425.
- Wright, R. A. & Miller, J. M. (1998). «Taboo until today? The coverage of Biological Arguments in Criminology Textbooks, 1961 to 1970 and 1987 to 1996», στο *Journal of Criminal Justice*, 26 (1), σελ.1-19.
- Zamble, E. κ.α. (1997). *The Criminal Recidivism Process*, Cambridge University Press, Cambridge.